

EEN STIMULANS VOOR STEMBEREIKBAARHEID

Hoe gemeentes de bereikbaarheid van
stembureaus kunnen verbeteren ter bevordering
van de opkomst

Afstudeerwerkstuk
Juni 2023

Pim Vonk

Auteur: Pim Vonk

Studentnummer: 3024501

Geo, Media & Design, Aeres Hogeschool Almere

Afstudeerdocent: Jan Willem van Eck

Voorwoord

Voor u ligt het afstudeerwerkstuk “Een Stimulans voor Stembereikbaarheid”. Het afstudeeronderzoek is uitgevoerd voor de opleiding Geo, Media & Design aan de Aeres Hogeschool Almere.

De timing van de uitvoering van het onderzoek, namelijk rond de provinciale statenverkiezingen, heeft geholpen de relevantie van het onderwerp extra te voelen. Dit afstudeerwerkstuk is een resultaat van een intensief onderzoek, dat hopelijk een waardevolle bijdrage kan leveren en anderen inspireert dit onderwerp verder te verkennen.

Bij deze wil ik graag Jan Willem van Eck bedanken voor de begeleiding en de kritische en waardevolle blik op proces en de inhoud. Verder wil ik mijn medestudenten en docenten van Geo, Media & Design bedanken voor de uitleg en feedback tijdens de afstudeerbijeenkomsten. Tot slot nog een grote dank aan iedereen die direct of indirect heeft bijgedragen aan het schrijven van dit onderzoek. In het bijzonder de geïnterviewden mijn persoonlijke omgeving.

Ik wens u veel leesplezier toe!

Pim Vonk

Almere, juni 2023

Inhoud

Samenvatting.....	6
Abstract	7
1. Inleiding	8
1.1 Theoretisch kader	9
1.1.1 Kieswet	9
1.1.2 Verkiezingsopkomst	9
1.1.3 De context en definitie van bereikbaarheid	11
1.1.4 Ontwikkelingen in de bereikbaarheid van stembureaus vanuit de overheid	12
1.1.5 De rol van gemeentes in de bereikbaarheid van stembureaus	13
1.1.6 Ontwikkelingen in de rol van gemeentes over de locatiekeuze en inrichting van stembureaus.....	13
1.2 Knowledge gap	14
1.2.1 Afbakening.....	14
1.3 Hoofd- en Deelvragen	15
2. Aanpak (materiaal & methode).....	16
2.1 Aanpak per deelvraag.....	16
2.1.1 Hoe wordt de locatiekeuze en inrichting van stembureaus bepaald?.....	16
2.1.2 Wat is de rol van bereikbaarheid in de locatiekeuze en inrichting van stembureaus?	16
2.1.3 Welke maatregelen zijn en worden door verschillende gemeentes genomen om de bereikbaarheid van stembureaus te beïnvloeden?	17
2.1.4 Wat zijn andere toepasbare mogelijkheden om de bereikbaarheid van stembureaus te verhogen?.....	18
2.2 Zoekplan	18
3. Resultaten.....	19
3.1 Hoe wordt de locatiekeuze en inrichting van stembureaus bepaald?.....	19
3.1.1 Proces	19
3.2 Wat is de rol van bereikbaarheid in de locatiekeuze en inrichting van stembureaus?	21
3.2.1 Nabijheid	21
3.2.2 Verkeer- en vervoerssystemen.....	21
3.2.3 Tijd	22
3.2.4 Individuele kenmerken.....	22
3.3 Welke maatregelen zijn en worden door verschillende gemeentes genomen om de bereikbaarheid van stembureaus te beïnvloeden?	23
3.3.1 Maatregelen om de nabijheid van stembureaus te beïnvloeden	23
3.3.2 Stemmen op het treinstation	24

3.3.3	Stemtaxi.....	24
3.3.4	Drive-Thru stembureau	25
3.3.5	Openingstijden	25
3.3.6	Drukte indicator.....	26
3.3.7	Maatregelen en richtlijnen toegankelijkheid	26
3.3.8	Stemmal.....	26
3.3.9	Prikkelarm stembureau	26
3.3.10	Mobiel stembureau	27
3.4	Wat zijn andere toepasbare mogelijkheden om de bereikbaarheid van stembureaus te verhogen?.....	27
3.4.1	De nabijheid en spreiding van stembureaus	28
3.4.2	Gratis openbaar vervoer.....	29
4.	Discussie	30
4.1	Resultaten per deelvraag	30
4.1.1	Deelvraag 1.....	30
4.1.2	Deelvraag 2.....	31
4.1.3	Deelvraag 3.....	32
4.1.4	Deelvraag 4.....	33
4.2	Validiteit en reikwijdte	34
4.3	Reflectie materiaal en methode.....	34
4.4	Reflectie proces	35
5.	Conclusie en aanbevelingen.....	36
5.1	Conclusie per deelvraag	36
5.1.1	Hoe wordt de locatiekeuze en inrichting van stembureaus bepaald?.....	36
5.1.2	Wat is de rol van bereikbaarheid in de locatiekeuze en inrichting van stembureaus?	36
5.1.3	Welke maatregelen zijn en worden door verschillende gemeentes genomen om de bereikbaarheid van stembureaus te beïnvloeden?	37
5.1.4	Wat zijn andere toepasbare mogelijkheden om de bereikbaarheid van stembureaus te verhogen?.....	37
5.2	Conclusie hoofdvraag.....	38
	Hoe kunnen gemeentes de bereikbaarheid van stembureaus tijdens verkiezingen verbeteren ter bevordering van de opkomst?.....	38
5.3	Aanbevelingen.....	38
5.3.1	Korte termijn	39
5.3.2	Lange termijn.....	39
5.3.3	Aanbevelingen vervolgonderzoek	39
	Bibliografie	40

Bijlage 1	43
Transcript Interview Gemeente Utrecht	43
Bijlage 2	55
Samenvattend transcript Interview Gemeente Amsterdam.....	55
Bijlage 3	57
Transcript Interview Gemeente Almere.....	57
Bijlage 4	80
Transcript Interview Gemeente Maashorst	80

Samenvatting

Met name bij de Provinciale Statenverkiezingen en de gemeenteraadsverkiezingen in Nederland, is de verkiezingsopkomst laag. Alle kiesgerechtigden moeten gemakkelijk gebruik kunnen maken van het stemrecht. De letterlijke of figuurlijke drempel die tussen de kiezer en het stembureau staat, zal kleiner moeten worden. Gemeentes dragen daar een verantwoordelijkheid voor. Dit onderzoek biedt gemeentes mogelijkheden om de bereikbaarheid van stembureaus te verbeteren.

In dit onderzoek is aan de hand van vier deelvragen onderzocht hoe gemeentes de bereikbaarheid van stembureaus tijdens verkiezingen kunnen verbeteren ter bevordering van de opkomst. Voor de resultaten van de deelvragen zijn interviews afgenomen met vier gemeentes: Almere, Amsterdam, Maashorst en Utrecht. De interviews bieden inzicht in de rol van bereikbaarheid in de locatiekeuze en inrichting van stembureaus en welke maatregelen worden genomen om dit te beïnvloeden. Een breed pakket van maatregelen en de effectiviteit daarvan is verder onderzocht in de literatuur.

Uit het onderzoek komt naar voren dat de nabijheid en spreiding van stembureaus een grote rol speelt in de bevordering van de bereikbaarheid. Het toevoegen van stemlocaties om te zorgen voor een betere spreiding is effectief, mits dit niet ten koste gaat van het schrappen van lang bestaande stemlocaties. Geografische analyses kunnen een bijdrage leveren voor het optimaliseren van de spreiding van stembureaus. De gemeentes kunnen de bereikbaarheid van stembureaus ook verbeteren door rekening te houden met de route die de kiezer aflegt in het verkeers- en vervoerssysteem.

Om stembureaus goed toegankelijk te maken wordt er vanuit gemeentes al veel gedaan om de richtlijnen van de overheid zo goed mogelijk na te leven. Daarnaast kunnen er door gemeentes nog andere maatregelen worden genomen voor specifieke groepen mindervaliden. Die maatregelen zijn vaak prijzig. Een oplossing daarvoor is om de maatregelen te combineren.

Dit onderzoek is een handreiking voor de implementatie van verschillende mogelijkheden die gemeentes kunnen toepassen om de bereikbaarheid van stembureaus te verbeteren. Ook kan dit onderzoek dienen als startpunt voor een kwantitatief vervolgonderzoek naar de effectiviteit van de verschillende maatregelen in diverse gemeentes.

Abstract

In municipal en provincial elections in the Netherlands, voter turnout is particularly low. All eligible voters should be able to exercise their right to vote easily. Literal or figurative boundaries between voters and polling stations should be reduced. This is a responsibility for municipalities. This study offers municipalities opportunities to improve the accessibility of polling stations.

Using four subsidiary questions, this study acted out research on how municipalities can improve the accessibility of polling stations during elections in favour of voter turnout. With four municipalities, interviews were conducted: Almere, Amsterdam, Maashorst, and Utrecht. The interviews provide insight into the role of accessibility in the choice of location and layout of polling stations and what measures are taken to influence this. A wide range of measures and their effectiveness were further researched in the literature.

The research shows that the proximity and distribution of polling stations play a major role in improving accessibility. Adding polling stations to ensure better distribution is effective, provided it does not come at the expense of deleting long-existing polling locations. Geographical analyses can help optimise the distribution of polling stations. Municipalities can also improve polling station accessibility by taking into account the route voters take in the traffic- and transport system.

To make polling stations easily accessible, a lot is already being done by municipalities to comply with government guidelines as much as possible. In addition, other measures can be taken by municipalities for specific groups of people with disabilities. These measures are often expensive. Combining the measures can however reduce the costs.

This study is a guideline for the implementation of different possibilities that municipalities can apply to improve the accessibility of polling stations. This study can also serve as a starting point for follow-up quantitative research into the effectiveness of the various measures that can be taken by various municipalities.

1. Inleiding

Voorgaande jaren heeft Nederland een paar bijzondere verkiezingen gehad. Tijdens de laatste verkiezingen, de Provinciale Statenverkiezingen van 2023, werd gestaakt door medewerkers van het regionale openbaar vervoer. Hierdoor ontstonden problemen, met name voor mensen met een beperking die afhankelijk zijn van het openbaar vervoer (Molenaar, 2023). Ondanks de staking was het opkomstpercentage relatief hoog, namelijk 58,3 procent, de hoogste opkomst in 30 jaar (NOS, 2023). Een opkomstpercentage van 58,3 procent is nog steeds een stuk lager dan de opkomstpercentages van meer dan 30 jaar geleden. Ook is de opkomst bij de Provinciale Statenverkiezingen altijd een stuk lager dan tijdens de Tweede Kamerverkiezingen. Bij de Gemeenteraadsverkiezingen loopt het opkomstpercentage al sinds de jaren 70 terug en bij de meest recente gemeenteraadsverkiezingen in 2022 bereikte het opkomstpercentage zelfs een dieptepunt. De opkomst lag namelijk op 51%. Het laagste opkomstpercentage voor gemeenteraadsverkiezingen ooit gemeten (Allecijfers.nl, 2023).

De hoogste verkiezingsopkomst van de Provinciale Statenverkiezingen in 30 jaar werd niet door iedereen hetzelfde ervaren. Er zijn mensen die op deze dag niet van hun stemrecht gebruik konden of wilden maken omdat het stembureau te moeilijk bereikbaar was. Iedereen in Nederland die het recht heeft om te stemmen moet dit recht vrij kunnen uitoefenen. Wanneer dit voor iedereen gemakkelijk en laagdrempelig gemaakt wordt, kan dit een positieve bijdrage leveren aan de verkiezingsopkomst.

Factoren die invloed kunnen hebben op de verkiezingsopkomst zijn in allerlei studies onderzocht. Sociaaleconomische achtergrondkenmerken spelen in deze onderzoeken de grootste rol. Echter is weinig bekend over de invloed van bereikbaarheid op verkiezingsopkomst. In Nederland bepalen de gemeentes op welke locaties stembureaus komen en hoe deze worden ingericht (bv. type stembureau, openingstijden en aantal parkeerplaatsen). Ook bij de gemeentes kan nog veel kennis vergaard en toegepast worden over de bereikbaarheid van stembureaus. Om als gemeente invloed te kunnen uitoefenen op die bereikbaarheid, is het van nut om de ontwikkelingen die in de praktijk hebben plaatsgevonden en de theorie die bekend is te kunnen toepassen. De theorie bestaat voor een groot deel uit geografische analyses die in dit onderzoek naar de praktijk worden gebracht. Vandaar dat de hoofdvraag van dit onderzoek luidt: Hoe kunnen gemeentes de bereikbaarheid van stembureaus tijdens verkiezingen verbeteren ter bevordering van de opkomst?

In de volgende paragraaf wordt het theoretisch kader beschreven. In het theoretisch kader wordt eerst het breder kader van het onderwerp beschreven. Door te kijken naar wat er bekend is en door de belangrijkste begrippen te duiden wordt er richting gegeven aan het onderzoek. In de paragrafen die daarop volgen wordt de knowledge gap en de afbakening beschreven. Door te omschrijven wat er nog niet bekend is over het onderwerp en wat er wel en niet wordt onderzocht, wordt de hoofdvraag ingekaderd en duidelijk welke deelvragen bijdragen aan het beantwoorden van de hoofdvraag.

1.1 Theoretisch kader

In het theoretisch kader wordt het onderzoek richting gegeven en binnen context geplaatst. De belangrijkste begrippen die centraal staan in de onderzoeksvraag worden helder gedefinieerd voor de interpretatie van het onderzoek. Daarnaast geeft het theoretisch kader inzicht over wat er reeds bekend is over het onderwerp. Daarmee wordt duidelijk welke positie het onderzoek heeft ten opzichte van de bestaande kennis.

1.1.1 Kieswet

In het vorige hoofdstuk is aangegeven dat de kiesraad en de gemeentes in Nederland inzetten op een zo hoog mogelijke opkomst en iedereen de mogelijkheid wil geven om aan het kiesrecht te voldoen. De volgende alinea beschrijft wat dat recht inhoudt en wie daaraan mag voldoen. Daarbij moet duidelijk zijn binnen welke wettelijke kaders de kiezer zich begeeft.

Het recht om te stemmen wordt het actief kiesrecht genoemd. Het passief kiesrecht is het recht om gekozen te worden. Als voorwaarden voor het actief kiesrecht moet je de Nederlandse nationaliteit hebben en minimaal 18 jaar oud zijn. Uitsluiting van het kiesrecht kan alleen door de rechter ten laste worden gelegd na een veroordeling van een vrijheidsstraf van minimaal één jaar. Uitsluiting gebeurt enkel voor bepaalde ernstige misdrijven (Altes, sd).

Artikel B4 van de kieswet bepaalt dat kiesgerechtigden alleen mogen stemmen in de gemeente waar ze woonachtig zijn op het moment van de kandidaatstelling. Dat wil zeggen; ingeschreven zijn in de basisregistratie personen op een werkelijke woonplaats en adres waar de gemeente of het waterschap onder valt. Om artikel B4 deel 1 van de kieswet te citeren: "Onder ingezetenen van Nederland, van de provincie, van het waterschap en van de gemeente verstaat deze wet hen die onderscheidenlijk in Nederland, in de provincie, in het waterschap en in de gemeente werkelijke woonplaats hebben." (Altes, sd)

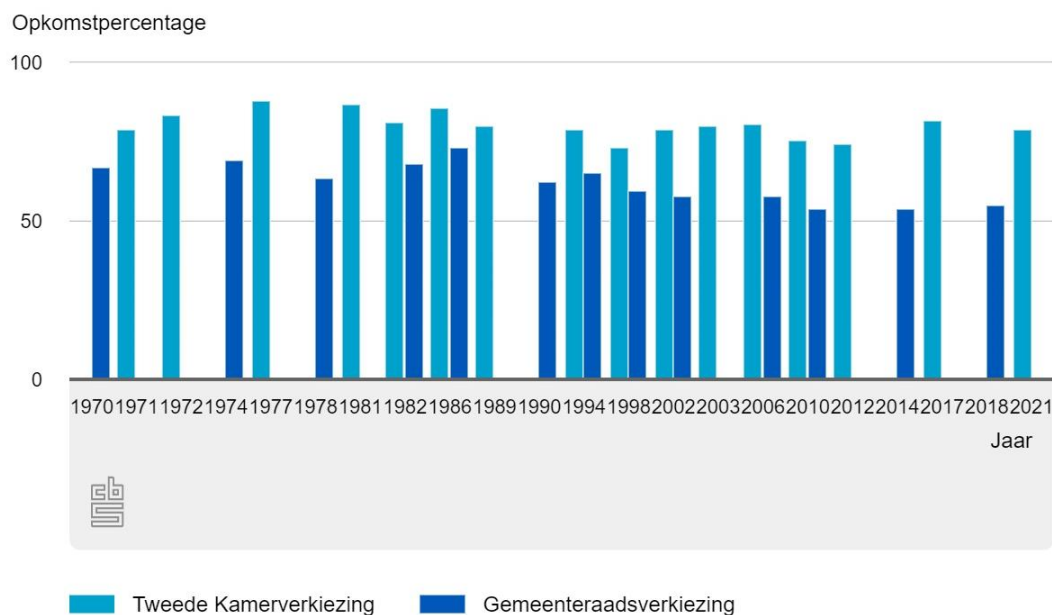
Als iemand wil stemmen in een andere gemeente dan de gemeente waar deze persoon woonachtig is, dan kan een kiezerspas worden aangevraagd. Deze persoon kan dan met goedkeuring in een andere gemeente stemmen, maar alleen als dit binnen het vertegenwoordigend orgaan valt. In een andere gemeente stemmen kan dus niet voor de gemeenteraadsverkiezingen, maar wel voor de Provinciale Statenverkiezingen. Voor de Tweede Kamerverkiezingen kan met een kiezerspas in elke gemeente in Nederland gestemd worden.

Een kiezerspas aanvragen kan schriftelijk bij de burgemeester tot veertien dagen voor de verkiezingen. Ook kan een kiezerspas mondeling worden aangevraagd op het gemeentehuis tot de dag van de verkiezingen.

1.1.2 Verkiezingsopkomst

Naast dat de kiesraad en gemeentes in Nederland iedereen de mogelijkheid wil geven om aan het kiesrecht te kunnen voldoen, wordt ingezet op een zo hoog mogelijke opkomst. Met een hogere opkomst worden de belangen van de maatschappij beter vertegenwoordigd, zo stelt de kiesraad.

Het opkomstpercentage loopt bij verschillende verkiezingen terug, met name bij de gemeenteraadsverkiezingen. Het verschil tussen de opkomst bij de Tweede Kamerverkiezingen en de gemeenteraadsverkiezingen wordt daarmee steeds groter, zie figuur 1.

Bron: Kiesraad.

1) In de grafiek zijn alleen de jaren opgenomen waarin Tweede Kamer- of gemeenteraadsverkiezingen zijn gehouden.

Figuur 1: Opkomst Tweede Kamer- en gemeenteraadsverkiezingen

Er zijn in de wetenschap al een groot aantal onderzoeken gedaan naar verkiezingsopkomst en verschillende factoren die daar invloed op uitoefenen. In verschillende studies over verkiezingsopkomst zijn samen minstens 176 factoren onderzocht. In geen één van die onderzoeken zijn alle 176 factoren meegenomen. Dit wordt gesteld aan de hand van een meta-analyse van professoren Carolien van Ham en Kaat Smets. In de 90 studies die zijn onderzocht komen de factoren die je kunt plaatsen onder opleidingsniveau en leeftijd het vaakste voor. De invloed van deze twee categorieën op de verkiezingsopkomst is volgens de analyse significant (Smets & Ham, *The Embarrassment of Riches? A Meta-Analysis of Individual-Level Research on Voter Turnout*, 2013).

Voor opleidingsniveau kan aan de hand van de literatuur worden gesteld dat mensen met een hoger opleidingsniveau relatief vaker gaan stemmen. Dit komt voort uit een hogere politieke interesse (Nederland, van der Meer, van der Kolk, & Rekker, 2018). Een hogere politieke interesse komt ook met de leeftijd. Des te ouder iemand is, des te groter de kans dat deze persoon gaat stemmen (Smets, 2015). Een andere meetbare factor die samenhangt met de interesse en ook het opleidingsniveau, is het inkomen. Iemand met een lager inkomen zal minder snel naar de stembus gaan. Een van de verklaringen hiervoor is dat bij een persoon met een laag inkomen de zorgen over rondkomen een politiek interesse kunnen verdringen (Lahtinen, Mattila, Wass, & Martikainen, 2017).

Een andere grote factor voor een verschil in opkomst is de rol van het aantal en type politieke partijen. Een verschil in het aantal deelnemende partijen kan een positief en negatief effect hebben. Voor landelijke verkiezingen zorgt een groter aantal politieke partijen vaak voor een hogere opkomst doordat men zich beter met een partij kan identificeren. Bij plaatselijke verkiezingen kan een groter

aantal partijen juist zorgen voor een lagere opkomst omdat de kiezer meer moeite moet doen om te weten waar de partij voor staat (Robbins & Hunter, 2011).

Ook de bereikbaarheid en toegankelijk van stembureaus spelen een rol bij de opkomst van verkiezingen. Zoals eerder vermeld, des te ouder iemand is, des te groter de kans dat deze persoon gaat stemmen. Echter neemt vanaf ongeveer 65-jarige leeftijd de bereidheid om te stemmen exponentieel af, onder andere doordat mensen minder mobiel worden en de bereikbaarheid van het stembureau voor het individu daarmee afneemt (Smets, 2015). Over de invloed van bereikbaarheid en toegankelijkheid op de verkiezingsopkomst is relatief weinig onderzoek gedaan. Dit komt verder aan bod in paragraaf 1.2.

1.1.3 De context en definitie van bereikbaarheid

Bereikbaarheid is een bekend begrip dat door iedereen gebruikt wordt, toch kan per individu en afhankelijk van de context de definitie verschillen. De invulling van het begrip bereikbaarheid speelt een grote rol in het bepalen van ruimtelijk beleid.

In belang van dit onderzoek en om de hoofdvraag te kunnen beantwoorden moet het begrip bereikbaarheid goed worden omschreven. Ook is het van belang om voor het verschaffen van informatie een juiste benadering van de zoektermen te krijgen. Zo kan bijvoorbeeld de term “nabijheid” ook van toepassing zijn op bereikbaarheid en de Engelse term “reachability” in sommige gevallen ook.

In de Engelse taal staan bereikbaarheid en toegankelijkheid onder dezelfde noemer, namelijk “accessibility”. De Amerikaanse onderzoeker Walter G. Hansen gaf als eerste een uitgebreide definitie voor deze term. Hij omschreef accessibility als de mate van mogelijkheden voor ruimtelijke interactie (Hansen, 1959). De omschrijving van Walter G. Hansen wordt in recente onderzoeken overgenomen en vaak in meer detail verwoord. Namelijk, accessibility is de meetbaarheid van mogelijkheden of gemak waarmee mensen met verschillende kenmerken tot de activiteit kunnen komen waaraan zij willen deelnemen (Rosa M. Arce-Ruiz, 2012).

In dit onderzoek zetten we het begrip “bereikbaarheid” in dezelfde brede context als het Engelse woord “accessibility.” Dat wil zeggen dat toegankelijkheid hier ook onder valt. Het begrip omvat dus verschillende componenten. Toegankelijkheid valt vooral onder het component dat kijkt naar het individu en de persoonlijke belemmering die opspelen (Geurs & van Wee, Accessibility evaluation of land-use and transport strategies: review and research directions, 2004) .

De component van het individu is onderdeel van vier componenten waar bereikbaarheid uit bestaat (Geurs, Dynamiek in mobiliteit en bereikbaarheid, 2014):

- Verkeers- en vervoerssystemen: De mogelijkheden en de eenvoud die men heeft om een bepaalde locatie te bereiken, afhankelijk van het vervoer wat gebruikt wordt en de verkeersstroom die daar invloed op uitoefent.
- Nabijheid: De locatie van een activiteit en bestemming in verhouding tot de locatie waar vanaf gereisd wordt.

- Tijd: Het tijdstip waarop gereisd wordt en een locatie te bereiken is. In het geval van stembureaus gelden bijvoorbeeld openingstijden. Ook in het openbaar vervoer is het tijdstip van belang omdat de dienstregeling kan variëren.
- Individuele kenmerken: Zoals genoemd valt toegankelijkheid voornamelijk onder dit component. De toegang tot vervoerssystemen of locaties kan sterk individueel bepaald zijn. Een lichamelijke beperking of het hebben van een rijbewijs kan een individu beperken in deze toegang.

Binnen de kaders van dit onderzoek valt het begrip ‘bereikbaarheid’ binnen ten minste één van de bovenstaande componenten.

1.1.4 Ontwikkelingen in de bereikbaarheid van stembureaus vanuit de overheid

De afgelopen jaren hebben er een paar bijzondere verkiezingen plaatsgevonden in Nederland. De Tweede Kamerverkiezingen van 2021 verliepen anders dan voorheen. Vanwege de coronapandemie mocht op drie dagen gestemd worden, namelijk op 15, 16 en 17 maart. Die extra twee dagen waren vooral bedoeld om kwetsbare groepen de mogelijkheid te geven om op een minder druk moment hun stem te kunnen uitbrengen. Echter was voor deze maatregel een tijdelijke wijziging van de Kieswet nodig. De wijziging om meerdere dagen te kunnen stemmen en daarnaast kiezers van 70 jaar en ouder de gelegenheid te geven om per post te stemmen werd op 26 januari 2021 aangenomen (Kiesraad, 2021). Stemmen per post heeft over het algemeen een positief effect op de verkiezingsopkomst (Kousser & Mullin, 2017). Een voorbeeld daarvan zijn de Amerikaanse presidentsverkiezingen van 2020, waar oudere kiezers die niet frequent hun stem uitbrachten bij andere verkiezingen gebruik maakten van het stemmen per post (Cools, 2022).

Voor de afgelopen Provinciale Statenverkiezingen was het niet meer mogelijk om meerdere dagen te stemmen. Uit een onderzoek van het ANP en het Kieskompas blijkt echter dat 53% van de Nederlanders het toevoegen van extra stemdagen een goed idee vindt (RTL Nieuws, 2023). Tweede Kamerleden Sneller en Kathmann dachten hier ook zo over en hebben daarvoor op 1 maart 2022 een wetsvoorstel ingediend om de kieswet te wijzigen, om zo permanent twee dagen voor de verkiezingsdag ook te kunnen stemmen. Na een procedurevergadering en een plenaire vergadering is besloten om het wetsvoorstel te agenderen voor een plenair debat. Dit debat moet nog plaatsvinden (Tweede Kamer der Staten-Generaal, 2022).

Een positieve ontwikkeling in de bereikbaarheid van stembureaus is dat steeds meer stembureaus zo toegankelijk mogelijk worden ingericht voor rolstoelgebruikers (NOS Nieuws, 2023). Een reden hiervoor kan zijn dat het kabinet een bedrag van 2,7 miljoen euro had uitgetrokken om tijdens de Provinciale Statenverkiezingen het stemmen toegankelijker te maken. Het bedrag is onder de gemeentes verdeeld afhankelijk van het inwonersaantal. De gemeentes konden het ontvangen bedrag naar eigen inzicht inzetten (Peer, 2023).

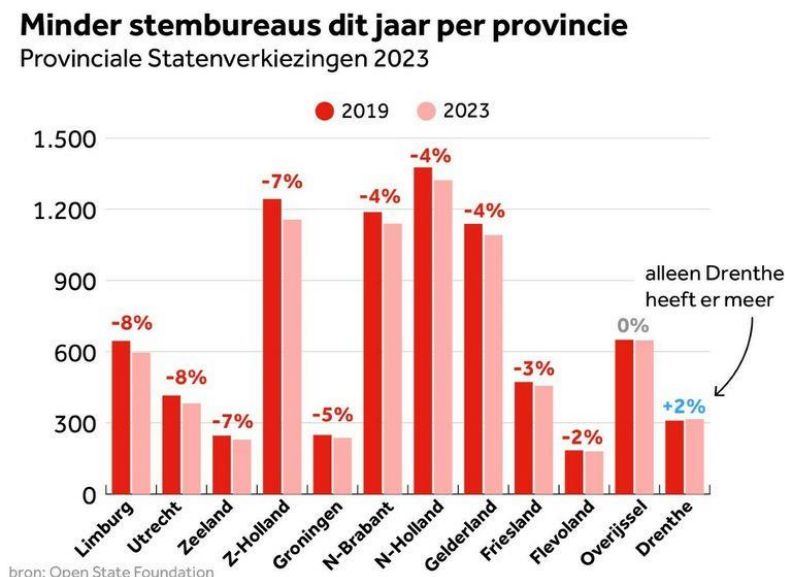
1.1.5 De rol van gemeentes in de bereikbaarheid van stembureaus

In Nederland is het college van burgemeester en wethouders van elke gemeente verantwoordelijk voor de locatiekeuze en inrichting van stembureaus. Volgens de wet dragen zij de verantwoording dat in alle in de gemeente aangewezen stemlokalen zo zijn gelegen en ingericht dat kiezers zoveel mogelijk hun stem zelfstandig kunnen uitbrengen (Altes, sd). Verder kunnen burgemeesters en wethouders in hun gemeente ook mobiele stembureaus aanwijzen en waar deze worden gestationeerd (artikel J4) (Altes, sd).

1.1.6 Ontwikkelingen in de rol van gemeentes over de locatiekeuze en inrichting van stembureaus

Zoals vermeld in paragraaf 1.1.4 zijn er een aantal ontwikkelingen vanuit de centrale overheid omtrent de bereikbaarheid van stembureaus. In dit onderzoek wordt verder gekeken naar de ontwikkelingen die plaatsvinden als gevolg van beslissingen die door gemeentes worden genomen. Een van die ontwikkelingen waar naar gekeken wordt, zijn het aantal stembureaus die worden aangewezen.

De afgelopen Provinciale Statenverkiezingen is het aantal stembureaus ten opzichte van 2019 met 4,5 procent gedaald. In het algemeen vindt die daling vooral plaats in stedelijke gebieden, maar tussen afzonderlijke gemeenten zijn de verschillen binnen stedelijk en landelijk gebied beiden groot (NOS Nieuws, 2023). In tien van de twaalf provincies was een afname van het aantal stembureaus, zie figuur 2.

Figuur 2: Aantal stembureaus per provincie 2023 ten opzichte van 2019

Tijdens de coronapandemie en de staking van het streekvervoer bij de laatste verkiezingen zijn verschillende gemeentes met eigen acties gekomen om de bereikbaarheid van stembureaus te

bevorderen. Over deze maatregelen en het effect daarvan is bij de gemeentes vaak weinig bekend. Dit wordt verder omschreven in de volgende paragraaf.

1.2 Knowledge gap

In het theoretisch kader is al verwezen naar een aantal onderzoeken die zijn gedaan naar verkiezingsopkomst. In het onderzoek van professoren Carolien van Ham en Kaat Smets, werden in het totaal 90 studies onderzocht. De bereikbaarheid van stembureaus wordt in dit onderzoek vooral geschaard onder de categorie “Voter facilitation rules”. Deze categorie is maar in vijf van de 90 studies over verkiezingsopkomst meegenomen (Smets & Ham, *The Embarrassment of Riches? A Meta-Analysis of Individual-Level Research on Voter Turnout*, 2013).

In onderzoek van het CBS (Koerntjes, 2022) naar het verschil in verkiezingsopkomst bij de Tweede Kamerverkiezingen en de gemeenteraadsverkiezingen wordt gesteld dat het effect van de bereikbaarheid op de verkiezingsopkomst moeilijk te voorspellen is. Dit maakt dat in het onderzoek de volgende aanname is gedaan: “Kenmerken van buurten, en dus van buurtbewoners, betrekking hebben op stemgerechtigden van de stembureaus in die buurt. Dit is niet voor honderd procent het geval, omdat niet iedereen stemt in de buurt waar men woont. Er zijn bijvoorbeeld mensen die gaan stemmen op een station of in een ziekenhuis (Koerntjes, 2022).”

Over de componenten van bereikbaarheid is wel degelijk onderzoek gedaan. Over nabijheid zijn bijvoorbeeld verschillende geografische analyses gedaan. Een voorbeeld daarvan is een onderzoek van de universiteit van Tilburg naar het effect van meer stembureaus op de opkomst (Jacobs, van Zuydam, van Ostaaijen, & de Brouwer, 2018). Geografische analyses kunnen gemeentes meer inzicht geven over de bereikbaarheid van stembureaus. De theorie uit dit onderzoek geeft gemeentes een beter beeld van wat in de praktijk gedaan kan worden. Van verschillende praktische maatregelen om de bereikbaarheid van stembureaus te bevorderen is het effect niet inzichtelijk voor gemeentes.

1.2.1 Afbakening

Er zijn voor dit onderzoek een aantal afbakeningen gesteld om vanuit de knowledge gap concreet naar de onderzoeksvragen te werken.

In dit onderzoek wordt specifiek gekeken naar een bevordering van de verkiezingsopkomst op het gebied van bereikbaarheid. Dat wil zeggen dat enkel wordt gekeken naar hoe een verbeterde bereikbaarheid de opkomst van de mensen die de bereikbaarheid van stembureaus als een belemmering ervaren positief beïnvloed kan worden.

Dit onderzoek kijkt niet naar maatregelen die gemeentes kunnen nemen die nog niet getoetst of uitgevoerd zijn in de praktijk of beschreven in de literatuur. Maatregelen en ontwikkelingen omtrent de bereikbaarheid van stembureaus vanuit de overheid zijn kort omschreven in 1.1.4. De focus ligt op gemeentes en daarom worden deze ontwikkelingen niet verder onderzocht.

In dit onderzoek wordt gekeken naar de volgende verkiezingen:

- Tweede Kamerverkiezingen
- Provinciale Statenverkiezingen/ Waterschapsverkiezingen
- Gemeenteraadsverkiezingen

De Europese verkiezingen en de Eerste Kamerverkiezingen hebben een te lage opkomst of worden niet ingevuld voor de kiesgerechtigden van de andere verkiezingen en zijn daarom minder relevant (Allecijfers.nl, 2023).

De genoemde verkiezingen vinden plaats in Nederland. Binnen dat kader wordt het onderzoek uitgevoerd. Caribisch Nederland wordt hierin niet meegenomen. Dit betreft de eilanden Bonaire, Sint-Eustatius en Saba.

1.3 Hoofd- en Deelvragen

In de bovenstaande paragrafen is het kader en de afbakening van de hoofdvraag duidelijk geworden. Door de hoofdvraag te beantwoorden zal het voor gemeentes duidelijk worden waar de mogelijkheden liggen en welke bijdrage deze kunnen leveren. De hoofdvraag luidt:

Hoe kunnen gemeentes de bereikbaarheid van stembureaus tijdens verkiezingen verbeteren ter bevordering van de opkomst?

Om de hoofdvraag te beantwoorden zijn de volgende deelvragen opgesteld:

1. Hoe wordt de locatiekeuze en inrichting van stembureaus bepaald?
2. Wat is de rol van bereikbaarheid in de locatiekeuze en inrichting van stembureaus?
3. Welke maatregelen zijn en worden door verschillende gemeentes genomen om de bereikbaarheid van stembureaus te beïnvloeden?
4. Wat zijn andere toepasbare mogelijkheden om de bereikbaarheid van stembureaus te verhogen?

2. Aanpak (materiaal & methode)

Het doel van dit onderzoek wordt bereikt door in de diepte te kijken naar de keuzes van beleidsmakers en wat er binnen die keuzes mogelijk is. Vandaar dat voor het beantwoorden van de hoofdvraag een kwalitatief onderzoek uitgevoerd wordt.

2.1 Aanpak per deelvraag

In deze paragraaf wordt beschreven welke methodologie gebruikt is voor het beantwoorden van de deelvragen. De methodologie is belangrijk voor de samenhang tussen deelvragen en het beantwoorden van de hoofdvraag. Dit wordt voor elke deelvraag omschreven.

2.1.1 Hoe wordt de locatiekeuze en inrichting van stembureaus bepaald?

Zoals aangegeven in paragraaf 1.1.5 wordt de locatie van stembureaus bepaald door het college van burgemeester en wethouders van elke gemeente. Voor dit onderzoek drie kwalitatieve interviews afgenomen bij drie verschillende gemeentes, om meer inzage te krijgen in welke personen bij deze beslissing betrokken zijn. Naast de wettelijke kaders die in het theoretisch kader zijn beschreven, wordt met kwalitatief onderzoek duidelijk binnen welke kaders gemeentes kunnen handelen in de locatiekeuze en inrichting van stembureaus. De betreffende gemeentes zijn: Utrecht, Almere en Maashorst. De keuze voor deze drie specifieke gemeentes wordt verder beschreven in de volgende paragraaf.

De betreffende geïnterviewden:

- Gemeente Utrecht:
Roel de Waal: Projectleider verkiezingen
- Gemeente Almere:
Theresa Versteegt – Vermaak: Projectleider verkiezingen
Inge Veldwiesch – Nieland: Ondersteunend beleidsmedewerker verkiezingen
- Gemeente Maashorst:
Nelly Claassen: Adviseur beleid en kwaliteit, Team burgerzaken.

2.1.2 Wat is de rol van bereikbaarheid in de locatiekeuze en inrichting van stembureaus?

Voor het beantwoorden van deze deelvraag zijn dezelfde drie eerder genoemde interviews gebruikt. Door meerdere verschillende gemeentes te interviewen kan een beter beeld worden geschetst voor de sector. Hierbij is het van belang dat deze gemeentes significant van elkaar verschillen op het gebied van oppervlakte, aantal inwoners en beschikbare verkeers- en vervoerssystemen zoals snelwegen en treinstations. Gemeente Maashorst is in 2022 ontstaan uit een fusie van de voormalige

gemeenten Landerd en Uden. Deze gemeente heeft de Provinciale statenverkiezingen van 2023 in een andere samenstelling moeten uitvoeren dan de verkiezingen van vier jaar daarvoor. Dit biedt de mogelijkheid de verschillende verkiezingen met elkaar te spiegelen.

In de interviews is gevraagd naar de vier componenten van bereikbaarheid die zijn beschreven in paragraaf 1.1.3 om de rol van bereikbaarheid in de locatiekeuze en inrichting van stembureaus verder te bepalen. Een aantal onderwerpen waarover verheldering wordt gevraagd zijn omschreven in Tabel 1. Specifieke vervolgvragen zijn gesteld gedurende het interview aan de hand van de antwoorden die worden gegeven.

Component	Subject vraagstelling
Verkeers- en vervoerssystemen	- Treinstations en bushaltes - Parkeerplaatsen - Verschil woon- en werkverkeer
Nabijheid	- Het aantal stemlocaties. - De spreiding van stemlocaties in verhouding tot de spreiding van de populatie
Tijd	- Openingstijden van stembureaus - Openingstijden relevante omliggende voorzieningen
Individuele kenmerken	- Toegankelijkheid voor mensen met een lichamelijke beperking

Tabel 1: Subject vraagstelling aan de hand van de vier componenten van bereikbaarheid

2.1.3 Welke maatregelen zijn en worden door verschillende gemeentes genomen om de bereikbaarheid van stembureaus te beïnvloeden?

De uitkomst van de tweede deelvraag draagt bij aan het beantwoorden van deze deelvraag. Als de rol die bereikbaarheid speelt in de locatiekeuze en inrichting van stembureaus duidelijk is, kan er vervolgens worden onderzocht welke maatregelen door gemeentes zijn genomen en of het effect daarvan kenbaar gemaakt kan worden. De interviews met de drie gemeentes gaan hier verder op door. Daarnaast is gemeente Amsterdam geïnterviewd, om vast te stellen of zij als grootste gemeente van Nederland (op basis van het aantal inwoners) afwijken van de maatregelen die andere gemeentes nemen. Verder is voor het beantwoorden van deze deelvraag in de pers en literatuur gekeken naar maatregelen die genomen zijn door andere gemeentes die niet participeren in de interviews en wat het mogelijke effect daarvan is.

De betreffende geïnterviewde

- Giacomo Schmitz: Manager verkiezingen gemeente Amsterdam

2.1.4 Wat zijn andere toepasbare mogelijkheden om de bereikbaarheid van stembureaus te verhogen?

De interviews en de eerste drie deelvragen geven weer welke mogelijkheden, omtrent de bereikbaarheid van stembureaus, nog niet bekend zijn bij gemeentes of nog niet worden toegepast. Aan de hand van de verschillende componenten van bereikbaarheid wordt in de literatuur onderzocht welke mogelijkheden er zijn, wat het effect is van deze mogelijkheden en of deze toepasbaar zijn in de praktijk. Specificaties over de literatuur worden in het onderstaande zoekplan benoemd.

2.2 Zoekplan

Voor het beantwoorden van de laatste deelvraag zijn literatuurstukken en geografische analyses gebruikt. Een voorbeeld hiervan is benoemd in paragraaf 1.2. Na een geografische analyse wordt in het onderzoek geconcludeerd dat een significant effect bestaat tussen het aantal stembureaus en de opkomst tijdens verkiezingen (Jacobs, van Zuydam, van Ostaaijen, & de Brouwer, 2018). Van dit onderzoek is kennis genomen na contact met de Universiteit van Tilburg. Vanuit de Universiteit van Tilburg is dit niet het enige onderzoek omtrent de bereikbaarheid van stembureaus. Dergelijke onderzoeken kunnen een bijdragen leveren in het beantwoorden van de laatste deelvraag.

Naast het zoeken naar literatuur via contact met hoogleraren en universiteiten zijn onder andere de volgende zoekmachines gebruikt voor de literatuur: Google Scholar, Science Direct en ResearchGate. De focus lag daarbij op de vier componenten van bereikbaarheid. Daarvoor zijn de volgende zoektermen worden gebruikt: bereikbaarheid, toegankelijkheid, nabijheid, stembureaus, opkomst, accessibility, proximity, reachability, polling stations en voter turnout. Een belangrijk criteria voor de literatuur is dat het onderzoeksgebied relevant moet zijn. Onderzoeken die landen betreffen waarbij het kiesstelsel en de demografie te afwijkend zijn ten opzichte van Nederland zijn niet aangehaald.

3. Resultaten

In dit hoofdstuk worden de resultaten van het onderzoek per deelvraag beschreven. De resultaten van de eerste twee deelvragen komen voort uit kwalitatieve interviews met gemeentes Almere, Utrecht en Maashorst. De interviews zijn getranscribeerd en vervolgens geanalyseerd. Het transcript van de drie interviews is terug te vinden in de bijlagen. De resultaten van de derde deelvraag komen ook voort uit deze drie interviews en daarnaast nog een interview met gemeente Amsterdam. Ook is er voor het beantwoorden van deze deelvraag gekeken naar de pers en literatuur. De resultaten van de laatste deelvraag komen voort uit literatuuronderzoek.

3.1 Hoe wordt de locatiekeuze en inrichting van stembureaus bepaald?

Eerder in paragraaf 1.1.5 is aangegeven dat de locatie van stembureaus wordt bepaald door het college van burgemeester en wethouders van elke gemeente. Dit zijn de eindverantwoordelijke voor de locatiekeuze en inrichting van stembureaus. In de praktijk is tussen verschillende gemeentes veel verschil tussen de organisatie en uitvoering rondom het regelen van de verkiezingen. Die verschillen komen naar voren in de interviews.

Gemeentes met een hoog inwoneraantal zoals Utrecht en Almere hebben een team waarbij er een aantal mensen vast aangesteld zijn voor het regelen van verkiezingen en hier heel het jaar mee bezig zijn. Kleinere gemeentes zitten organisatorisch anders in elkaar, zo zegt Claassen hierover: *“Het maakt wel uiteraard onderdeel uit van onze functie en omdat we eigenlijk met twee adviseurs, beleid en kwaliteit burgerzaken benoemd zijn. En we zijn allebei belast met de verkiezingen. En het is absoluut niet zo dat wij hier het hele jaar mee bezig zijn.” “Wij zitten nu in de gemeente Maashorst, voorheen werkte ik in de gemeente Landerd, nog kleiner dus, en dan werkten we gewoon met een klein teampje verkiezingen op het moment dat de verkiezingen zich aangaan dienen, een maand of vier van tevoren dan krijgen we bericht van het ministerie, de verkiezingen zitten eraan te komen en dan gaan we eigenlijk een beetje alles weer oppakken.”*

3.1.1 Proces

De gemeentes geven aan dat er voor de locatiekeuze en inrichting van de stembureaus eerst uitgegaan wordt van het bestand met stembureaus dat ze al hebben, dit komt voort uit voorgaande verkiezingen. Bij gemeente Maashorst en gemeente Utrecht is dit de afgelopen jaren echter anders in zijn werk gegaan. Voor gemeente Maashorst heeft dit te maken met een fusie van de gemeentes Landerd en Uden verleden jaar. Claassen zegt hierover: *“Wij hadden in Landerd een aantal stemlocaties en in Uden had men een aantal locaties, die hebben wij eigenlijk samengevoegd.” “Wat we vanmorgen dus ook afgesproken hebben, we gaan de stemlocaties eens heel goed in beeld brengen, want voor mij was het ook nieuw. Ik ken de locaties Uden niet. Mijn collega die is afkomstig van de gemeente Uden, die kent de locaties in gemeente Landerd niet. We moeten ook de voorwaarden heel goed onder de loep gaan nemen, hebben we gezegd van: willen we nog bepaalde locaties overleiden houden?”*

Gemeente Utrecht heeft in de corona-periode een data-analyse uitgevoerd. De uitkomst was een selectie van 109 mogelijke stemlocaties die aan de voorwaarden van gemeente Utrecht voldoen. Op basis van opkomstcijfers per stembureau uit het verleden en het aantal kiesgerechtigde is besloten of stemlocaties geschrapt of toegevoegd werden. *“Op basis van een plattegrond en een data-analyse kun je die puzzel leggen. Dus je weet waar mensen wonen en je weet waar je stembureaus zitten. Dan hebben we gezegd: goh, als ik daar alle mogelijke stemlocaties die we kennen ingooi, geef me dan de minimale set terug om aan die belofte te voldoen, ook dus rekening houdend dat dus 5 procent af mag vallen die niet aan die voorwaarden voldoen. Dat hebben we gedaan en daarmee kwamen we uit dat we dan binnen de gemeente Utrecht 109 locaties zouden moeten prikken, waarvan we zeggen: oh ja dan wordt, dan zijn er 109 locaties waar gestemd kan worden. Houden we geen rekening mee met hoe druk het daar dan gaat worden, maar dan hebben we in ieder geval dat deel van de belofte hebben we ingelost en dan is het na die selectie aan ons om te kijken: Goh, hoe druk verwachten we nou dat daar wordt, op basis van een aantal kiesgerechtigden maar ook op basis van opkomst en iets van historische cijfers.”* Aldus De Waal.

De Waal geeft aan dat het toevoegen en schrappen van stembureaus op basis van opkomstcijfers voorheen resulteerde in een cyclus waar andere gemeentes ook mee te maken hebben: *“Omdat ik begrijp dat er iedere keer weer een soort van cyclus is, een soort kip en het ei verhaal: oh, dan zien we inderdaad een bepaalde wijk, daar is de opkomst laag, dus daar moeten we... Dus de gemeente moet dan iets gaan doen. Moeten daar meer stembureaus? Dan gaan wij de volgende ronden weer zeggen: ja, maar de opkomst was heel laag, dus we gaan terug in stembureaus want ja, er zitten allemaal stembureaus waar 300 man komen. Ja, die gaan we bij mekaar vegen en dan gaan we wat schrappen.”*

Het toevoegen of schrappen van stemlokalen is afhankelijk van het type verkiezingen. Zo zegt Versteegt: *“Wij schalen ook niet echt, dat deden we voorheen wel, maar we schalen ook niet echt meer, want voorheen stelden we: Provincie, Europees parlement, dat zijn minder populaire verkiezingen, dus dan zetten we minder stembureaus in. Maar dat doen we eigenlijk niet meer.”* Sommige dubbele stembureaus die halen we eruit.”

Bij het toevoegen van nieuwe stembureaus geven de gemeentes aan eerst te kijken naar algemene locaties. Claassen van gemeente Maashorst zegt hierover: *“We gaan met een werkgroep bekijken in welk gebied, welke regio hebben we een tekort aan stembureaus, dan gaan we daar kijken of er een algemene locatie is, bijvoorbeeld een gemeenschapshuis, een horecagelegenheid, een gymzaal, iets dergelijks, om een stembureau in te richten. Dan gaan we in overleg met die beheerder, met de eigenaar of bestuur of wat dan ook.”* Ook potentiële nieuwe locaties worden in de gaten gehouden, zo zegt Veldwiesch: *“We houden het altijd in de gaten; is er iets nieuws gebouwd, en daar komt een school in? Dat houden we in de gaten, die schrijven dan al aan als die open is. Van joh, wil je dat? Nieuwe scholen zijn niet zo heel happig.”* Na het benaderen van de beheerder van de locatie, wordt gecontroleerd of de locatie geschikt is, zo zegt Versteegt: *“Dan zetten wij de opdracht uit bij onze mensen die beneden zitten van vastgoed om de locaties te schouwen om te kijken of de drempels niet te hoog zijn, dat soort zaken.”* Claassen zegt hierover: *“We gaan het eerst bezoeken. Natuurlijk gaan we kijken van; kunnen we daar inderdaad een goed stembureau inrichten?”*

Als een stembureau aan de voorwaarden voldoet dan wordt een adviesnota gemaakt richting het college van burgemeesters en wethouders. Claassen zegt hierover: *“Als we dan tot de overeenstemming komen van: oké, ja, dat kan. Nou, we hebben vervolgens alle stembureaus op een rijtje van; Oké, die zouden we eigenlijk graag aan willen wijzen, dan wordt er een adviesnota gemaakt richting het college van burgemeester en wethouders, want die zijn degenen die de stembureau aanwijzen.”*

Tijdens en na de verkiezingen worden de nieuwe locaties geëvalueerd zegt Claassen van gemeente Maashorst: *“In de middag gaat er een groepje rond. Dan gaan we kijken: hoe loopt het op elk stembureau. Dan zie je wel of een stembureau voldoet of niet, of waar de problemen eigenlijk zitten.”* Over de al bestaande stembureaus zegt Claassen: *“We hebben echt heel goed moeten gaan kijken van voldoen die locaties nog wel aan de voorwaarden, kunnen we daar een mooi stembureau inrichten op de manier zoals dat vereist is, want daar zitten natuurlijk voorwaarden aan de inrichting.”*

3.2 Wat is de rol van bereikbaarheid in de locatiekeuze en inrichting van stembureaus?

Voor het beantwoorden van de tweede deelvraag worden dezelfde interviews gebruikt als voor de eerste deelvraag. De rol van bereikbaarheid wordt onderverdeeld onder de vier componenten die zijn beschreven in paragraaf 1.1.3.

3.2.1 Nabijheid

De gemeentes geven aan dat de nabijheid van het stembureau een rol speelt bij de locatiekeuze en inrichting van stembureaus. Gemeente Utrecht heeft hiervoor een belofte ingelost die verder omschreven zal worden in de resultaten van de derde deelvraag. Veldwiesch van gemeente Almere zegt over de spreiding van de stembureaus: *“Het moet een beetje verspreid zijn over de stad.”* Veldwiesch geeft echter ook aan dat die spreiding niet altijd gewaarborgd kan worden: *“In Poort zie je al, daar is weinig, maar er is geen locatie haast die zich beschikbaar stelt. En dus dan houdt het op. Alle scholen zitten bomvol, we zitten nu zelfs in een supermarkt.”* De Waal zegt dat een goede spreiding van de stembureaus, ten koste kan gaan van de toegankelijkheid: *“Nou ja, merendeel van de locaties, wat ik zeg, er zijn een aantal locaties die gewoon niet toegankelijk te maken zijn, maar die we omwille van de spreiding wel willen hebben.”*

In Paragraaf 3.1.1 werd al benoemd dat naast de spreiding ook het aantal kiesgerechtigden of inwoners van een gebied een rol speelt bij de locatiekeuze van stembureaus. De drie geïnterviewde gemeentes geven aan dat er wordt gekeken naar het woonadres van de inwoners of kiesgerechtigden. Geen van de geïnterviewde gemeentes geeft aan te kijken naar de werkplekken van inwoners of kiesgerechtigden van een gebied. Wel wordt gekeken naar de dagbesteding van de inwoners, bijvoorbeeld naar een evenement of naar het centrum van de stad. De Waal zegt hierover: *“In de binnenstad wordt veel gestemd, niet omdat daar nou meer mensen wonen, maar omdat dat gewoon een plek is waar veel mensen ook gewoon gedurende de dag zijn, waar ze niet wonen, maar wel graag stemmen. Dus als je dat afzet tegen het aantal kiesgerechtigden in de binnenstad, kom je op opkomstpercentages die over de 100 procent binnen heen gaan.”*

3.2.2 Verkeer- en vervoerssystemen

Geen van de geïnterviewde gemeentes geeft aan expliciet rekening te houden met het gebruikte vervoer naar het stembureau (behalve lopen) in de locatiekeuze van stembureaus. Wel wordt de

inrichting van een stembureau aangepast op het gebruikte vervoer, bijvoorbeeld door te zorgen voor een geschikt aantal parkeerplekken. De route die een kiezer aflegt in het verkeer- en vervoerssysteem speelt bij de twee van de drie geïnterviewde gemeentes wel een rol. Gemeente Utrecht geeft aan rekening met het treinverkeer te houden. Gemeente Almere met het treinverkeer en het autoverkeer. Over het stembureau op Utrecht Centraal zegt De Waal: *“Daar kun je over het algemeen wel alleen stemmen als je in Utrecht woont, doorgaans. Nu kon je de provincie natuurlijk enigszins wat ruimer nemen, maar daarbij heb je wel gewoon de bewonersaantallen te pakken. Dus ja, we hebben niet voor ogen om daar nog een derde of een vierde stembureau tegenaan te plakken en je kunt op het Stadskantoor ook stemmen, 100 meter verderop, dus dan zit je met drie grote, drukke stembureaus in die in die cirkel, op een plek waar mensen niet zozeer wonen maar vooral forenzen langskomen.”*

3.2.3 Tijd

De vaste tijd dat een stembureau open moet zijn is van 7.30 tot 21.00 uur. Daar mag van afgeweken worden. Stembureaus mogen niet later dan 21.00 uur open zijn, maar richting het college van burgemeester en wethouders kan gecommuniceerd worden om een stembureau eerder te openen. Gemeente Almere en gemeente Utrecht geven aan hier gebruik van te maken, door bepaalde stembureaus eerder te laten openen, omwille van een betere bereikbaarheid van het stembureau. Over het langer openhouden van een stembureau dan 21.00 uur zegt De Waal: *“Dan zou je in theorie mekaar kunnen beïnvloeden. Als je dan om negen uur ergens al een eerste exitpoll krijgt, zou je dus na negenen nog kunnen stemmen, omdat je iets van informatie hebt ontvangen over hoe het bijvoorbeeld in een andere stad is gegaan. Dat is ook met Europa zo meteen; dat inderdaad binnen Europa sommige landen op andere dagen stemmen en dat je pas mag gaan tellen en communiceren op momenten die met elkaar in lijn zijn.”*

Voor de stemmer speelt de drukte en daarmee de wachttijd ook een rol in het bezoeken van het stembureau. De gemeentes proberen daarom de wachttijd zo kort mogelijk te maken, alleen kan dat niet altijd. De Waal geeft hier een voorbeeld van: *“Je krijgt natuurlijk wel best wel wat klachten binnen uit zo'n grote stad aan het einde van de verkiezingen en je spreekt ook nog best wel eens wat mensen daarna. Ja, die zijn dan drie keer op een dag naar een stembureau gefietst en iedere keer omgedraaid omdat het te druk was. Dan snap ik niet dat je drie keer naar dezelfde locatie gaat.” “Ja, je kunt niet de pieken altijd faciliteren, daar zijn het pieken voor.”*

3.2.4 Individuele kenmerken

In paragraaf 1.1.3 is benoemd dat toegankelijkheid vooral valt onder het component dat kijkt naar het individu en de persoonlijke belemmering die opspelen. Het voldoen aan verschillende individuele kenmerken en daarmee de toegankelijkheid van stembureaus speelt bij de gemeentes een grote rol. De gemeentes geven aan dat dit door de wettelijke kaders en richtlijnen ook haast niet anders kan. De Waal zegt hierover het volgende: *“Aan de ene kant is fysieke toegankelijkheid best wel heel erg tot op de komma vastgelegd in de kieswet hè over ... hoogtes, drangdeuren en dat soort zaken, dus vanuit echt fysieke beperking geven we daar invulling aan.”* Ook zegt Veldwiesch: *“Er zijn natuurlijk veel meer eisen gekomen. Ook de toegankelijkheid heb je ook mee te maken. Je mag niet op de eerste verdieping gaan zitten, je kan niet in een kelder gaan zitten.” “Maar soms zijn de eisen ook wel erg*

extreem hoor. Dan zit je in gymzalen en dan moet verplicht iemand in een rolstoel zelf de deur open kunnen maken. Wij hadden belletjes gemaakt op die buitendeur, dan kunnen ze bellen en kan een stembureau lid even opendoen.” Versteegt haakt hierop in: “Maar nee, dat was niet zelfstandig, want dan moeten ze alsnog geholpen worden om de deur open te maken. Dus het gaat wel heel erg ver.”

De gemeentes geven niet specifiek aan de individuele kenmerken een grote rol te laten spelen bij de locatiekeuze van stembureaus. Dat wil niet zeggen dat de locatiekeuze en toegankelijkheid van stembureaus niet kunnen samenvallen. Een voorbeeld hiervan is een stembureau bij een verzorgingstehuis. De Waal zegt hierover: *“Het zijn natuurlijk vaak een beetje centrale punten in de wijk wel vanuit oudsher. Verzorgingstehuizen, die zitten niet aan de randen van de stad, dus zijn het ook gewoon goede plekken en die zijn goed toegankelijk gezien de bewoners. We hebben vaak wel grote ruimtes en vinden het ook fijn om daaraan mee te werken om voor hun eigen bewoners in ieder geval dat te kunnen faciliteren. Ja, dus daar maken we dankbaar gebruik van.”*

3.3 Welke maatregelen zijn en worden door verschillende gemeentes genomen om de bereikbaarheid van stembureaus te beïnvloeden?

De resultaten van de tweede deelvraag geven een inkijk in welke rol bereikbaarheid speelt in de locatiekeuze en inrichting van stembureaus. Welke maatregelen daarvoor genomen worden komt naar voren in de resultaten van deze deelvraag. Voor de resultaten zijn de interviews met de vier eerder genoemde gemeentes gebruikt. Daarnaast heeft een kort interview met gemeente Amsterdam plaatsgevonden om vast te stellen of zij als grootste gemeente van Nederland (op basis van het aantal inwoners) afwijken van de maatregelen die andere gemeentes nemen. Voor het beantwoorden van deze deelvraag wordt ook in de pers gekeken naar maatregelen die andere gemeentes nemen. De benoemde maatregelen zijn gespiegeld aan de literatuur om het mogelijke effect kenbaar te maken.

3.3.1 Maatregelen om de nabijheid van stembureaus te beïnvloeden

In de resultaten van de tweede deelvraag is vermeld dat gemeente Utrecht een belofte heeft ingelost over de nabijheid van stembureaus. De Waal zegt hierover: *“Wat we afgelopen jaar als uitgangspunt hebben genomen en ook zo gecommuniceerd hebben, is dat de belofte aan de inwoner van Utrecht, aan de kiezer is dat 95 procent van de inwoners van de stad binnen 750 meter loopafstand een stembureau moet vinden, een stemlocatie.”* Aan de hand van die belofte heeft de gemeente Utrecht een data-analyse uitgevoerd. De uitkomst was een selectie van 109 mogelijke stemlocaties. Ook de gemeente Amsterdam heeft als uitgangspunt een dergelijke maatregel. Schmitz geeft aan dat de gemeente Amsterdam als uitgangspunt heeft, namelijk dat elke inwoner binnen een straal van 500 meter een stembureau tot zijn beschikking heeft. Dit heeft geleid tot een totaal van 409 stembureaus.

Gemeente Almere neemt ook maatregelen om de nabijheid van stemlocaties te waarborgen en te verbeteren. In de resultaten van de tweede deelvraag geeft Veldwiesch aan dat de spreiding van stemlocaties niet altijd gewaarborgd kan worden omdat er niet altijd een geschikte ruimte voor een stembureau beschikbaar is. Dit probleem wordt soms opgelost door het neerzetten van tenten. Versteegt zegt hierover: *“We hebben ook een tent. Wij plaatsen af en toe ook een tent, net zoals in*

muziekwijk, daar zit inderdaad een verzorgingshuis en daar mochten we niet in. Maar die wijk daar moet verder echt iets. Dus daar hebben we een grote evenementen tent geplaatst.” Echter benoemd Versteegt dat het werven van stembureauleden voor zo’n locatie moeilijk is, omdat het behoorlijk koud kan worden in een tent.

Ondanks dat er weinig wordt gekeken naar werklocatie van de inwoners, worden er wel maatregelen bedacht en genomen om de locatie van de stembureaus te spiegelen met de activiteiten van de kiesgerechtigden. Veldwiesch en Versteegt geven als voorbeeld de Floriade, moskeeën, een tbs-kliniek en scholen. Over die laatste zegt Veldwiesch: *“En ook studenten die ergens anders wonen dan hier in Almere. We hebben ook een aantal stembureaus in de ROC’s en hbo-opleidingen. Om toch mensen makkelijk naar die stembus te krijgen.”* Schmitz geeft aan dat gemeente Amsterdam in het verleden een stembureau bij een dance-evenement heeft gehad, waar mensen vanaf 00.00 uur ‘s nachts konden stemmen.

3.3.2 Stemmen op het treinstation

De gemeentes met één of meerdere treinstations geven aan in ieder geval van één treinstation een stemlocatie te maken. Hiermee wordt rekening gehouden met het verkeer- en vervoerssysteem van de kiezer. De gemeentes geven aan dat de stemlokalen op het treinstation goed bezocht wordt. Zo zegt Versteegt: *“Hier was het ook altijd wel een populair stembureau. We hebben ook vaak twee stembureaus daar gehad. Nou ja, heel mooi, effe voor het werk of na het werk.”* Ook De Waal geeft aan dat het een van de drukste stemlocaties is en dat ze daarom daar ook twee stembureaus hebben.

3.3.3 Stemtaxi

Twee van de drie geïnterviewde gemeentes geven aan gebruik gemaakt te hebben van een stemtaxi. Door de staking van het streekvervoer tijdens de Provinciale Statenverkiezingen van 2023 is deze maatregel vaker genomen. Over het inzetten van een stemtaxi naar aanleiding van de staking van het streekvervoer zegt De Waal het volgende: *“Op het Stadskantoor kon je dan stemmen met die stemmal. Dus als je blind of slechtziend was of niet kan lezen, zou je daar met die stemmal kunnen stemmen. Toen hebben wij gezegd van: goh, dat zijn dan dus ook mensen die van het openbaar vervoer afhankelijk zijn. Die mochten bij de gemeente een taxi aanvragen en dan werd je opgehaald en naar het stembureau gebracht, maar daar is weinig gebruik van gemaakt.”* Veldwiesch geeft dat er bij gemeente Almere al eerder stemtaxi’s zijn ingezet en dat er, in tegenstelling tot gemeente Utrecht, veel gebruik van is gemaakt: *“Ja, dan moet je met zo’n taxibus... Dat hadden wij vorig jaar ook natuurlijk. Op expliciete stembureaus kon je dus afspraken maken voor de beltaxi/ de deeltaxi. Die hadden we allemaal ingeseind dat die extra benaderd konden worden.”* “Van die taxi, dat was wel redelijk gebruikt ja. Ja, ze werden wel platgebeld. Dus er werd wel gebruik van gemaakt.”

3.3.4 Drive-Thru stembureau

Een maatregel om de bereikbaarheid van stembureaus te beïnvloeden die bij gemeentes tot stand is gekomen uit de coronapandemie is het inzetten van drive-thru (of drive-in) stembureaus. De maatregel was aanvankelijk vooral gebruikt om afstand te kunnen bewaren tussen de kiezers in verband met een eventuele corona besmetting. De route die de kiezer aflegt in het vervoerssysteem op verkiezingsdag kan een reden zijn om de drive-thru te behouden. Versteegt geeft aan dat er nog steeds veel gebruikt wordt gemaakt van het drive-thru stembureau: *“We hebben ook een drive-thru.” “Wordt echt veel gebruik gemaakt van de drive.” “We hebben 'm nu drie jaar gehad, denk ik, dus de eerste keer met corona begonnen en we houden hem erin want hij is populair.”* Gemeente Utrecht geeft aan een drive-thru stembureau te hebben gehad vanwege de coronapandemie, maar heeft dit niet doorgezet. De Waal zegt hierover: *“Als je zegt van; we doen op 750 meter loopafstand een stembureau, kan ik me voorstellen dat je in deze zegt: moet je dan ook nog een drive stembureau doen, waarbij je mensen faciliteren om met de auto te komen stemmen? Ja, vanuit corona snap ik die gedachten, vanuit de groene, duurzame stad, is het iets minder.”*

3.3.5 Openingstijden

Uit de resultaten van de tweede deelvraag is gebleken dat gemeentes niet kunnen besluiten een stembureau langer open te houden dan 21.00 uur, maar wel eerder te openen dan 7.30 uur. Ook is uit de resultaten gebleken dat verschillende gemeentes hier gebruik van maken. Versteegt en De Waal geven beiden aan het stembureau op het treinstation eerder te hebben geopend om de treinreizigers de kans te geven om voor het bereiken van hun bestemming een stem te kunnen uitbrengen.

De gemeentes kunnen ook een bijzonder stembureau aanwijzen, die sluit eerder dan 21.00 uur. Wanneer er niet op locatie geteld kan worden, sluit het stembureau vaak eerder. Claassen geeft nog een andere reden om een stembureau eerder te sluiten: *“Met een bijzonder stembureau bedoel ik, die hebben wij de afgelopen verkiezingen ook twee ingesteld, dan ga je de openingstijden van de stembureaus beperken. Dat hebben we met twee stembureaus gedaan, bij twee verzorgingshuizen. Kijk, die mensen, met alle respect, die willen op tijd naar bed. Die zitten er niet op te wachten dat om negen uur s avonds de verkiezingen afgelopen zijn en dat er om twaalf uur of om één uur s nachts nog ergens in het huis stemmen geteld worden. Dus dan mag je een locatie aanwijzen als bijzondere stembureau, daar hebben we de openingstijden aangehouden van negen uur s morgens tot vijf uur s avonds. Dan ga je de spullen opruimen en dan vertrekt het stembureau. Dan mag ik wel iedereen komen stemmen, maar dan kunnen dus ook de mensen van het tehuis, die kunnen daar een stem uitbrengen.”*

Uit onderzoek blijkt dat een verlenging van de openingstijden van stembureaus met 10% zorgt voor een toename van de opkomst met ongeveer 0,5 tot 0,9%. De toename is groter bij een verlenging van beperkte openingstijden. Bij langere openingstijden is de toename van de opkomst kleiner (Potrafke & Roesel, 2020).

3.3.6 Drukte indicator

In de resultaten van de tweede deelvraag is naar voren gekomen dat de wachttijd ook een rol speelt in het bezoeken van een stembureau. De Waal benoemt een maatregel die daarvoor is toegepast: *“Hebben we wel gedurende dag een soort drukte indicatie die we communiceren. Die hangt dan wel af van hoeverre die goed wordt ingevuld. Dat vraagt handwerk om aan te geven: hoeveel mensen staan er in de rij, even plat gezegd. Maar ja, daar hebben we dus ook gemerkt: als het dan heel druk is, is het eerste taartje wat van tafel valt, is het invullen van die druktemeter, waardoor op een gegeven moment ook dat niet meer helemaal de actualiteit weergeeft, dus dat zijn wel dingen waar we naar aan het kijken zijn.”*

3.3.7 Maatregelen en richtlijnen toegankelijkheid

In de resultaten is aangegeven dat de maatregelen die gemeentes nemen in de locatiekeuze en inrichting van stembureaus omtrent toegankelijkheid, vooral de inrichting van de stemlokalen treft. De gemeentes proberen zoveel mogelijk aan de kieswet en de richtlijnen daarvan te voldoen. De grote gemeentes geven aan ook een stembureau te hebben voor mindervalide waarbij een normaal stembureau niet voldoet. Versteegt zegt: *“En we hebben één stemlokaal die voor mindervalide ook echt super geschikt is.” “Dus normaal: geleidenlijnen op de grond, gehoor, ondersteuning, een oefenruimte voor mensen met een lichtverstandelijke beperking, want die mogen geen hulp. Dus dat hebben we in Parkwijk. Daar hebben we zo'n stembureau die echt volledig uitgerust is. Ja, het zou natuurlijk mooi zijn als dat op ieder stembureau in ieder stadsdeel zou kunnen, maar dat is, dat zijn toch wel flinke kostenposten plus mensen.”* De Waal zegt hierover: *“Wat we verder als gemeente doen is dat we een stembureau hebben, speciaal voor doven en slechthorende waar ook gebarentolken het stembureau bemannen.”*

3.3.8 Stemmal

De grote gemeentes geven aan ook een stembureau te hebben waarbij een stemmal aanwezig is. Een stemmal is een mal die over het stembiljet wordt gelegd waarbij er via audio wordt verteld wat op het stembiljet staat. De tendens is daarbij dat het weinig wordt gebruikt, maar wel heel prijzig is. *“We hebben een stembureau voor blinden en slechtzienden waar je met een stemmal kan stemmen, dat doen we op één locatie en wordt niet heel veel gebruik van gemaakt. Ook daarvan kun je zeggen: goh, moet je niet op ieder stembureau zo'n mal neerleggen, want die dingen zijn dan wel aan de prijs.”* Aldus De Waal. Schmitz geeft aan dat gemeente Amsterdam ook gebruikt maakt van stemmallen, maar dat zij voor het stimuleren van de toegankelijkheid op alle acht stadskantoren een stemmal hebben liggen.

3.3.9 Prikkelarm stembureau

De Waal geeft aan dat het moeilijk is om een mate van rust af te dwingen op een stembureau, maar dat ze wel aan het kijken zijn hoe dat verbeterd kan worden. De Waal benoemt dat gemeente

Amersfoort gebruik maakt van een prikkelarm stembureau en dat dit tot een van de mogelijkheden hoort waar ze zelf in de toekomst gebruik van gaan maken. Gemeente Amersfoort omschrijft het prikkelarm stembureau als meer toegankelijk en prikkelarm ingericht door onder andere de ruimte tussen stemhokjes aan te passen, grote hokjes te plaatsen en meer stilte te bieden. Het prikkelarme stembureau heeft ook aangepaste openingstijden. Er wordt gecommuniceerd dat het stembureau op de aangepaste openingstijden speciaal bedoeld zijn voor mensen met bijvoorbeeld een burn-out, angststoornissen, autisme, of het prettig vinden om in rust te kunnen stemmen (gemeente Amersfoort, sd).

3.3.10 Mobiel stembureau

Mobiele stembureaus kunnen door gemeentes gebruikt worden als een attractie om het stemmen op een leuke manier te promoten, maar ook om op bepaalde tijden het aantal stembureaus in een gebied te verhogen voor een verbetering van de bereikbaarheid. De geïnterviewde gemeentes geven aan wel eens gebruik te hebben gemaakt van een mobiel stembureau. Daarbij wordt genoemd dat de toegankelijkheidseisen echter moeilijk na te leven zijn bij zo'n stembureau. Zo zegt Veldwiesh: *"We hebben het wel in de coronatijd gehad over een mobiel stembureau maar die zouden hoppen van bijvoorbeeld van huis naar huis, buurthuis, verzorgingstehuis. En dan is het een auto die gewoon rijdt, dan staan daar spullen klaar en daar kunnen mensen dan stemmen. Maar een busje, dat zien wij niet zitten."* Ook Claassen benoemt dit: *"In een gemeente waar ik een paar jaar geleden gewerkt heb, werd er eigenlijk behoorlijk wel gebruik van gemaakt, maar die ga je die wel inzetten op bepaalde locaties waarvan je ook wel de verwachting hebt dat er een hele groep kan centreren. Het nadeel van zo iets is wel dat, dat het voor niet iedereen toegankelijk is, hè, dat het niet voor iedereen geschikt is, zo'n bus."*

In onderzoek naar het effect van de gemeentelijke campagne op de opkomst bij verkiezingen in Meijerijstad, is uitgewezen dat het mobiele stembureau wat tijdens de verkiezingen wordt ingezet (een rode dubbeldekker) van een grote bekendheid geniet. Ruim 60% van de stemgerechtigde inwoners van Meijerijstad geeft aan te weten dat zij tijdens de verkiezingen hun stem kunnen uitbrengen bij dit stembureau. Er wordt zelfs gesteld dat van de onderzochte individuele campagne-elementen, alleen het mobiele stembureau een aantoonbaar positief en statistisch significant effect heeft gehad op de opkomst (Jacobs & van Ostaaijen, De stembus voorbij: Een onderzoek naar het effect van een gemeentelijke campagne op de lokale opkomst bij de herindelingsverkiezing in Meijerijstad, 2017).

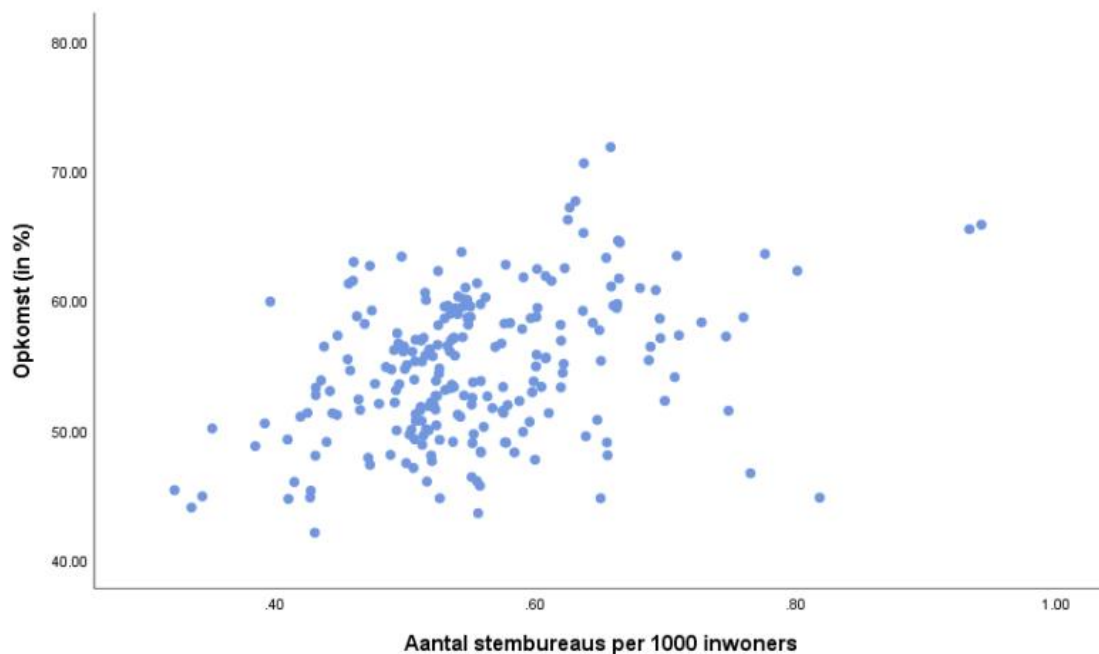
3.4 Wat zijn andere toepasbare mogelijkheden om de bereikbaarheid van stembureaus te verhogen?

Om de vierde deelvraag te kunnen beantwoorden is in de literatuur gezocht naar de mogelijkheden om de bereikbaarheid van stembureaus te verhogen en wat het mogelijke effect daarvan is.

3.4.1 De nabijheid en spreiding van stembureaus

In de resultaten van de tweede deelvraag is naar voren gekomen dat het aantal stembureaus en daarmee de nabijheid van stembureaus een rol speelt in het bereikbaar maken van stembureaus. Mogelijkheden en het effect daarvan op de spreiding en het aantal stembureaus wordt behandeld in de volgende paragraaf.

Onderzoek naar stembureaus in Brabantse gemeente heeft uitgewezen dat er een positief, statistisch significant effect is tussen het aantal stembureaus en de opkomst bij verkiezingen (Jacobs, van Zuydam, van Ostaaijen, & de Brouwer, 2018). Aan de hand van een analyse van 68 verschillende Brabantse gemeentes over vier verschillende verkiezingen kan worden gesteld dat een groter aantal stembureaus gepaard gaat met een hogere opkomst. Ondanks dat er ook gemeentes zijn met een klein aantal stembureaus en een hoge verkiezingsopkomst. Dit wordt geïllustreerd in Figuur 3.

Figuur 3: Het opkomstpercentage ten opzichte van het aantal stembureaus per 1000 inwoners per onderzochte gemeente

Het onderzoek wijst op een positief, significant effect van het toevoegen van stembureaus op de verkiezingsopkomst. Dit effect is echter beperkt en ondergeschikt aan andere factoren die van invloed zijn op de verkiezingsopkomst. Het aantal stembureaus dat moet worden toegevoegd om een significant verschil te duiden, verschilt echter per gemeente. Gemeentes met meer inwoners zouden meer stembureaus moeten toevoegen om een verschil in opkomst te merken (Jacobs, van Zuydam, van Ostaaijen, & de Brouwer, 2018).

De voorwaarde voor een positief resultaat is dat het toevoegen van stembureaus op een manier moet gebeuren dat de spreiding beter is. Oftewel de nabijheid van stembureaus moet verbeterd worden met het toevoegen van stembureaus, zodat de afstand die de kiezer moet afleggen kleiner is. Een berekening met behulp van geografische informatie systemen (GIS), van de afstand tussen de woonplaats van kiezers en hun kiesdistrict in Clark County, Nevada wijst op een niet-lineair verband

tussen de afstand tot de stemlocatie en de opkomst. De kiezer is minder snel geneigd om te gaan stemmen naarmate de afstand tot de stemlocatie toeneemt, tot deze afstand 16 kilometer bedraagt (Dyck & Gimpel, 2005). Ook een Frans onderzoek stelt dat het toevoegen van stembureaus meer nut heeft totdat de kiezers een erg lange afstand moet afleggen. Dit komt vooral doordat de langere afstanden die individuen moeten afleggen naar het stembureau, dezelfde mensen treft die het gewent zijn langere afstanden te moeten afleggen om bepaalde faciliteiten te bereiken (François & Fauvelle-Aymar).

3.4.2 Gratis openbaar vervoer

Een afname van het aantal stembureaus treft ook ouderen. In Paragraaf 1.1.2 is benoemd dat vanaf ongeveer 65-jarige leeftijd de bereidheid om te stemmen afneemt, omdat mensen minder mobiel worden (Smets, Revisiting the political life-cycle model: later maturation and turnout decline among young adults, 2015). Bij een afname van het aantal stembureaus moeten ouderen vaak verder reizen. Een oplossing hiervoor kan zijn het openbaar vervoer de dag van de verkiezingen gratis te maken voor mensen die een bepaalde leeftijd hebben bereikt. Het algemeen gratis of goedkoper maken van het openbaar vervoer op verkiezingsdag, wordt in meerdere landen toegepast zoals Brazilië, Israël en Japan. Echter blijkt dat deze maatregel het meeste effect heeft op ouderen (Konishi & Murata, 2010).

4. Discussie

In dit onderzoek is onderzocht hoe gemeentes de bereikbaarheid van stembureaus kunnen verbeteren ter bevordering van de opkomst. Bij gemeentes kan nog veel kennis over dit onderwerp vergaard en toegepast worden. Het is daarom van belang dat de ontwikkelingen die in de praktijk hebben plaatsgevonden en de theorie die bekend is over de bereikbaarheid van stembureaus te kunnen toepassen. Ook is in dit onderzoek kenbaar geworden dat er steeds meer gebruik wordt gemaakt van geografische- en data analyses door diverse gemeente.

Het toepassen van maatregelen die de bereikbaarheid van stembureaus vergroten, betekent dat een groep mensen makkelijker aan zijn stemrecht kan voldoen. Ook kan het toepassen van deze maatregelen ervoor zorgen dat individuen zich meer geneigd voelen om aan het stemrecht te voldoen. Deze twee aspecten kunnen van invloed zijn op een bevordering van de verkiezingsopkomst.

4.1 Resultaten per deelvraag

De resultaten die vergaard zijn voor het beantwoorden van de deelvragen zorgen gestructureerd voor het beantwoorden van de hoofdvraag. De belangrijkste resultaten van elke deelvraag worden in dit hoofdstuk weergegeven. Nieuwe bronnen worden vermeld als dit voor de interpretatie van de resultaten nodig is. De validiteit en reikwijdte van de resultaten worden besproken in Paragraaf 4.2.

4.1.1 Deelvraag 1

De eerste deelvraag is gesteld om duidelijk te krijgen hoe gemeentes handelen in de locatiekeuze en inrichting van stembureaus en binnen welke kaders zij zich organisatorisch bevinden. De resultaten kunnen onderverdeeld worden in twee aspecten: de organisatie en structuur van gemeentes en het proces van het regelen van stembureaus.

In de organisatie en uitvoering van verkiezingen, met name in termen van personele middelen en inzet zit een aanzienlijk verschil. Grotere gemeentes zoals Utrecht en Almere hebben specifieke teams die het hele jaar door bezig zijn met het organiseren van verkiezingen. Kleinere gemeentes hebben aangewezen personeel die dit als een onderdeel van een breder takenpakket oppakken. Kleinere gemeentes zijn met het regelen en evalueren van de verkiezingen enkele maanden voor en eventueel na de verkiezingen bezig.

Uit het proces rondom het regelen van verkiezingen komt naar voren dat bij de locatiekeuze van stembureaus vaak uitgegaan wordt van de bestaande locaties, gebaseerd op ervaringen uit voorgaande verkiezingen. Gemeente Utrecht en gemeente Almere hebben echter aangetoond dat veranderingen in de gemeentelijke structuur of een ontwikkeling in de techniek, kan leiden tot een heroverweging van de bestaande locaties. Gemeentes passen hun stembureau-indeling aan op basis van verschillende factoren, zoals opkomstcijfers en het aantal kiesgerechtigden in een gebied. Ook de verschillende soorten verkiezingen spelen een rol. Daarbij wordt gesteld dat de spreiding van de stembureaus zoveel mogelijk intact wordt gehouden, maar dat het aantal stembureaus wel afneemt bij minder populaire verkiezingen.

Het toevoegen van stembureaus begint vaak met het identificeren van bestaande en potentiële algemene locaties, zoals gemeenschapshuizen, scholen en gymzalen. Vervolgens wordt ruim voor de verkiezingen contact gelegd met de beheerders van deze locaties en worden de criteria zoals drempels en toegankelijkheid geïnspecteerd. Als een locatie aan de voorwaarden voldoet, wordt een adviesnota opgesteld en voorgelegd aan het college van burgemeester en wethouders, zij zijn uiteindelijk eindverantwoordelijk voor de locatiekeuze en inrichting van stembureaus.

4.1.2 Deelvraag 2

De resultaten van de tweede deelvraag dienen inzicht te geven in de rol van bereikbaarheid in de locatiekeuze en inrichting van stembureaus. De resultaten die voortkomen uit de drie geïnterviewde gemeenten zijn verdeelt in de vier componenten van bereikbaarheid die beschreven zijn in paragraaf 1.1.3.

De gemeentes erkennen dat nabijheid een rol speelt in de locatiekeuze en inrichting van stembureaus. De spreiding van stembureaus is daarin de belangrijkste factor. Een goede spreiding van stembureaus kan soms ten koste gaan van de toegankelijkheid. Er wordt gestreefd naar een hoog percentage stembureaus dat volledig toegankelijk is voor bijvoorbeeld rolstoelgebruikers. Echter kan besloten worden om een minder toegankelijk stembureau aan te wijzen, als dat omwille van een goede spreiding noodzakelijk is. Deze noodzaak komt voort uit een probleem waar meerdere gemeentes mee kampen, namelijk het vinden van een geschikte locatie om een stembureau te plaatsen.

Bij de inrichting van stembureaus wordt rekening gehouden met het gebruikte vervoer naar het stembureau, bijvoorbeeld door het zorgen van een geschikt aantal parkeerplekken. Bij de locatiekeuze van stembureaus, wordt door de geïnterviewde gemeentes weinig rekening gehouden met het vervoer. De verkeer- en vervoerssystemen spelen echter nog wel een rol. Door gemeente Almere wordt gekeken naar de route die de kiezer met de auto en de trein aflegt en ook gemeente Utrecht kijkt naar het treingebruik van de kiezer.

De vaste openingstijden van stembureaus zijn van 7.30 tot 21.00 uur. Daar mag van afgeweken worden en daar wordt dan ook gebruik van gemaakt door gemeente Utrecht en gemeente Almere. Een stembureau mag niet later sluiten dan 21.00 uur, maar wel eerder geopend worden dan 7.30 uur. Voor de stemmer speelt de drukte en daarmee de wachttijd ook een rol bij het bezoeken van het stembureau. Gemeentes proberen de wachttijd zo kort mogelijk te houden, maar kunnen niet altijd de piekmomenten faciliteren.

De geïnterviewde gemeentes benadrukken dat het voldoen aan verschillende individuele kenmerken en het waarborgen van toegankelijkheid een grote rol spelen bij de locatiekeuze van stembureaus, dit komt mede door wettelijke kaders en richtlijnen. Fysieke toegankelijkheid wordt zo strikt mogelijk nageleefd. Verschillende gemeentes gaan daar echter anders mee om. Kleinere gemeentes hebben minder mogelijkheden om altijd aan die richtlijnen te voldoen, maar hebben ook minder mensen die daar problemen mee ervaren. Gemeente Almere ervaart dat de eisen en richtlijnen echter ook kunnen zorgen voor een afname van de toegankelijkheid. Sommige creatieve oplossingen mogen op dit moment niet uitgevoerd worden, omdat ze niet in lijn zijn met de richtlijnen. De irritatie die hieruit voortvloeit is echter niet op te lossen door de gemeente, deze taak ligt bij de overheid.

4.1.3 Deelvraag 3

De resultaten van de derde deelvraag laten zien welke maatregelen er genomen worden om de bereikbaarheid van stembureaus te verbeteren. Uit de interviews komen verschillende benaderingen naar voren om de bereikbaarheid van stembureaus te beïnvloeden. Deze benaderingen zijn gespiegeld aan de literatuur.

Een maatregel die gemeenten nemen, is het waarborgen van de nabijheid van stembureaus. Gemeente Utrecht heeft als uitgangspunt dat de inwoners binnen een afstand van 750 meter een stembureau tot hun beschikking hebben, bij gemeente Amsterdam is dat 500 meter. Een dergelijke belofte kan echter alleen worden gemaakt in stedelijke gemeentes met een groot bebouwd gebied. Andere manieren om die spreiding te waarborgen is het opzetten van pop-up stembureaus, bijvoorbeeld door een evenemententent te plaatsen waar gestemd kan worden. Gemeente Almere geeft aan dat dit echter tot problemen kan leiden bij het tellen, het is daarom van belang het tellen na het sluiten van het stembureau te verplaatsen naar een andere locatie. Door gemeentes worden ook maatregelen genomen die de nabijheid van het stembureau koppelen aan activiteiten van de kiezer, voorbeelden van deze maatregelen zijn stembureaus bij evenementen, moskeeën en scholen. Mobiele stembureaus kunnen een positieve bijdrage leveren aan de nabijheid, maar schuren met de toegankelijkheidseisen. Mobiele stembureaus zijn vooral nuttig als promotiemateriaal op verkiezingsdag. Voor dat laatste worden ze in diverse gemeentes succesvol ingezet.

Uit de maatregelen die worden genomen om rekening te houden met de route die de kiezer aflegt in het verkeers- en vervoerssysteem komen twee dingen sterk naar voren, namelijk stemmen op het treinstation en gebruik maken van een drive-thru stembureau. De gemeentes met een treinstation plaatsen normaliter op het drukste treinstation één of meerdere stembureaus. Uit de interviews blijkt dat deze stemlocaties erg populair zijn en dat daar veel gestemd wordt. Het drive-thru stembureau is een maatregel die tijdens de coronapandemie is ontstaan, maar in diverse gemeentes ook is voortgezet om de bereikbaarheid te vergroten voor kiezers die gebruik maken van de auto in het woon-werkverkeer tijdens verkiezingsdag. Ook van deze maatregel wordt veel gebruik gemaakt.

Uit de resultaten blijkt dat gemeentes de mogelijkheid hebben stembureaus eerder te openen dan de vaste openingstijd van 7.30 uur. Hier wordt dan ook gebruik van gemaakt door de grotere gemeentes. Op treinstations worden stembureaus eerder geopend om treinreizigers de kans te geven om voor het bereiken van hun bestemming nog te kunnen stemmen. Een verlenging van de openingstijden van stembureaus met 10% kan leiden tot een toename van de opkomst met 0,5 tot 0,9% (Potrafke & Roesel, 2020). Bij aanvankelijk langere openingstijden van stembureaus is deze toename kleiner. Als dit vervolgens betrokken wordt op de verkiezingen in Nederland en de openingstijden die worden gehanteerd, kan de vraag worden gesteld hoe groot de toename hier is. De openingstijden van stembureaus in Nederland zijn betrekkelijk lang in vergelijking met andere Europese landen (Potrafke & Roesel, 2020). Dit komt omdat veel Europese landen meerder verkiezingsdagen hanteren, waarop gestemd mag worden. Gemeentes mogen stembureaus niet later sluiten dan 21.00 uur, daarom zal een verlenging van de openingstijden met 10% enkel gebonden zijn aan het vervroegd openen. Ook daar kan worden afgevraagd wat dit betekent voor de toename van opkomst. Gemeentes gebruiken het aanpassen van de openingstijden van stembureaus ook vanuit een andere insteek. Het beperken van openingstijden van specifieke stembureaus, bijvoorbeeld bij een prikkelarm stembureau of een stembureau bij een verzorgingstehuis, kan stimulerend werken voor de kiezers en voor de eigenaar van de stemlocatie. Dat laatste kan resulteren in een behoud van een stemlocatie voor de volgende verkiezingen, wat een simulant is voor de bereikbaarheid.

Uit de resultaten is gebleken dat de tijd die de kiezer kwijt is met stemmen een negatieve invloed kan hebben op de bereikbaarheid. Een maatregel die hiervoor wordt genomen is het gebruiken van een druktemeter. Helaas is uit de resultaten niet gebleken wat de bijdrage is geweest of kan zijn van een drukte-indicator.

De resultaten van de tweede deelvraag hebben uitgewezen dat er omtrent de toegankelijkheid van stembureaus veel maatregelen worden genomen die vanuit de kieswet en richtlijnen vanuit de overheid moeten worden nageleefd. Buiten het nastreven van deze richtlijnen, worden er andere maatregelen genomen voor een specifieke groep mindervaliden. De gemeentes maken gebruik van stemmallen voor blinden en slechtzienden, prikkelarme stembureaus en er zijn stembureaus ingericht voor doven en slechthorenden. Deze maatregelen zijn echter erg prijzig, dit maakt dat kleinere gemeentes besluiten hier minder gebruik van te maken.

Door gemeentes is gebruik gemaakt van stemtaxi's, het gebruik hiervan verschilt echter sterk tussen de verschillende gemeentes. Uit redenering die wordt getrokken uit het interview met gemeente Utrecht, kan worden gesteld dat de inzet van stemtaxi's ervoor kan zorgen dat er minder speciale stembureaus nodig zijn, omdat deze beter te bereiken zijn.

4.1.4 Deelvraag 4

In de resultaten van de vierde deelvraag is naar voren gekomen welke andere maatregelen er genomen kunnen worden en het mogelijke effect daarvan.

Een van de maatregelen die gemeentes kunnen nemen om de bereikbaarheid van stembureaus te verbeteren is het plaatsen van meer stembureaus, met als voorwaarde dat dit zorgt voor een betere spreiding. De afstand die kiezers af moeten leggen wordt hiermee verkleind. In de resultaten is aangetoond dat er een niet-lineair verband is tussen de afstand tot de stemlocatie en de opkomst. Kiezers zijn minder geneigd om te stemmen naarmate de afstand tot de stemlocatie toeneemt. Dit effect neemt echter af zodra de afstand 16 kilometer bedraagt. De reden hiervoor is dat kiezers die normaliter een lange afstand moeten afleggen naar faciliteiten hebben daar op verkiezingsdag ook minder moeite mee.

De afstand naar het stembureau verkleinen door het toevoegen van stembureaus en/of zorgen voor een betere spreiding, mag echter niet ten koste gaan van het schrappen van lang bestaande stembureaus. Het verplaatsen of schrappen van een stembureau voor een betere verdeling kan leiden tot onduidelijkheid bij de kiezer. Wanneer een stemlocatie verdwijnt en de kiezer opzoek moet gaan naar een ander stembureau kan dit volgens onderzoek zelfs leiden tot een afname van de opkomst met 1,85%, ongeacht of de afstand naar het stembureau kleiner wordt (McNulty & Brady, 2011).

Een andere maatregel die genomen kan worden om de bereikbaarheid van stembureaus te verbeteren, is het gratis of goedkoper maken van het openbaar vervoer op verkiezingsdag, met name voor ouderen. Aangezien ouderen minder mobiel zijn kan dit vooral voor deze groep een verschil maken.

4.2 Validiteit en reikwijdte

De geïnterviewde gemeentes verschillen veel in termen van het aantal inwoners, oppervlakte, landelijk gebied en verkeers- en vervoerssystemen. Zo heeft Almere veel goed toegankelijke locaties in het centrum, omdat het een relatief nieuwe stad is. Utrecht heeft daarentegen juist een oude binnenstad. Door de verschillen tussen de geïnterviewde gemeentes, zijn de resultaten relevant om de rol van bereikbaarheid bij de locatiekeuze en inrichting van stembureaus te bepalen. Desondanks zijn er gemeentes in Nederland die met andere kenmerken te maken hebben, zoals geen openbaar vervoer of een heuvelig landschap. Deze kenmerken komen in de resultaten niet naar voren.

De resultaten bieden een inzicht in de maatregelen die door verschillende gemeentes worden genomen. Het is echter belangrijk te vermelden dat door andere gemeentes ongetwijfeld ook maatregelen zijn genomen die niet uit het onderzoek naar voren kwamen. Naar deze maatregelen en het effect daarvan blijft het dus gissen. De verwachting is echter, dat de kans groot is dat een succesvolle maatregel al kenbaar was geworden in bij de geïnterviewde gemeentes of in de pers.

Het is nog belangrijk om te melden dat de geografische analyses die zijn onderzocht voor een deel van de resultaten van de vierde deelvraag, elk te maken hebben met de specifieke demografie, infrastructuur en cultuur van het onderzochte gebied. Dit heeft impact op de effectiviteit van de maatregelen wanneer deze worden toegepast voor heel Nederland. Principes en inzichten die uit het onderzoek naar voren komen, zijn echter waardevol als richtlijn en bieden de mogelijkheid tot verdere verkenning.

4.3 Reflectie materiaal en methode

In het vooronderzoek zijn de gemeentes Almere, Amsterdam, Boekel en Maashorst benoemd als kandidaten voor de interviews. Na overleg met een betrokkene van gemeente Boekel is besloten om deze gemeente niet te interviewen. Tijdens het gesprek werd duidelijk dat gezien de samenstelling en de grote van de gemeente, namelijk ongeveer 11.000 inwoners, de input waarschijnlijk niet voldoende bruikbaar was voor dit onderzoek. De drie interviews met gemeentes Almere, Maashorst en Utrecht waren ruim voldoende bruikbaar voor het beantwoorden van de eerste deelvraag. Voor het beantwoorden van de tweede deelvraag zijn de interviews met dezelfde drie gemeentes gebruikt. In Paragraaf 4.2 is al benoemd dat er gemeentes zijn die met andere demografische factoren te maken hebben. Het was achteraf nuttig om nog een gemeente toe te voegen voor een breder pakket aan resultaten.

Het literatuuronderzoek naar het effect van de maatregelen die gemeentes hebben genomen om de bereikbaarheid van stembureaus te verbeteren bleek een flinke opgave, omdat er maar beperkt onderzoek beschikbaar is over dit onderwerp. Het beoordelen van de betrouwbaarheid van de geografische analyses in relatie tot de samenstelling van het onderzochte gebied bleek lastig en tijdrovend, maar wel uitvoerbaar. Onderzoeken naar de invloed van de nabijheid en spreiding van stembureaus waren voldoende beschikbaar, voor andere mogelijkheden om de bereikbaarheid van stembureaus te vergroten was dit beperkt.

4.4 Reflectie proces

Het proces van het uitvoeren van het onderzoek en het schrijven van het afstudeerwerkstuk is leerzaam geweest. Interviews afnemen en verwerken voor onderzoek was een nieuwe ervaring. Het eerste interview vond plaats met gemeente Almere en was uitdagend. Het gesprekstempo was hoog en het interview was met twee personen tegelijk, wat resulteerde in onderbrekingen en minder structuur. Uiteindelijk zijn wel alle relevante onderwerpen aan bod gekomen. Voor de daaropvolgende interviews is er bewust meer structuur aangehouden, wat resulteerde in kortere en gemakkelijker te verwerken interviews.

Het interview met gemeente Amsterdam heeft telefonisch plaatsgevonden. Helaas werd de opname van het interview onderbroken, waardoor een deel van het geluidsfragment ontbreekt. De gedetailleerde aantekeningen die zijn gemaakt tijdens het interview en het direct verwerken daarvan, hebben ervoor gezorgd dat er geen belangrijke informatie verloren is gegaan.

5. Conclusie en aanbevelingen

Alle kiesgerechtigden in Nederland moeten makkelijk gebruik kunnen maken van het stemrecht. De bereikbaarheid van stembureaus moet geen drempel zijn voor de kiezer om niet te stemmen. Gemeentes dragen daar een verantwoordelijkheid voor. Dit onderzoek heeft als doel om gemeentes mogelijkheden te bieden om de bereikbaarheid van stembureaus te verbeteren. Door ontwikkelingen die in de praktijk hebben plaatsgevonden en de theorie die bekend is toe te kunnen passen, kunnen gemeentes invloed uitoefenen op de bereikbaarheid van stembureaus in het belang van de kiezer.

5.1 Conclusie per deelvraag

De conclusie wordt per deelvraag verwoord en komt voort uit de resultaten en de discussie. De deelvragen dragen systematisch bij aan de conclusie van de hoofdvraag.

5.1.1 Hoe wordt de locatiekeuze en inrichting van stembureaus bepaald?

Hoe de locatiekeuze en inrichting van stembureaus bepaald wordt, is onder te verdelen in twee categorieën: de organisatiestructuur van gemeentes en het proces wat wordt doorlopen richting de verkiezingen. Organisatorisch zit er met name in termen van personele middelen en inzet een verschil tussen verschillende gemeentes. Grote gemeentes hebben een aangewezen personeel dat het hele jaar met verkiezingen bezig is en bij kleinere gemeentes is dat vaak onderdeel van een breder takenpakket. Bij alle gemeentes is het college van burgemeester en wethouders eindverantwoordelijk voor de verkiezingen.

In het proces van de locatiekeuze en inrichting van stembureaus wordt er vaak uitgegaan van bestaande locaties, gebaseerd op ervaringen uit voorgaande verkiezingen. Gemeentes passen hun stembureau-indeling aan op basis van verschillende factoren, zoals het type verkiezingen, opkomstcijfers en het aantal kiesgerechtigden in een gebied. Er wordt niet gekeken naar de samenstelling van een wijk, maar door ervaring en het gebruik van de opkomstcijfers per stembureau, is dit vaak niet nodig. Geografische analyses en veranderingen in de gemeentelijke structuur kunnen leiden tot een heroverweging van de bestaande locaties. Het toevoegen van stembureaus begint met het identificeren en inspecteren van eerder gebruikte of potentiële locaties. Indien een locatie aan de voorwaarden voldoet, wordt een adviesnota opgesteld en voorgelegd aan het college van burgemeester en wethouders, die uiteindelijk de beslissing nemen.

5.1.2 Wat is de rol van bereikbaarheid in de locatiekeuze en inrichting van stembureaus?

De rol van de bereikbaarheid in de locatiekeuze en inrichting van stembureaus kan worden onderverdeeld in vier componenten: nabijheid, verkeers- en vervoerssystemen, tijd en individuele kenmerken. Een goede spreiding en de nabijheid van kiezer tot stembureau is belangrijk in de

locatiekeuze van stembureaus. In de locatiekeuze en inrichting van stembureaus wordt er beperkte aandacht besteed aan de route die de kiezer in het verkeers- en vervoerssysteem aflegt op verkiezingsdag. De vaste openingstijden van stembureaus zijn van 7.30 tot 21.00 uur, maar gemeentes kunnen beslissen voor het eerder openen of het eerder sluiten van stembureaus, daarvan wordt dan ook gebruik gemaakt. Individuele kenmerken en als gevolg daarvan toegankelijkheid, speelt een belangrijke rol in de locatiekeuze en inrichting van stembureaus. Gemeentes streven ernaar om zoveel mogelijk stembureaus toegankelijk te maken. Wettelijke kaders en richtlijnen hebben grote invloed op de toegankelijkheid, helaas niet altijd in positieve zin. Creatieve oplossingen die niet in lijn zijn met de richtlijnen worden niet altijd toegestaan.

5.1.3 Welke maatregelen zijn en worden door verschillende gemeentes genomen om de bereikbaarheid van stembureaus te beïnvloeden?

Uit dit onderzoek zijn diverse maatregelen naar voren gekomen die door verschillende gemeentes zijn genomen om de bereikbaarheid van stembureaus te beïnvloeden. Het waarborgen van de nabijheid van stembureaus is een belangrijke maatregel. Gemeente Utrecht heeft daarvoor de belofte gemaakt dat elke inwoner binnen een straal van 750 meter een stembureau tot zijn beschikking heeft. Bij gemeente Amsterdam is dat 500 meter. Mobiele stembureaus en evenementententen, voor wanneer er geen andere locatie beschikbaar is en stembureaus bij evenementen en dagelijkse activiteiten worden ook gebruikt op de spreiding en nabijheid te beïnvloeden. Stembureaus op treinstations en drive-thru stembureaus zijn populaire en effectieve maatregelen voor het verbeteren van de bereikbaarheid van stembureaus voor treinreizigers en automobilisten.

Gemeentes hebben de mogelijkheid om stembureaus eerder te openen dan de vaste openingstijd van 7.30 uur. Een verlenging van de openingstijden van stembureaus met 10% kan leiden tot een toename van de opkomst met 0,5 tot 0,9%. Het vervroegd openen van stembureaus wordt vooral ingezet op treinstations, maar kan ook gekoppeld worden aan de openingstijden van evenementen. Het eerder sluiten van stembureaus wordt toegepast om de beheerder van de locatie tegemoet te komen of het stembureau prikkelarm te maken.

Maatregelen voor het toegankelijk maken van stembureaus zijn veelal vastgelegd in de kieswet en richtlijnen vanuit de overheid. Buiten het nastreven van deze richtlijnen, worden andere maatregelen genomen voor specifieke groepen mindervaliden. Voorbeelden hiervan zijn stemtaxi's, stemmallen, prikkelarme stembureaus en stembureaus voor doven en slechthorenden.

5.1.4 Wat zijn andere toepasbare mogelijkheden om de bereikbaarheid van stembureaus te verhogen?

Naast de maatregelen die de Nederlandse gemeente al nemen om de bereikbaarheid van stembureaus te zijn er nog twee andere toepasbare mogelijkheden aan het licht gekomen. Het plaatsen van meer stembureaus, met als voorwaarde dat dit in grote mate gebeurt en zorgt voor een betere spreiding, is een effectieve maatregel. Het effect van deze maatregel neemt af zodra de afstand tot het stembureau 16 kilometer bedraagt. Het plaatsen van meer stembureaus en zorgen voor een betere spreiding moet echter niet resulteren in het schrappen van stemlocaties, dit kan tot

verwarring en zelfs een afname van de opkomst leiden. Ook het gratis of goedkoper maken van het openbaar vervoer, met name voor ouderen, kan de bereikbaarheid van stembureaus verhogen.

5.2 Conclusie hoofdvraag

Hoe kunnen gemeentes de bereikbaarheid van stembureaus tijdens verkiezingen verbeteren ter bevordering van de opkomst?

Er zijn diverse manieren waarop gemeentes de bereikbaarheid van stembureaus tijdens verkiezingen kunnen verbeteren ter bevordering van de opkomst. De nabijheid en de spreiding van stembureaus speelt daarbij een grote rol. Manieren om de nabijheid en spreiding van stembureaus te bevorderen, zijn activiteiten en evenementen te koppelen aan stemlocaties en het toevoegen van meer stemlocaties. Hoe groter de gemeente, hoe meer stembureaus moeten worden toegevoegd om een verschil in opkomst te merken. Voor een optimale spreiding van de stembureaus kan een geografische analyse worden uitgevoerd. Een optimale spreiding moet echter niet ten koste gaan van het schrappen van lang bestaande stembureaus. Dit kan onduidelijkheid scheppen bij de kiezer wat kan resulteren in een afname van de opkomst met 1,85%.

De bereikbaarheid van stembureaus kan ook verbeterd worden door rekening te houden met de route die de kiezer aflegt in het verkeers- en vervoerssysteem. Dit kan bewerkstelligd worden door de inzet van stembureaus op treinstations en drive-thru stembureaus. Beiden worden veel gebruikt door kiezers en dat kan nog aangesterkt worden door de stembureaus eerder te openen dan 7.30 uur, de vaste openingstijd.

Door de overheid zijn er richtlijnen gesteld voor de toegankelijkheid van stembureaus. Naast het naleven van deze richtlijnen kunnen nog andere maatregelen genomen worden voor specifieke groepen mindervaliden. Deze maatregelen zijn echter vaak prijzig. Een oplossing daarvoor is het combineren van maatregelen. Twee maatregelen betreffend het vervoer van mindervaliden zijn het gratis of goedkoper maken van het openbaar vervoer en het gebruik van stemtaxi's. De genoemde mogelijkheden uit deze Paragraaf bieden waardevol inzicht in hoe gemeentes de bereikbaarheid van stembureaus tijdens verkiezingen kunnen verbeteren ter bevordering van de opkomst.

5.3 Aanbevelingen

De Waal, teamleider verkiezingen bij gemeente Utrecht benoemde dat het toevoegen en schrappen van stembureaus op basis van opkomstcijfers resulteert in een kip-en-ei probleem. Stembureaus worden geschrapt wanneer de opkomst van de vorige verkiezingen laag waren en andersom. Het is aan de gemeentes om deze cyclus te doorbreken, anders wordt het lastig om de maatregelen die worden genomen om de bereikbaarheid van stembureaus te beïnvloeden goed meetbaar te maken.

5.3.1 Korte termijn

Geografische analyses die zijn gebruikt om het effect van de nabijheid van stembureaus te meten, maar ook op een optimale locatieverdeling te maken aan de hand van een aantal criteria, zoals bij gemeente Amsterdam en Utrecht bieden gemeentes de mogelijkheid om door het gebruik van GIS beter inzicht te krijgen op de bereikbaarheid van stembureaus. Het is aan te raden hiervan gebruik te maken, waar dit mogelijk is.

Het in grote maten toevoegen van stembureaus kan een ingrijpend proces zijn waar misschien niet altijd de middelen voor zijn. Het kan daarom verstandig zijn om in dat geval eerst te kijken naar andere maatregelen. Bij het inzetten van andere maatregelen om de bereikbaarheid van stembureaus te verhogen is het aan te bevelen om te kijken naar de samenstelling van het betreffende gebied. Autobezit, leeftijd, gezinssituatie en andere factoren kunnen het effect van verschillende maatregelen beïnvloeden.

Uit dit onderzoek is opgevallen dat er door de gemeentes pas sinds de coronapandemie gebruik wordt gemaakt van drive-thru stembureaus en dat behalve de stemlocaties op treinstations, weinig wordt gekeken naar het woon- en werkverkeer van de kiezer. Verkiezingsdag is normaliter een enkele dag op een woensdag of donderdag in een normale werkweek. Vandaar dat er op dit vlak waarschijnlijk nog veel winst te behalen valt.

5.3.2 Lange termijn

In de uitvoering van dit onderzoek is gebleken dat gemeentes soms belemmering voelen vanuit de kaders die worden gesteld door de overheid. Veranderingen in de kieswet kunnen bijdragen aan het stimuleren van de bereikbaarheid van stembureaus en kunnen zeker bevorderend werken voor de opkomst. Tijdens de coronaperiode was het mogelijk om meerdere dagen en per post te stemmen. Er ligt een wetsvoorstel bij de Tweede Kamer om deze maatregelen permanent te maken. Als gemeentes en het parlement meer met elkaar in gesprek komen, uit zich dit ongetwijfeld positief.

5.3.3 Aanbevelingen vervolgonderzoek

Dit onderzoek kan dienen als startpunt in vervolgonderzoek naar de maatregelen die gemeentes kunnen nemen om de bereikbaarheid van stembureaus te verbeteren. Om een beter beeld te krijgen van de effectiviteit van verschillende maatregelen in specifieke gemeentes, wordt aanbevolen om een kwantitatief onderzoek uit te voeren waarin de maatregelen in de praktijk worden getest.

Vervolgonderzoek kan van nut zijn om een nauwkeurige weergave te geven van het effect van alle componenten van bereikbaarheid op de verkiezingsopkomst. Daarvoor zal een breed onderzoek moeten worden uitgevoerd, waarbij statistische analyses en ervaring van de kiezer van belang zijn.

Dit onderzoek richt zich op de mogelijkheden voor gemeentes. Onderzoek naar de wettelijke kaders die zijn gesteld en de mogelijkheden om deze te verruimen, geeft het parlement inzicht op wat zij kunnen doen om de bereikbaarheid van stembureaus te verbeteren.

Bibliografie

- Allecijfers.nl. (2023). *Opkomst bij de verkiezingen in Nederland*. Opgehaald van Allecijfers.nl: <https://allecijfers.nl/analyses/opkomst-verkiezingen/>
- Altes, F. K. (sd). *Kieswet*. Opgeroepen op maart 28, 2023, van wetten.nl: <https://wetten.overheid.nl/BWBR0004627/2023-01-01/0>
- Cools, A. (2022). Parents, Infants, and Voter Turnout: Evidence from the United States. *Quarterly Journal of Political Science*, pp. 91-119.
- de Kam, A. (2023, maart 9). *Minder stemlokalen in verzorgingstehuizen in Drenthe, maar er is een alternatief*. Opgeroepen op april 25, 2023, van Dagblad van het Noorden: <https://dvh.nl/drenthe/Minder-stemlokalen-in-Drentse-verzorgingstehuizen-maar-er-is-een-alternatief-28290979.html>
- Dyck, J. J., & Gimpel, J. G. (2005). Distance, Turnout, and the Convenience of Voting. *Social Science Quarterly*(3), pp. 531-548. doi: <https://doi.org/10.1111/j.0038-4941.2005.00316.x>
- François, A., & Fauvelle-Aymar, C. (sd). Place of registration and place of residence: the non-linear detrimental impact of transportation cost on electoral participation. *Public Choice*(176), pp. 405–440. doi:<https://doi.org/10.1007/s11127-018-0561-1>
- gemeente Amersfoort. (sd). *Prikkelarm Stembureau*. Opgeroepen op mei 30, 2023, van [amersfoort.nl](https://www.amersfoort.nl/prikkelarm-stembureau): <https://www.amersfoort.nl/prikkelarm-stembureau>
- Geurs, K. (2014). *Dynamiek in mobiliteit en bereikbaarheid*. Universiteit Twente. Opgeroepen op april 9, 2023, van <https://ris.utwente.nl/ws/portalfiles/portal/5140654/oratieboekje-Geurs.pdf>
- Geurs, K., & van Wee, B. (2004). Accessibility evaluation of land-use and transport strategies: review and research directions. *Journal of Transport Geography*, pp. 127-140. doi:[doi:10.1016/j.jtrangeo.2003.10.005](https://doi.org/10.1016/j.jtrangeo.2003.10.005)
- Hansen, W. G. (1959). How Accessibility Shapes Land Use. *Journal of the American Institute of Planners*(2), pp. 73-76. doi:[10.1080/01944365908978307](https://doi.org/10.1080/01944365908978307)
- Jacobs, D., & van Ostaaijen, J. (2017). *De stembus voorbij: Een onderzoek naar het effect van een gemeentelijke campagne op de lokale opkomst bij de herindelingsverkiezing in Meierijstad*. Tilburg University.
- Jacobs, D., van Zuydam, S., van Ostaaijen, J., & de Brouwer, L. (2018). *De wet van de grote(re) getallen*. Tilburg University. Opgeroepen op maart 13, 2023, van https://pure.uvt.nl/ws/portalfiles/portal/27855743/De_wet_van_de_grotere_getallen_24_augustus_2018.pdf?_gl=1*1it1piz*_ga*MTMxNzY5NDk2OC4xNjc3ODU0MzYw*_ga_9LNCW846MJ*MTY3ODcxMTg1MS41LjEuMTY3ODcxMTg2My4wLjAuMA..
- Jelyta, F. (2023, maart 13). *Deze keer meer stembureaus toegankelijk voor mensen met een beperking*. Opgeroepen op april 25, 2023, van NU.nl: <https://www.nu.nl/binnenland/6255087/deze-keer-meer-stembureaus-toegankelijk-voor-mensen-met-een-beperking.html>
- Kiesraad. (2021, januari 26). *Eerste Kamer stemt in met aanvulling tijdelijke wet corona-maatregelen verkiezingen*. Opgeroepen op april 4, 2023, van Kiesraad:

- <https://www.kiesraad.nl/actueel/nieuws/2021/01/26/eerste-kamer-stemt-in-met-tweede-tijdelijke-wet-corona-maatregelen-verkiezingen>
- Koerntjes, D. (2022, maart 4). *Het verschil in opkomst tussen Tweede Kamerverkiezingen en gemeenteraadsverkiezingen*. Opgeroepen op februari 6, 2023, van CBS: <https://www.cbs.nl/nl-nl/longread/statistische-trends/2022/het-verschil-in-opkomst-tussen-tweede-kamerverkiezingen-en-gemeenteraadsverkiezingen?onepage=true>
- Konishi, K., & Murata, T. (2010). Examination of effect of free bus service in election using computer simulation. *International Symposium on Aware Computing*, pp. 263-268. doi:10.1109/ISAC.2010.5670491
- Kousser, T., & Mullin, M. (2017). Does Voting by Mail Increase Participation? Using Matching to Analyze a Natural Experiment. *Political Analysis*(4), pp. 428-445. doi:<https://doi.org/10.1093/pan/mpm014>
- Lahtinen, H., Mattila, M., Wass, H., & Martikainen, P. (2017). Explaining Social Class Inequality in Voter Turnout: The Contribution of Income and Health. *Scandinavian Political Studies*, 40(4). doi:10.1111/1467-9477.12095
- McNulty, J. E., & Brady, H. E. (2011). Turning Out to Vote: The Costs of Finding and Getting to the Polling Place. *The American Political Science Review*(105), pp. 115-134. Opgehaald van <http://www.jstor.org/stable/41480830>
- Molenaar, F. (2023). *Breng het stemrecht niet in gevaar met een staking op 15 maart*. Opgeroepen op april 22, 2023, van Petities.nl: <https://petities.nl/petitions/breng-het-stemrecht-niet-in-gevaar-met-een-staking-op-15-maart?locale=nl>
- Nederland, S. K., van der Meer, T., van der Kolk, H., & Rekker, R. (2018). *Aanhoudend Wisselvallig: Nationaal Kiezersonderzoek 2017*. Opgeroepen op mei 6, 2023, van <https://www.dpes.nl/wp-content/uploads/2021/11/Aanhoudend-Wisselvallig-NKO-2017-FIN.pdf>
- NOS. (2023). *Bekijk hier alle uitslagen van de Provinciale Statenverkiezingen*. Opgehaald van nos.nl: <https://nos.nl/collectie/13923/artikel/2467604-bekijk-hier-alle-uitslagen-van-de-provinciale-statenverkiezingen>
- NOS Nieuws. (2023, maart 13). *Minder stembureaus dan in 2019, maar wel beter toegankelijk*. Opgeroepen op april 4, 2023, van NOS: <https://nos.nl/collectie/13923/artikel/2467282-minder-stembureaus-dan-in-2019-maar-wel-beter-toegankelijk>
- Peer, W. (2023, januari 16). *Kabinet: 2,7 miljoen om stemmen toegankelijker te maken voor mensen met beperking*. Opgeroepen op april 18, 2023, van AD: <https://www.ad.nl/politiek/kabinet-2-7-miljoen-om-stemmen-toegankelijker-te-maken-voor-mensen-met-beperking~a30bb60b/>
- Potrafke, N., & Roesel, F. (2020). Opening hours of polling stations and voter turnout: Evidence from a natural experiment. *The Review of International Organizations*, pp. 133-163. doi:<https://doi.org/10.1007/s11558-018-9305-8>
- Robbins, J. W., & Hunter, L. (2011). Impact of Electoral Volatility and Party Replacement on Voter Turnout Levels. *Party Politics*, 18(6). doi:DOI: 10.1177/1354068810389642
- Rosa M. Arce-Ruiz, E. O.-M. (2012). *Accessibility in Planning practice*. COST Office. Opgeroepen op april 22, 2023, van https://www.researchgate.net/publication/292713185_Accessibility_in_Planning_practice

- RTL Nieuws. (2023, maart). *We willen meerdere dagen stemmen, wat doet dat met de opkomst?* Opgeroepen op april 5, 2023, van RTL: <https://www.rtl.nl/rtl-nieuws/editie-nl/artikel/5371609/meerdere-dagen-stemmen-provinciale-statenverkiezingen-corona>
- Smets, K. (2015). Revisiting the political life-cycle model: later maturation and turnout decline among young adults. *European Political Science Review*. doi:10.1017/S1755773914000460
- Smets, K., & Ham, C. v. (2013, juni). The Embarrassment of Riches? A Meta-Analysis of Individual-Level Research on Voter Turnout. pp. 344–359. doi:10.1016/j.electstud.2012.12.006
- Spijkers, F. (2023, februari 8). *Geen coronadreiging, maar toch weer een drive-thru bij verkiezingen in Oss*. Opgeroepen op april 25, 2023, van DTV Nieuws: <https://dtvnieuws.nl/nieuws/artikel/geen-coronadreiging-maar-toch-weer-een-drive-thru-bij-verkiezingen-in-oss>
- Tweede Kamer der Staten-Generaal. (2022, maart 1). *Voorstel van wet van de leden Sneller en Kathman tot wijziging van de Kieswet in verband met de permanente invoering van de mogelijkheid voor kiezers om gedurende twee dagen voorafgaand aan de dag van de stemming vervroegd te stemmen in het stemlokaal*. Opgehaald van Tweede Kamer: <https://www.tweedekamer.nl/kamerstukken/wetsvoorstellen/detail?qry=wetsvoorstel%3A36047&cfg=wetsvoorsteldetails>

Bijlage 1

Transcript Interview Gemeente Utrecht

P = Pim Vonk

RW = Roel de Waal: Projectleider verkiezingen

P: Om maar even met mijn hoofdvraag te beginnen dan: De hoofdvraag luidt: Hoe kunnen gemeentes de bereikbaarheid van stembureaus tijdens verkiezingen verbeteren ter bevordering van de opkomst?

RW: Daar zit dus de aanname in hoe beter de bereikbaarheid, hoe hoger de opkomst.

P: Ja, in principe wel. Het gaat dus over de mensen die dan, laten we zeggen waarbij bij de kosten te hoog zijn om te stemmen, of die die bijvoorbeeld, laten we zeggen: het regent, dus ze gaan niet stemmen, tenzij het dichtbij is, dan gaan ze wel. Maar het gaat ook over dat iedereen het recht moet hebben om te stemmen. Dus ook ja, de mensen die lichamelijke beperking hebben, dat die wel altijd de mogelijkheid hebben om te stemmen. Dan heb ik verschillende deelvragen en de eerste deelvraag is: Hoe wordt dat bepaald? Ja, bij gemeente Utrecht bijvoorbeeld. Hebben jullie een vast aantal stemlocaties? Ik heb gezien dat het aantal stemlocaties in ieder geval in provincie Utrecht, wel minder is geworden. Ja, hoe wordt dat bepaald?

RW: We hebben even corona niet meegerekend afgelopen jaren. Tenminste afgelopen jaar hadden we meer stemlocaties om, gewoon omwille van de spreiding, om mensen meer lucht te geven om op meer plekken te kunnen stemmen. Wat we afgelopen jaar als uitgangspunt hebben genomen en ook zo gecommuniceerd hebben, is dat de belofte aan de inwoner van Utrecht, aan de kiezer is dat 95 procent van de inwoners van de stad binnen 750 meter loopafstand een stembureau moet vinden, een stemlocatie.

P: Ah oké.

RW: Dus die kun je, dat hebben we ook laten doen, op basis van een plattegrond en een data-analyse kun je die puzzel leggen. Dus je weet waar mensen wonen en je weet waar je stembureaus zitten. Dan hebben we gezegd: goh, als ik daar alle mogelijke stemlocaties die we kennen ingooi, geef me dan de minimale set terug om aan die belofte te voldoen, ook dus rekening houdend dat dus 5 procent af mag vallen die niet aan die voorwaarden voldoen. Dat hebben we gedaan en daarmee kwamen we uit dat we dan binnen de gemeente Utrecht 109 locaties zouden moeten prikken, waarvan we zeggen: oh ja dan wordt, dan zijn er 109 locaties waar gestemd kan worden. Houden we geen rekening mee met hoe druk het daar dan gaat worden, maar dan hebben we in ieder geval dat deel van de belofte hebben we ingelost en dan is het na die selectie aan ons om te kijken: Goh, hoe

druk verwachten we nou dat daar wordt, op basis van een aantal kiesgerechtigden maar ook op basis van opkomst en iets van historische cijfers. Om het behapbaar te houden dat je niet een uur in de rij staat, maar dat ook stembureau leden niet tot vijf uur s ochtends nog stemmen zitten te tellen omdat ze 6000 mensen hebben gehad die dag.

P: Ja, en dan kijken jullie ja, puur op ervaring dus van de laatste jaren hoeveel mensen daar zijn geweest? Kijken jullie dan ook nog naar de samenstelling van een wijk, bijvoorbeeld: of daar mensen wonen die meer geneigd zijn om te stemmen?

RW: Nee, maar dat dan de uitkomst moeten zijn. Aan de andere kant kun je zeggen: in de binnenstad wordt veel gestemd, niet omdat daar nou meer mensen wonen, maar omdat dat gewoon een plek is waar veel mensen ook gewoon gedurende de dag zijn, waar ze niet wonen, maar wel graag stemmen. Dus als je dat afzet tegen het aantal kiesgerechtigden in de binnenstad, kom je op opkomstpercentages die over de 100 procent binnen heen gaan. Dus dat is een beetje de tweedeling die we steeds raken. We gaan niet over opkomstbevordering maar we faciliteren daar waar de stemmers hun stem uit komen brengen. In zoverre vanuit de organisatorische kant stellen we ons die vragen niet van: Goh, verwachten we dat er ergens de opkomst hoger is? Omdat? Nee, wij, we kunnen alleen maar toetsen op dat wat we weten. We weten dat er veel mensen in de binnenstad stemmen en waarom dat is, maakt voor de faciliterende kant in de basis niet zoveel veel uit. Opkomstbevordering is belegd in de basis, bij de politiek zelf, bij de praktijk, als je vindt dat je ergens in een wijk de opkomst laag is, zijn discussies over hoor, maar dat is een hele semantische. Die zul je op meer plekken terug horen hè, leiden meer verkiezingsborden tot hogere opkomsten? Leiden meer stembureau tot hogere opkomsten, dat is dat is vaker onderzocht en die onderzoeken, denk ik... Als ik jou zo hoor, heb je ook wel heel daar misschien op opgesnord, die relatie is nooit zo duidelijk aangetoond. Als je opkomstbevordering wil hebben, dan moet je met je flyers en je jas, moet je de wijken in, dan moet je met mensen gaan praten. Dat is opkomstbevordering.

RW: First time foto's wordt... ook vanuit de gemeente Utrecht als je achttien bent krijg je voor het eerst een oproep ga vooral stemmen. We huren abris om posters op te hangen. Hè, dan zijn de verkiezingen, ga stemmen! Tenminste de afgelopen ronde gedaan. Tot zover gaan we vanuit de gemeente en daarnaast is het aan de partijen zelf.

P: Ja, bij jullie ligt eigenlijk meer de verantwoording om iedereen in ieder geval de kans te geven om te stemmen. Lopen jullie daar nog tegen problemen aan? In termen van bereikbaarheid en toegankelijkheid?

RW: Aan de ene kant is fysieke toegankelijkheid best wel heel erg tot op de komma vastgelegd in de kieswet hè over ... hoogtes, drangdeuren en dat soort zaken, dus vanuit echt fysieke beperking geven we daar invulling aan. Wat we verder als gemeente doen is dat we een stembureau hebben, speciaal voor doven en slechthorende waar ook gebarentolken het stembureau bemannen, we hebben een stembureau voor blinden en slechtienden waar je met een stemmal kan stemmen, dat doen we op één locatie en wordt niet heel veel gebruik van gemaakt. Ook daarvan kun je zeggen: goh, moet je niet op ieder stembureau zo'n mal neerleggen, want die dingen zijn dan wel aan de prijs. Dus dat zijn een beetje de speciaaltjes. Ja, dus daarmee doen we het wel. Daar is natuurlijk altijd ruimte voor

verbetering in om iets meer te doen, maar dat heeft ook te maken met kosten en de vraag die daarachter zit.

P: Ja, want ik weet bijvoorbeeld dat er de laatste verkiezingen ook meer geld vrijgemaakt was voor de toegankelijkheid van stembureaus. Ja, zetten jullie dat ergens specifiek in, bijvoorbeeld rolstoelen of parkeerplekken?

RW: Ja, tenminste voldoen we daarmee aan wat er in de kieswet staat, dat je zorgt dat locaties toegankelijk zijn, dan maken we een onderscheid en dat vindt de doelgroep dan fijn om te weten, weten we, hè, om het onderscheid te maken, is een locatie vanuit zichzelf toegankelijk of is die toegankelijk gemaakt? Is er een gehandicapt toilet aanwezig? Is er überhaupt van het toilet aanwezig? Dus dat soort iconen gebruiken we wel in de communicatie daarover, zodat mensen zelf die afweging kunnen maken. En er zijn een aantal locaties die niet toegankelijk zijn. Communiceren we ook, en dat kan zijn dat je die locatie dus juist vanwege die spreiding in een bepaalde wijk heel wat nodig hebt, of aan de andere deel van de beloften te voldoen, dat je bedekking gewoon nodig hebt en dat er dan misschien iemand niet met de beperking binnen 750 meter een stembureau vindt en dan misschien net iets verder weg moet. Invalidenparkeerplaats voor die dag wordt altijd geregeld. Dus ja, de meeste stembureaus zijn toegankelijk. Maar dat dat, dat staat los van extra budget, wat we daar afgelopen jaar voor gehad zouden hebben. Ik herken die ook zo een twee drie niet.

P: Ja, oké en wat is een beetje de feedback zeg maar op die toegankelijk? Ik kan me voorstellen dat je niet aan elk individu voldoen. Dus misschien zijn er mensen die ja, laten we zeggen, met een scooter niet naar binnen kunnen. Zijn dat veel mensen?

RW: Dat kan meerdere redenen hebben. In de basis zou dat op de locaties moeten kunnen. Het kan, we zien rond de toegankelijkheid dat bewegwijzering s nachts nog wel eens gestolen wordt of dat er een drempelplaat gedurende de dag scheef komt te liggen of kapotgereden wordt of net niet helemaal goed aansluiten. Dan is het ook best wel gewoon een logistieke operatie, waarbij je ook een bepaalde marge daarin moet accepteren, betekent niet dat het goed is. Maar laten we er reëel in zijn en daar krijg je gedurende dag wel eens wat meldingen op hoor. Maar dat heeft ook een beetje met ja, sommige met verwachtingen te maken. Ja, dat je verwacht aan te treffen bij die stemlocaties ja, het zijn natuurlijk allemaal maatregelen die je voor één dag aan een gebouw plakt.

P: Ja.

RW: Ja, dat blijft houtje-touwtje en daarom hebben we ook het onderscheid gemaakt: locaties die van zichzelf toegankelijk zijn. Als je daar nou echt heel erg waarde aan hecht, ga dan naar een locatie die altijd rolstoel toegankelijk is, en dan weet je wel wat je hebt.

P: Ja, ik heb bijvoorbeeld de gemeente Almere gesproken, die lopen wel tegen het probleem aan dat ze op bepaalde locaties, hebben ze gewoon niet genoeg ruimtes die stemlokalen kunnen aanbieden, speelt dit bij jullie ook?

RW: Nee, tenminste als ik die vraag goed begrijp: dat we op sommige plekken graag toegankelijke locaties zouden willen hebben maar die zijn er niet?

P: Ja, kijk, ja, Almere groeit natuurlijk best wel snel, dus die hebben in Almere Poort daar is het bij elk stemlokaal veel te druk. Alleen ze hebben niet meer gebouwen die zich ter beschikking stellen om dat te doen. Dus ik vroeg me af of dat ook bij jullie speelt.

RW: We hebben ook deze ronde gehad dat we een aantal stemlocaties hadden of wijken die heel druk waren, bijvoorbeeld binnenstad of Utrecht-Oost want we zeggen oh, daar hebben we ten opzichte van corona hebben we er wat vanaf gesnoept. Ten opzichte van voor corona zijn het bijna dezelfde locaties. Maar zie je wel dat je zegt van: goh, daar moeten we de volgende periode toch echt wel weer kijken of er één of twee locaties bij kunnen prikken. Maar ook daarin zie je wel dat mensen ook een beetje gewoontedieren zijn. Mensen gaan naar de locatie waar ze altijd stemmen en we hebben ook wel locaties waarbij twee straten verder, dat er bijna niemand is. Nou, dat is een beetje overdreven, maar het hele rustige stembureau eigenlijk op een korte afstand zit. Maar ja, daar hebben mensen zich wel weer te weinig in verdiept om te kijken: waar ga ik nou eigenlijk stemmen? Hebben we wel gedurende dag een soort drukte indicatie die we communiceren. Die hangt dan wel af van hoeverre die goed wordt ingevuld. Dat vraagt handwerk om aan te geven: hoeveel mensen staan er in de rij, even plat gezegd. Maar ja, daar hebben we dus ook gemerkt: als het dan heel druk is, is het eerste taartje wat van tafel valt, is het invullen van die druktemeter, waardoor op een gegeven moment ook dat niet meer helemaal de actualiteit weergeeft, dus dat zijn wel dingen waar we naar aan het kijken zijn. Maar ja, we kunnen aan de ene kant heel veel zenden, aan de andere kant weten we ook niet goed genoeg hoe de afwegingen van een stemmer gedurende de dag eruitzien. "Ga ik gewoon blind naar het stembureau wat achter op mijn stempas staat?" Ja, dan kun je communiceren wat je wil. Maar ja, als je die mensen niet bereikt gedurende de dag en niemand zich het ook afvraagt van: goh, waar ga ik vandaag nou stemmen? En zal ik eens even kijken waar ik dat het beste kan doen? Dus daar zitten we ook een beetje in een zwart gat te kijken. We hebben daar geen idee van en we zenden heel veel, maar we hebben niet echt een feedbackloop van: goh, is dat nou ook de plek waar iemand die informatie überhaupt ophaalt.

P: Ja, wat ik ook een beetje van anderen heb begrepen is dat mensen over het algemeen toch wel vaak naar hetzelfde stemlokaal gaan. Er is ook een onderzoek in een Amerikaanse staat, hadden ze ook qua kenmerken en qua sociale spreiding een optimale indeling gemaakt. Maar omdat daar in principe zoveel was veranderd, was het effect op de opkomst negatief, omdat mensen gewoon naar het stemlokaal gingen waar ze normaal altijd stemde en daar bijvoorbeeld niet meer was. Ja, dus ik denk daar dat het belangrijkste misschien is om de stemlokalen die je altijd hebt, daarin wel gewoon vast te houden en eventueel nog toevoegen waar nodig is.

RW: Maar ja, dat is dus lastig. Als je dus inderdaad nu twee of drie corona verkiezingen achter de rug hebt gehad en je gaat op een gegeven moment terug dan vervallen locaties af en toe. Ja hoeveel effort wil je, ben je bereid erin te steken om je stem uit te brengen? Merk je ook dat de houding ook wat laks kan zijn van: "Ja, vorige jaar zaten jullie altijd in de gymzaal, nu zaten jullie daar niet meer, toen en ik verder niet gaan stemmen." Ja, dus dat is ook een beetje, nou ja, waar vind je mekaar. Het is een, het heeft een haal en een brengplicht. Maar ja, je krijgt natuurlijk wel best wel wat klachten binnen uit zo'n grote stad aan het einde van de verkiezingen en je spreekt ook nog best wel eens wat

mensen daarna. Ja, die zijn dan drie keer op een dag naar een stembureau gefietst en iedere keer omgedraaid omdat het te druk was. Dan snap ik niet dat je drie keer naar dezelfde locatie gaat en dat je niet bedacht van: goh, ik ga eens kijken of ik ook ergens anders effen kan gaan stemmen. Maar goed, ieder zo z'n recht om daar wat van te vinden. Nee, je kunt dat niet, je kunt dat niet allemaal ondervangen.

P: Ja, en toen met corona was het natuurlijk bijzonder dat je ook meerdere dagen had. Zijn jullie daar nog tegen problemen aangelopen qua faciliteiten of vanuit jullie, de capaciteit, de mensen die nodig waren?

RW: We hadden een beperkt aantal locaties waar je vroeg kon stemmen. We hadden twintig locaties even uit mijn hoofd in de stad waar je dat kon doen, dus dat was niet alles. Dus maandag, dinsdag was het ook gewoon kleine schaal, voor een kleinere schaal mensen en woensdag was full-blown alles.

P: En hoe was de opkomst op die andere twee dagen? Viel dat mee?

RW: Dit is mijn eerste verkiezing die ik bij de gemeente Utrecht doe, dus daar heb ik zo geen cijfers van.

P: Oké, ja, ik weet gisteren was er een debat over... Ja, daar was een motie ingediend om die twee dagen permanent te maken. Ja, weet je of dat vanuit nou bijvoorbeeld gemeente Utrecht wenselijk is? Zouden jullie daaraan kunnen voldoen? Of ja, zien jullie daar niet echt de meerwaarde van in?

RW: Alles kan, hangt ook van middelen af. En ook van hoe definieer je die twee andere dagen? Dan zeg je van: goh, we gaan op Maandag en dinsdag doen we 20 procent van alle locaties en woensdag alles. Of zeggen we, we doen drie dagen, alle locaties. Dan wens ik ons veel vrijwilligers toe en veel financiële middelen om locaties te huren. Dus nee, in de basis denk ik, alles wat enigszins, de ellende van afgelopen verkiezingen, hè, maar dat was dubbele verkiezing en er speelt natuurlijk veel rondom verkiezingen, rondom dubbele verkiezingen, voorlopige uitslag die s nachts nog om half vier op tafel moet komen. Ja, lange dagen, hoge opkomst, lange rijen. Ja daar kan dit één van de oplossingen voor zijn. Ja, in zoverre goed om ernaar te kijken, ja, de toets op de maakbaarheid hoort daarbij.

P: Ja, oké, ja. Sowieso treinstations; Utrecht Centraal. Ik was ik was laatste verkiezingen iets voor negen bij Utrecht Centraal kijken. Ik had zelf al gestemd. Het was daar enorm druk. Ja, het is voor jullie, ja, denk ik een bijzondere locatie. Het is het grootste treinstation, of in ieder geval het treinstation waar de meeste mensen overstappen. Ja, zien jullie ook dat het gedurende heel de dag daar heel erg druk was?

RW: Ja, is een van onze drukste stembureaus, daarom hebben we er ook twee. Het is de drukste locatie, daarom zitten er ook twee stembureaus. Is negen uur natuurlijk ook wel echt een beetje het spitsmoment, maar kun je daar over het algemeen wel alleen stemmen als je in Utrecht woont, doorgaans. Nu kon je de provincie natuurlijk enigszins wat ruimer nemen, maar daarbij heb je wel

gewoon de bewonersaantallen te pakken. Dus ja, we hebben niet voor ogen om daar nog een derde of een vierde stembureau tegenaan te plakken en je kunt op het Stadskantoor ook stemmen, 100 meter verderop, dus dan zit je met drie grote, drukke stembureaus in die in die cirkel, op een plek waar mensen niet zozeer wonen maar vooral forenzen langskomen. Dus heb je ook daar met name wel de piek gedurende de momenten dat mensen reizen, dat is dus inderdaad in de ochtend of het einde van de dag.

P: Ja, want ik kan me ook voorstellen dat mensen bijvoorbeeld, laten we zeggen, een kwartier hebben om over te stappen en dat ze denken: Oh, ik ga even langs en ze zien de rij en ze denken, oh laat maar. Die mensen zullen er ook wel genoeg zijn.

RW: Ja, je kunt niet de pieken altijd faciliteren, daar zijn het pieken voor.

P: Snap ik. Zijn er eigenlijk nog andere stations waar jullie ook nog stembureaus hebben?

RW: Qua treinstation nee. Ja spoorwegmuseum zou ik nog kunnen noemen, maar die deed dit jaar niet.

P: Haha oké. Ik ga ook nog met een kleinere gemeente zitten, wat ik begrepen heb is dat sommige kleinere gemeentes hinder hadden ondervonden van de streekvervoer stakingen tijdens de laatste verkiezingen. Maar ja, voor Utrecht was dat denk ik geen punt, toch?

RW: Nee, we hebben alleen gezegd dat als mensen die op het Stadskantoor zouden willen stemmen, op het Stadskantoor kon je dan stemmen met die stemmal. Dus als je blind of slechtziend was of niet kan lezen, zou je daar met die stemmal kunnen stemmen. Toen hebben wij gezegd van: goh, dat zijn dan dus ook mensen die van het openbaar vervoer afhankelijk zijn. Die mochten bij de gemeente een taxi aanvragen en dan werd je opgehaald en naar het stembureau gebracht, maar daar is weinig gebruik van gemaakt.

P: Oké, dat is wel een interessant. En dat werd dan gefinancierd vanuit de gemeente of vanuit de zorgverzekering van die mensen?

RW: Nee, vanuit onszelf.

P: Ah oké.

RW: Omdat het zo lang onzeker in de lucht hing, dat we zeiden: ja, het heeft alleen maar zin voor die doelgroep en we wisten ook wel dat we daar geen honderden mensen zouden gaan rijden, dus we durfden die beloften ook wel te doen.

P: Daar konden mensen zich voor aanmelden, dan werden ze opgehaald en dan naar het stembureau gebracht? Maar dat is voor komende jaren niet meer van toepassing?

RW: Nou, daar hebben we nu gesprekken over, met ... Dat is dan een stichting die zich daar onder andere hard voor maakt, dus die stellen ook de vraag: waarom maak je dat niet structureel, maar die hebben aan de andere kant ook de vraag: waarom heb je niet in iedere wijk een stembureau waar die stemmal ligt? Waarom moet je daarvoor naar het Stadskantoor. Ja terechte vragen, waarbij wij aan de andere kant zeggen: ja, hij ligt op het Stadskantoor, als de opkomst in de binnenstad bijna 100 procent is en we hebben zelf in de drukste wijk, maar een paar mensen die hem gebruiken. Ja, gaan we dan zoveel geld uitgeven? Natuurlijk, hè, je kunt de aanname toetsen, maar aan de andere kant kun je ook inderdaad zeggen van: goh, hebben jullie uit je achterban echt daadwerkelijk de vragen of de kennis dat mensen zeggen van: Die drempel is te hoog, weten jullie waar je achterban zit en dat ze dat gaan gebruiken als... Ergens moet je mekaar dan daar genoeg in kunnen voeden om te zeggen: nou dan gaan we dat eens proberen. Maar ja, die dingen zijn 4000 euro per stuk, als ik die in iedere wijk moet neerleggen, ben ik 40.000 euro kwijt en als die heel veel gebruikt wordt, is het prima. Maar ja, het is publieksgeld, je wil daar toch een beetje met eer en geweten mee om gaan.

P: Ja tuurlijk.

RW: En dan zou je andere kant kunnen zeggen: nou, dan gaan we mensen naar het Stadskantoor brengen en dan doen we dat, kun je ook een keer proberen.

P: En mobiele stembureaus maken jullie daar gebruik van?

RW: Nee. Hebben we tijdens corona volgens mij... in het eerste coronajaar is dat volgens mij wel gebeurd, maar dat gebruiken we nu verder niet. Nee.

P: Oké, je weet ook niet hoeveel dat gebruikt werd toen?

RW: Nee, maar dat was dan meer omwille van locaties die je bijvoorbeeld wel nodig had voor de spreiding of bij een verzorgingstehuis of zo, waar je normaal gesproken nu binnen kon zitten met een stembureau en we willen daar wel in de buurt zitten, maar we kunnen niet op anderhalve-meter het op de locatie zelf organiseren. Dan doen we het kleinschalig daarbuiten. Dat was volgens mij meer om wat blinde vlekken af te dekken, dan dat we dat echt nodig hadden vanuit normale locatie behoefte, voor corona deden we dat ook niet.

P: Oké, hebben jullie nog stembureaus bij verzorgingshuizen?

RW: Ja, meerdere.

P: En de verzorgingshuizen zijn daar blij mee?

RW: Ja, nou ook vanuit gewoonte, hè, het zijn natuurlijk vaak een beetje centrale punten in de wijk wel vanuit oudsher. Verzorgingstehuizen, die zitten niet aan de randen van de stad, dus zijn het ook

gewoon goede plekken en die zijn goed toegankelijk gezien de bewoners. We hebben vaak wel grote ruimtes en vinden het ook fijn om daaraan mee te werken om voor hun eigen bewoners in ieder geval dat te kunnen faciliteren. Ja, dus daar maken we dankbaar gebruik van. Dat we dan vervolgens ook de hele wijk daar uitnodigen, dat is dan voor ons alleen maar goeie bijvangst.

P: Ja, want ik kan me ook voorstellen voor een verzorgingshuis... Kijk, je wil natuurlijk graag de mensen die daar wonen, die daar willen stemmen, de mogelijkheid geven om te stemmen. Alleen elk stembureau, iedereen moet daar mogen stemmen. Niks is exclusief, dat kan misschien ook problemen opleveren?

RW: Nee niks is exclusief dus ook dat niet. Nee, iedere stembureau is open voor de hele gemeente. We zijn nu wel aan het kijken of we voor volgende ronde, Amersfoort heeft bijvoorbeeld een prikkelarm stembureau. We zijn wel aan het kijken van: goh, hoe doen jullie dat? En daar wil je natuurlijk wel een bepaalde soort mate van rust proberen af te dwingen dat het er niet gigantisch druk wordt. Je mag mensen niet weigeren, maar je wil dat ergens wel proberen af te vangen, dat het doet, wat het moet doen. Dus daar zijn we wel aan het kijken van volgende ronde, ook voor ons eigen experiment, van wat kunnen we dan leren van andere gemeenten, als we dat ook willen aanbieden?

P: Gemeente Almere die zei: ja, qua opkomst zou het misschien helpen een stembureau bij een moskee te zetten, alleen daar loop je wel weer tegenaan dat een stembureau niet expliciet mag zijn, dus iedereen moet daar mogen stemmen.

RW: Oh bij ons werkt dat wel. We hebben ook, nou minimaal één moskee in Utrecht, een grote ook, waar gewoon een stembureau zit.

P: Oké, en dat loopt verder soepel?

RW: Ja, maar zij hebben ook wel ruimtes die ze ook gewoon redelijk commercieel verhuren. Dus dat gaat goed.

P: Oké, ja, top. Tijdens corona zijn er ook verschillende gemeentes die gebruik hebben gemaakt van een drive-thru stembureau. Heeft Utrecht dat ook?

RW: Volgens mij hebben we dat wel gehad tijdens corona.

P: En nog steeds?

RW: Nee.

P: Weet je of daar veel gebruik van is gemaakt toen? Of is er een andere motivatie om dat wel weer te doen?

RW: Dat durf ik niet te zeggen. Wel als je zegt van; we doen op 750 meter loopafstand een stembureau, kan ik me voorstellen dat je in deze zegt: moet je dan ook nog een drive stembureau doen, waarbij je mensen faciliteren om met de auto te komen stemmen? Ja, vanuit corona snap ik die gedachten, vanuit de groene, duurzame stad, is het iets minder.

P: Ja en je hebt in Utrecht natuurlijk ook weinig buitengebied?

RW: Ja

P: Je mag voor gemeente mag je natuurlijk alleen in de gemeente stemmen. Ja, je moet sowieso binnen je eigen gemeente stemmen, als je dat niet wil, dan moet je een kiezerspas aanvragen en dan mag je bijvoorbeeld voor de provinciale wel binnen heel de provincie stemmen. En voor landelijk zou je met een kiezerspas overal kunnen stemmen.

RW: Ja, maar dan moet je dat wel regelen inderdaad.

P: Zijn veel mensen die een kiezerspas aanvragen?

RW: In aantallen durf ik dat niet te zeggen. Als je dit soort dingen echt specifiek zou willen weten, dan zet het vooral op de mail. Als je zegt van: goh, dit soort aantallen heb ik echt nodig, dan ga ik het voor je uitzoeken. Veel dingen zijn ook wel terug te vinden, we publiceren bijna alles.

P: Ja bedankt, ik weet of ik dat op dit moment expliciet nodig heb, maar anders laat ik het weten. Hoe wordt verder de bereikbaarheid van stembureaus gecommuniceerd naar de mensen toe? Zijn daar nog dingen expliciet voor gemeente Utrecht?

RW: Wij gebruiken stembureaus.utrecht.nl. We leveren ook een bepaalde bulk data aan waarismijnstemlokaal maar dat is vanuit Open State Foundation. Al zie je wel dat zij weer andere informatie communiceren en dat wij eigenlijk iets meer willen delen over toegankelijkheid enzo. Dus hebben we ook onze eigen website en in onze eigen communicatie verwijzen we ook altijd naar onze eigen website.

P: Ah, oké.

RW: In flyers, bij de stempas die je thuiskrijgt, achter op de kandidatenlijst staat informatie over toegankelijkheid. Ja, dat is wel de basis.

P: En openingstijden; elk stembureau is tot negen uur, landelijk ook. Ik neem aan dat die op het station ook wel iets eerder open is dan andere.

RW: Op het station gingen drie kwartier eerder open, dus dat is niet veel. In plaats van half acht was dat kwart voor zeven.

P: Nou oké, en ja, het is altijd op woensdag. Wanneer is de koopavond in het centrum in Utrecht?

RW: Ja, donderdag, al moet ik zeggen dat het per wijk ook weer kan verschillen. In de binnenstad is het donderdag, maar is het ook een beetje sterfhuisconstructie geloof ik, voor sommige winkels. Hoog Catharijne is wel weer tot 8 uur open. Dus koopavond is niet echt iets waar wij actief rekening mee houden als variabele waar wat mee doen.

P: Nee, oké, ik snap als er steden zijn waar het bijvoorbeeld op woensdag koopavond is en alle winkels zijn tot negen open, dat je daar met je stembureaus ook iets mee kan. Want als ik het goed begrijp, als je in de rij staat om negen uur, dan mag je nog stemmen en anders niet meer?

RW: Ja, dus we hebben nog aardig wat rijen weggewerkt. Maar goed, dat geldt niet alleen bij ons afgelopen verkiezingen.

P: Ja, ik dacht Utrecht Centraal, daar moet het misschien ook wel een beetje streng gehouden moest worden...

RW: Nou Utrecht Centraal viel nog wel mee. We hebben wel buitenwijken gehad waar echt tot kwart voor tien ofzo de laatste aan de beurt was.

P: Nee en dat is natuurlijk landelijk besloten, om 21:00 te sluiten. Jullie kunnen niet bepalen om een stembureau ergens om 21:30 te sluiten.

RW: Nee, want dan zou je in theorie mekaar ook kunnen beïnvloeden. Als je dan om negen uur ergens al een eerste exitpoll krijgt, zou je dus na negenen nog kunnen stemmen, omdat je iets van informatie hebt ontvangen over hoe het bijvoorbeeld in een andere stad is gegaan. Dat is ook met Europa zo meteen, dat inderdaad binnen Europa sommige landen op andere dagen stemmen en dat je pas mag gaan tellen en communiceren op momenten die met elkaar in lijn zijn.

P: En een andere vraag: Binnen toegankelijkheid zijn er dus bepaalde richtlijnen/wetten waar je aan moet voldoen. Levert dat in Utrecht nog probleem op? Want ik kan mij voorstellen dat in de binnenstad niet alles, bijvoorbeeld rolstoel toegankelijk is?

RW: Nou ja, merendeel van de locaties, wat ik zeg, er zijn een aantal locaties die gewoon niet toegankelijk te maken zijn, maar die we omwille van de spreiding wel willen hebben. Dus ja, als we een grens halen die rond de 95 procent ligt, is dat oké, zolang we daar maar over communiceren, ja.

P: Ja, dus een 95 procent is prima?

RW: Ja, ik geloof dat we afgelopen... Dat we 96 procent hadden van de locaties die toegankelijk zijn of gemaakt zijn.

P: Oké, en is er van jullie uit nog behoefte aan informatie, ook over hoe andere gemeenten te doen? Of vanuit de literatuur en bestaande analyses?

RW: Ja, in zoverre is het een mooie, waar we een beetje mee begonnen, van goh, waar gaat het over? Het praktisch handen en voeten geven, het organiseren van verkiezingen, waar begint en eindigt, opkomstbevordering? Ik kan me voorstellen dat dat misschien per gemeente ook wel verschilt over waar dat belegd is en wat het idee daarbij is.

P: Ja, inderdaad.

RW: Omdat ik begrijp dat er iedere keer weer een soort van cyclus is, een soort kip en het ei verhaal: oh, dan zien we inderdaad een bepaalde wijk, daar is de opkomst laag, dus daar moeten we... Dus de gemeente moet dan iets gaan doen. Moeten daar meer stembureaus? Dan gaan wij de volgende rondes weer zeggen: ja, maar de opkomst was heel laag, dus we gaan terug in stembureaus want ja, er zitten allemaal stembureaus waar 300 man komen. Ja, die gaan we bij mekaar vegen en dan gaan we wat schrappen. Dus dat is een soort cyclische redenatie van zeggen: ja, als je denkt dat je kiezers daar zitten, die thuisblijven, dan moet je als politieke partij de boer op. Welke rol dicht je je als gemeente toe? Hoever ga je?

P: Oké, en zijn er nog meer dingen die gemeente Utrecht expliciet doet om de bereikbaarheid van stembureaus te verhogen?

RW: Nee, het belangrijkste is denk ik, die 750 meter loopafstand. Dat is volgens mij een hele mooie belofte die je waarmaakt, dat je daar een locatie treft en dat het vervolgens aan de organisatorische kant is om te zorgen dat het daar niet te druk wordt. Dus hier in de binnenstad heb ik op 750 meter, als ik een 750 meter cirkel om mijn huis trek, denk ik wel vijf stembureaus waar ik kan gaan stemmen. Heb je ook nodig, want er wordt hier veel gestemd. Dan kun je wel zeggen: ja, dat is de binnenstad, daar doen we veel stembureaus, ja, dat is oorzaak en gevolg en niet andersom. Maar goed, die discussie is semantisch.

P: Nou, dan wil ik je ontzettend bedanken.

P: Ja jij succes! Hoelang moet je nog?

P: Nog een paar weekjes, moet goed komen.

RW: Check en als je nog nabranders hebt met dingen, dat je denkt van ben ik vergeten of zou ik nog wel graag willen hebben. Mail gerust. Dan zal ik kijken of ik nog wat voor je kan betekenen.

P: Ja, helemaal top, dankje!

Bijlage 2

Samenvattend transcript Interview Gemeente Amsterdam

P = Pim Vonk

GS = Giacomo Schmitz: Manager verkiezingen gemeente Amsterdam

P: Op basis van het inwonersaantal is Amsterdam de grootste gemeente van Nederland. In hoeverre merk je dat bij verkiezingen, zijn de verkiezingen in Amsterdam anders dan in andere gemeentes?

GS: Amsterdam is inderdaad de grootste gemeente, ik kan dan ook met zekerheid zeggen dat gemeente Amsterdam de meeste stembureaus heeft van alle gemeentes in Nederland. De waterschapsverkiezingen die we laatst hebben gehad zijn ook anders dan in veel andere gemeentes. In Amsterdam hebben we maar liefst drie waterschappen over een klein oppervlak. Aangezien normaliter de kiezer enkel stemt in het eigen waterschap, is de kiezer daarmee gebonden aan het stemmen in de buurt van zijn woonplek.

P: Zijn er maatregelen die gemeente Amsterdam expliciet neemt om de bereikbaarheid van stembureaus te verbeteren?

GS: Jazeker. We hebben als uitgangspunt dat iedereen binnen een straal van 500 meter een stembureau tot zijn beschikking moet hebben. Aan de hand van een geografische analyse is gebleken dat dit resulteert in een indeling van 409 stembureaus.

P: Gebruiken jullie nog maatregelen als stemtaxi's, mobiele stembureaus of het plaatsen van stembureaus bij treinstations?

GS: Daar maken we weinig gebruik van. Amsterdam is natuurlijk een loop- en fietsstad. Daarom zetten we in op die stembureaus binnen 500 meter. We zien ook dat stembureaus bij treinstations in andere steden een positieve invloed hebben. Waar wij echter mee te maken hebben is dat onze toplocatie daarvoor Amsterdam Centraal zou moeten zijn. Het is daar normaal al erg druk en er is weinig ruimte voor het plaatsen van stembureaus. Dus ja, er zou goed gebruik van gemaakt worden, maar vanuit praktische redenen is dit niet wenselijk.

P: Zijn er stembureaus in gemeente Amsterdam die aangepaste openingstijden hebben, of is daar in het verleden gebruik van gemaakt?

GS: Ja we hebben in het verleden stembureaus bij evenementen en dance feestjes gezet. Die gingen dan meteen om 00.00 open. We zijn wel constant opzoek of we dergelijke oplossingen kunnen bieden. Dit dient ook als promotiemateriaal. Zo hebben we ook bij Amsterdam View een stembureau geplaatst en mocht je gratis naar binnen als je ging stemmen.

P: Nemen jullie nog expliciete maatregelen om de toegankelijkheid van stembureaus te verbeteren?

GS: Ja we hebben op alle acht stadskantoren een stemmal liggen. Ook kan er op deze stembureaus gebruik worden gemaakt van een gebarentolk om het stembureau ook toegankelijk te maken voor doven en slechthorenden.

Bijlage 3

Transcript Interview Gemeente Almere

P = Pim Vonk

T = Theresa Versteegt – Vermaak: Projectleider verkiezingen

I = Inge Veldwiesch – Nieland: Ondersteunend beleidsmedewerker verkiezingen

P: Nou, ik doe een afstudeerwerkstuk, ik doe onderzoek naar de bereikbaarheid van stembureaus en ook ja, wat gemeentes daarin kunnen betekenen of waar ze tegenaan lopen. Dus ik ga eerst eigenlijk, ja, verschillende gemeentes langs en kijken hoe het daar gaat, waar ze misschien tegenaanlopen, waar ze rekening mee houden. En dan ga ik daarna ook de literatuur induiken om te kijken of die problemen die ik dan kan vinden bij die gemeentes ja of ik daar oplossingen in zie. Vanuit het hele brede: Waar zijn jullie precies mee bezig op deze afdeling?

T: Wij zijn van team verkiezingen. Team verkiezingen wordt normaal in de zomerperiode op een laagpitje gezet. De echte voorbereiding van de verkiezing is een maandje of zeven voor de verkiezingsdag. Hij is nu pas zes juni, normaal is het in maart, maar hij is nu pas op zes juni. Dus wij zijn maar met z'n vieren de twee mensen die normaal in ons team ook zitten, die zijn nu even terug bij afdeling burgerzaken om daar gewoon weer werkzaamheden op te pakken. Maar wij hebben sowieso eigenlijk het hele jaar werk. Dus wij van teamverkiezingen zijn wij de enige die het hele jaar met verkiezingen bezig zijn. En dan pakken wij de zomerperiode voornamelijk om vernieuwing, processen, de minuten beschrijven, werk beschrijven, dus eigenlijk waar je tijdens de echte voorbereiding van een verkiezing geen tijd voor hebt, pakken wij nu in de zomer op.

P: Ja.

T: En ja, dus we gaan nu eigenlijk in oktober zo'n beetje starten.

I: Vragen voor de locaties hebben we al gedaan, bij de organisaties waar het terecht komt.

T: Wij regelen dus alles, dus de stemlocaties, de mensen die er moeten zitten, van het alles, het papierwerk dus de stempas, stembiljet, het biljet wat huis aan huis verspreid wordt, het rode potloodje, van alles wat er op een stembureau aanwezig moet zijn, de borden die buiten geplaatst zijn, de verkiezingsborden laten schouwen van elkaar, want ze moeten toch een hoog procent toegankelijk zijn. Dus dan zetten wij de opdracht uit bij onze mensen die beneden zitten van vastgoed om de locaties te schouwen om te kijken of de drempels niet te hoog zijn, dat soort zaken. Ja, dus dat is in hele grote lijnen wat we binnen team verkiezingen doen.

P: Ja, en is het dan ook die maanden of weken voor verkiezingen heel druk?

T: Voornamelijk de laatste drie, vier maanden. Want ja, want dan moeten namelijk de mensen, die moeten dus op stembureau neergezet gaan worden. Nou, dan moeten ze een e-learning gaan doen. Vanuit het ministerie worden ze geacht om iedere keer, al hebben ze er 20 jaar gezeten, moeten ze opnieuw een e-learning doen. Dus nou ja, dan moet je zorgen dat iedereen dat doet. Moeten ze dan ook nog slagen met een bepaald cijfer? Dat hebben wij ingesteld. Dat is niet verplicht. Dat slagen met een cijfer.

I: Nou ja, we zijn bezig natuurlijk met locaties om afspraken daarmee te maken, die open en sluiten. Koffie, thee, dat ons vastgoed weet waar ze heen moet en wat afgedekt moet worden, gewoon al die organisatorische dingetjes dat die dag door moet.

P: Ja, en zit er dan ook veel verschillen tussen verschillende verkiezingen, want ik kan me voorstellen dat bijvoorbeeld een Tweede Kamerverkiezingen heeft, heeft ook een veel hogere opkomst dan...

T: Eigenlijk qua organisatie zit er niet heel veel verschil in.

I: Dat niet, maar wel dingen waar je rekening mee houdt, dat je een stemhok meer opzet op een druk stembureau, dat je de kiezers anders verdeelt, hoewel dat niet veel uitmaakt want ze gaat toch heen waar zij willen.

T: Qua benodigdheden, van wat moet je allemaal organiseren voor een verkiezing, maakt niet uit wat voor verkiezing het is. Wij schalen ook niet echt, dat deden we voorheen wel, maar we schalen ook niet echt meer, want voorheen stelden we: Provincie, Europees parlement, dat zijn minder populaire verkiezingen, dus dan zetten we minder stembureaus in. Maar dat doen we eigenlijk niet meer. Nee, we houden nu wel... sommige dubbele stembureaus die halen we eruit, maar niet omdat we natuurlijk al meer... Kijk. Daar hebben we een kaart hangen en dan zijn de blauwe onze stembureaus, dus dan kan je wel een beetje zien hoe de verdeling is. Daar gaan we niet echt meer uithalen; bij de minder populaire, want dan wordt het minder druk en dan zijn we ook sneller klaar met tellen.

P: En stembureaus toevoegen?

T: Toevoegen zeker, maar daar loop je tegen problemen aan.

I: In Poort zie je al, daar is weinig, maar er is geen locatie haast die zich beschikbaar stelt. En dus dan houdt het op. Alle scholen zitten bomvol, we zitten nu zelfs in een supermarkt.

T: Ja, in de in de hal van supermarkt zitten we. Scholen, die stellen gewoon geen ruimte meer beschikbaar, omdat ze gewoon helemaal uit hun jasje buigen.

P: Want een school bijvoorbeeld, klopt die dan bij jullie aan?

T: Wij benaderen de buurthuizen de scholen, kerken, eigenlijk alle openbare gebouwen zo'n beetje.

I: Eigenlijk het bestand wat we hebben. En als we denken van nou, we hebben er meer nodig. We houden het altijd in de gaten; is er iets nieuws gebouwd, en daar komt een school in? Dat houden we in de gaten, die schrijven dan al aan als die open is. Van joh, wil je dat? Nieuwe scholen zijn niet zo heel happig.

T: Maar we merken, we lopen tegen aan: we zitten ook in verzorgingshuizen en zeker sinds corona. Ja, dat willen ze gewoon niet meer. Ze willen niet dat er een stembureau komt. Aan de ene kant wel, maar dan eigenlijk alleen voor de bewoners van het verzorgingshuis. Ja, daar willen ze graag een stembureau, maar je mag niet... Het moet altijd openbaar zijn, want de mensen uit de buurt mogen daar dan ook stemmen, die mag je niet weigeren.

P: Maar ik kan me wel voorstellen, dat bijvoorbeeld bij een verzorgingshuis, de mensen die daar willen stemmen ja, die zijn misschien wel minder ter been en voor hun is het juist handig om een stembureau in de buurt te hebben.

T: Wij willen heel graag die ruimte, maar dan moet een verzorgingshuis wel mee willen werken. En ze willen, sommigen, wel meewerken. Nu gaan er steeds meer meewerken, nu corona een beetje naar de achtergrond gaat. Maar ja, maar ook steeds meer scholen, ze puilen gewoon uit hun jasje. En je bent gewoon één, twee dagen, ben je een ruimte kwijt. Je moet het inrichten, weer opruimen, afbreken, en nou ja, ze hebben gewoon de ruimte niet meer. Dus het wordt steeds lastiger om een geschikte ruimte te vinden. Hij moet ook nog een keer gemiddeld zoveel bij zoveel vierkante meter zijn, want er wordt ook geteld op die ruimte.

P: Mm.

T: Dus ja, dat maakt het lastig.

I: Er zijn natuurlijk veel meer eisen gekomen. Ook de toegankelijkheid heb je ook mee te maken. Je mag niet op de eerste verdieping gaan zitten, je kan niet in een kelder gaan zitten.

T: Alles gelijkvloers eigenlijk.

P: Ik had een document gezien van de richtlijnen voor toegankelijkheid. Die is groot...

T: Die is groot hè. Die is heel groot en wordt steeds uitgebreider.

P: Ja, het zijn wel richtlijnen toch?

T: Nee.

I: Het wordt wel... als dat gaan controleren en je wijkt ervan af... Kijk, ze kunnen je niks maken verder. Maar je komt wel zeer negatief in het eh... Ja, kijk, je mag er wel van afwijken, dan moet je het melden bij de gemeenteraad. Dat is nee, dan moet je melden: Niet al onze locaties zijn volledig toegankelijk; daarom en daarom. Hebben we in het verleden ook wel gedaan.

T: Dan hebben wij ze mazzel dat we een nieuwe stad zijn. Wij hebben relatief veel nieuwe gebouwen, die dus eigenlijk al gewoon voldoende aan de toegankelijkheid voldoen. Maar als je in een oude stad woont, ja, dan heb je met monumentale panden te maken, dan heb je veel meer een uitdaging.

I: Terwijl ik wel vind dat we erg veel gymzalen op de eerste verdieping hebben, die dan een liftje hebben die het niet doet.

T: Ja, we zitten dus steeds meer gymzalen, maar daar zijn scholen ook niet zo blij mee, want die zijn bijna een week, nou ja, drie, vier dagen buiten gebruik, want daar moeten we van de hele zaal de vloer van afdekken en dan het inrichten en dan de verkiezingsdag en daarna opruimen. Maar ja, de mensen die dat doen die werken ook tot drie, vier uur 's nachts door op woensdagavond, dus die staan niet om acht uur 's morgens school weer leeg te trekken. Dat willen ze wel. Maar ja, ook deze mensen willen slapen een keer.

P: Ja, dat snap ik. Ja, want je hebt ook met corona natuurlijk meerdere dagen gehad. Dus ja, dan is dat extra belastend voor die locaties lijkt mij?

T: Voor dertien. Want we hebben zo'n 83 stembureaus, rond de 90 stembureaus. Rond de tien moesten wij er hebben en we hadden er dertien. Maar 3 procent op maandag gestemd, 4 procent op dinsdag gestemd. Dus ja, waar doe je het voor?

P: Ja ik weet dat er een debat is gepland.

T: Volgens mij was die gisteren.

I: Gisteren was die. Je kan het nakijken, je kan het vast nalezen.

I: Wat we hebben gezien is dat ze in de kamer over het algemeen net zo kritisch zijn als wij eigenlijk zijn op de werkvloer.

P: Ja, want het ging erover om dan die twee dagen permanent te maken.

T: Ja, nou ja, daar zijn wij geen voorstander van. Eigenlijk is daar geen één gemeente voorstander van.

I: Nu niet zoals het er nu ligt. Volledig van half acht tot negen.

T: Ik had zoiets doe het dan tot zes uur ofzo. Dat je niet drie lange dagen hebt. Wij maken 24-uurs diensten op de verkiezingsdag, als je dan die andere dagen ook tot laat moet tellen... Het was toch elf uur, half twaalf, dan heb je twee keer half twaalf. Maar wij moeten hier wel om kwart over vijf weer zijn. S morgens weet je, als je dat drie dagen hebt, nou, dan ben je echt wel graag hoor. Dan heb je geen verkiezingsdag maar verkiezingsweek. Gemeentes zijn geen voorstander van early voting, en zeker niet met de opkomstcijfers van 4 procent.

I: Niet zoals we tot nu toe hebben gedaan. Als we alleen zeggen de dinsdag bijvoorbeeld, en dan een lekker tijdstip, tot zes of zeven uur.

T: Tot zes uur of zeven uur, en dan klaar, ja.

I: Maar goed, wie weet.

P: Ja, ik snap het. Vooral qua mensen. Die moeten... er moeten natuurlijk veel mensen meehelpen.

T: Oh, ja en die zijn dus ook al steeds moeilijker te krijgen. Wij hadden redelijk groot stembureauleden bestand, maar er haken er echt steeds meer af. Wij schrijven de hogescholen aan. We schrijven ze allemaal. Van joh, willen jullie promoten, want we zoeken ook wat tellers. Je bent hooguit drie, vier uurtjes aan tellen. Je krijgt 100 euro. Dus waar ligt dat aan meneer de student? Waarom? Waarom wil jij geen 100 euro verdienen om even s avonds drie, vier uurtjes te tellen?

P: Nou, ik denk qua verdienen; Ik denk dat het best wel goed is, misschien toch de tijden. Ik bedoel: kijk, stel, je hebt les die dag daarna, en je weet nooit precies hoe laat je klaar bent. Stel, je bent om vier uur s nachts klaar, ja dan wordt het wel lastig.

T: Ja.

P: Ja, ik moet zeggen, ik heb het ook niet... Ik kan me niet herinneren dat ik het heel vaak gecommuniceerd heb gekregen vanuit de school.

T: Ja, we schrijven ze wel allemaal aan, maar pas de laatste jaren. Maar ja, toch, laatste twee, drie jaar doen we dat. Maar goed, heb jij een tip voor ons, dan hoe we het zelf na die school... Hoe kunnen wij het bij jou te krijgen? En dan het niet via de school hoeven te spelen, de directie.

P: Ja, ik denk, het beste is gewoon dat het ja, dat bepaald de school natuurlijk, dat het gewoon in een mail bestand van de van de studenten terechtkomt en je hebt gewoon ja...

I: Prikborden?

P: Prikborden wordt niet zo snel naar gekeken hoor.

T: En bij Windesheim hebben ze zo'n digitale nieuwskrant hangen in de hal, maar daar wordt volgens mij ook niet naar gekeken.

P: Nee.

T: Dat.

P: Het zou denk ik, je hebt vaak prioriteit en overig op de mail. Nou als het op de prioriteit mail komt dan leest bijna iedereen dat. Maar de school is daar misschien moeilijk in? Ik zit zelf ook nog bij een studentenvereniging, maar ik heb het vanuit daar ook niet gecommuniceerd gekregen.

T: Nee, dus we moeten studentenverenigingen ook aanschrijven?

P: Ja, want wij proberen wel altijd iedereen, mensen bij de vereniging, wel te laten stemmen altijd. Dus bijvoorbeeld door een simpele actie van als je een selfie maakt, dan krijg je het eerste pilsje gratis. Dat werkt. Maar onze hoofdsponsor is nu Recrute a Student en je hebt gewoon best vaak dat ze ergens in de horeca of bij een festival een paar mensen nodig hebben.

T: Ja.

P: Er zijn wel vaak mensen die die daarop happen, die toch wel het geld nodig hebben.

T: Ja, maar ik denk het is toch makkelijk verdient.

P: Dat lijkt mij ook.

T: Ja.

P: Ja, ja.

P: Misschien dat de werktijden mensen niet aanspreekt.

T: Dat zou kunnen. Maar goed, daar hadden we het nu even niet over.

P: Ja, inderdaad, de locaties hoe die nu zijn. Hoe zijn die tot stand gekomen? Is dat vooral dat je kijkt naar de mogelijkheden van een locatie en willen jullie dan inzetten op zoveel mogelijk locaties?

I: We kijken naar de opkomsten van voorgaande jaren sowieso. We hebben een basis en het moet een beetje verspreid zijn over de stad. We kijken naar de opkomsten van voorgaande jaren sowieso. We hebben een basis dat het een beetje verspreid moet zijn over de stad. Dus je hebt al een basis van wat je nodig hebt, maar we kijken wel naar de drukke wijken. God kan er nog wat extra's tussen of is dat niet mogelijk?

T: Je kijkt wel echt naar de stemgerechtigden in een wijk en dan kijken we eigenlijk wat voor gebouw hebben we in die wijk? Dus we gaan uit van het aantal stemgerechtigden in een wijk, want we willen wel: op zoveel stemgerechten, moeten er zoveel stembureaus zijn.

I: Ja, je moet tellen. Hoe langer dat duurt, hoe meer mensen.

P: Kijken we dan ook naar hoe de samenstelling van zo'n wijk is?

T: Nee, daar hebben wij niet en wij geen inzicht in.

I: Ja we weten alleen hoeveel kiezers er in een wijk wonen. Dan weet je uit je eigen ervaring wel: Stedenwijk heeft een ander soort samenstelling.

T: Ja dat weten wij omdat we daar wonen. Maar wij hebben in principe alleen de informatie van zoveel kiesgerechtigden wonen er in die wijk. Eigenlijk, hoeven wij ook geen onderscheid te maken. Natuurlijk, dat is ook gevaarlijk, want hoe, waar, wie ga je dan? Waarom baseer je dat daar toch een stembureau meer of minder moet.

P: Ja, jij kijkt naar de samenstelling van zo'n wijk en naar de onderzoeken die er zijn gedaan, bijvoorbeeld mensen met een migratieachtergrond die dan minder zouden stemmen. Ik weet dat ze bijvoorbeeld in Amsterdam daar een licht onderscheid in maken.

I: En we kijken wel per wijk wat de opkomst is. Alleen mag iedereen in heel Almere stemmen, dus al woont diegene in een wijk waar veel stemmers zijn, het kan dat die dan ergens stemt waar veel mensen zijn. Het kan dat hij ergens stemt waar zijn kind op school zit. Tweede kamer mag je stemmen in heel Nederland als je een kiezerspas aanvraagt.

T: Daarnaast hebben wij wel, dus naast het kijken naar al de stemgerechtigde in een wijk, maar op een gegeven moment hebben we daar ieder jaar een stembureau en dan weten we wel de

opkomstcijfers. Dan hebben we wel zoiets van daar moet een stembureau bij, want daar zijn zoveel kiezers.

I: Ja sommige wijken hebben maar één school bijvoorbeeld. Helemaal in Buiten hebben we er heel, in de Regenboogbuurt. Ja, dat is best een grote wijk. Aurora is een groot voorbeeld van waar de mensen zelfs in de rij staan tot diep in de nacht en nog niet naar een ander stembureau gaan. Als een soort van sociaal gebeuren. Maar dan ga je daar een hokje bijzetten. Het heeft ook geen zin om daar dan een stembureau naast te zetten want ze willen naar dat ene stembureau.

T: Ze willen graag met z'n allen op het schoolplein staan.

I: Echt toch sociale cohesie over het plein. Als iemand tegen die mensen zegt: Er is ook een ander stembureau, dan blijven ze daar toch staan.

T: Ja, dus ja, je kan het niet helemaal sturen.

I: Je probeert het een beetje te sturen, maar ja, we zetten het niet meer op de stempas. Vroeger zeiden we het stembureau bij u in de buurt is... Dat is meer uit informatie, mensen zagen en toch heel vaak als een verplichting. Sinds corona is dat losgelaten, want de stemlokalen konden heel kort van tevoren nog uitvallen. En toen hebben we gemerkt hoe makkelijk dat is. Ook voor mij bij de indeling. Mensen zijn vrij om te gaan stemmen waar ze willen, maar ze blijven wel vaak bij hun eigen vaste locatie.

P: Ja, want zo'n kiezerspas. Je mag alleen binnen je eigen gemeente stemmen.

T: Met een stempas stem je binnen je eigen gemeente. Het ligt aan de verkiezing.

P: Dus je mag voor een provincie, mag je overal... In principe mag je alleen binnen je eigen gemeente stemmen, maar met een kiezerspas mag je binnen heel de provincie stemmen.

I: Bij de provincie mag je binnen de hele provincie met de kiezerspas. Bij de Europese verkiezing mag je weer binnen heel Nederland met een kiezerspas stemmen.

P: En wordt zo'n pas vaak aangevraagd?

I: Nou, afgelopen verkiezen bij de gemeente natuurlijk helemaal niet.

I: Bij de afgelopen provincie ook niet zo. Bij de Tweede Kamer is wel veel meer natuurlijk, mensen wonen-werken toch veel buiten stad.

I: Nou ik vind het met al die kiezers... Nou, wat zal het zijn, niet veel.

I: Maar bij de Tweede Kamer heb je toch zeker een paar honderd aanvragen.

P: Oké, ja, want ik kan mij best voorstellen dat iemand die in Amsterdam werkt daar wil gaan stemmen.

I: En ook studenten die ergens anders wonen dan hier in Almere. We hebben ook een aantal stembureaus in de ROC's en hbo-opleidingen. Om toch mensen makkelijk naar die stembus te krijgen.

P: Ja, want in hoeverre is dat voor jullie belangrijk? Zeg maar zo'n hoog mogelijke opkomst? Zetten jullie daar vol op in?

I: Nou, onze core-business is het organiseren van een goede verkiezingsdag, dat alles toegankelijk is en Ja, natuurlijk kijken we naar de opkomst.

T: Het is niet onze verantwoordelijkheid om de opkomst te bevorderen.

I: Alleen we willen er wel voor zorgen dat het zo makkelijk mogelijk is voor mensen om hun stem uit te brengen. Dat betekent wel dat je voldoende stemlokalen hebt en dat je ervoor zorgt dat het zo vloeiend mogelijk loopt.

T: Wij zijn echt verantwoordelijk voor de uitvoering, zodat het mogelijk is dat iemand kan stemmen.

P: Dus als iemand veel moeite moet doen om te stemmen?

I: Dat is niet goed natuurlijk. Het moet zo soepel mogelijk gaan. Dus je zorgt voor de goede communicatie dat het pas op tijd verstuurd worden.

T: Dat overal informatie te vinden is.

I: En dat de stemlocaties in de buurt zijn, dat die goed toegankelijk zijn.

P: En iedereen moet het recht hebben om te stemmen, dus die toegankelijkheid is heel belangrijk. Die is voor jullie en sommige belangrijker dan iemand die denkt: het is niet dicht in de buurt genoeg of het regent, dus ik ga er niet vandaag.

T: Nou, dat kan eigenlijk, dat kan natuurlijk altijd.

I: We zijn gewoon afhankelijk van het gebouw. In Verzetswijk: Er is geen enkel gebouw, dus die gaan allemaal naar Parkwijk. Toch hebben we ook wel tenten.

T: We gebruiken ook tenten en we hebben ook een drive-thru. Mensen kunnen daar ook inderdaad... Wordt ook best veel gebruikt, wordt echt veel gebruik gemaakt van de drive.

P: Die was dan voor de eerste keer denk ik tijdens corona?

T: Ja, drie jaar. We hebben 'm nu drie jaar gehad, denk ik, dus de eerste keer met corona begonnen en we houden hem erin want hij is populair.

I: Niet elk jaar even druk. Het eerste jaar was ie het aller drukste.

T: Ja, dus ja, we houden 'm er wel in.

P: Want hebben jullie een beetje overzicht van die drukte bij de stembureaus en is dat dan vanuit de mensen die daar werken of vanuit de verzamelde data?

I: Nee, we krijgen het echt van data. Het wordt allemaal geteld, hè, elke stem wordt geteld.

T: Je weet precies hoeveel keizers er zijn geweest op welk stembureau.

I: Zelfs een partij kan zien hoeveel mensen er op zijn partij of op hem hebben gestemd op dat stembureau. Dat vinden ze soms ook wel leuk om te weten.

T: Die cijfers, kan je zo nakijken, staan er allemaal op.

I: Op de kiesraad heb je de hele pagina met data van heel lang geleden, ook open data is dat.

P: Ja, want die drive-thru stembureaus, dit is niet de enige gemeente die dit heeft.

T: Nee, er komen er steeds meer bij.

P: Ja, die dit ook tijdens corona voor eerste keer hebben gedaan en het erin hebben gehouden. Dus ja, zo'n ontwikkeling, denken jullie ook na over zijn er misschien andere dergelijke mogelijkheden. Andere slimme oplossingen die de bereikbaarheid of opkomst kunnen verhogen?

I: We zijn altijd bezig met nadenken over hoe iets beter kan, dus dat is wat dat betreft. Maar blijft

lastig. Je probeert daar locaties te zoeken die nog handiger zijn. Ja, die supermarkt is op zich best een goede. We hebben een moskee wel eens nagevraagd. Die wilde dat toen niet.

T: Ja, weet je, oké, dat wordt dan weer lastig, hè, want je kan niet verplichten dat iedereen zijn schoenen uitdoet, bijvoorbeeld. Maar goed dat hè, als je op dat soort locaties kijkt, want inderdaad, als je op dat soort locaties kijkt: Marokkaanse, Indische gemeenschappen, noem elke gemeenschap maar op. Die zouden denk ik best gaan stemmen als ze er in hun moskee een stembureau zou zijn, maar je mag andere mensen niet uitsluiten en je kan niet iedereen verplichten om de gewoontes die ze moeten aannemen in de moskee te doen. Dus dat maakt het lastig. Want op zich denken wij natuurlijk wel zo van: wat is er allemaal mogelijk?

I: Nou we hebben bijvoorbeeld met de tbs-kliniek vorig jaar al wat vragen gesteld. Onder corona mocht je een stembureau instellen met beperkte toegang als je dat aangaf, maar in de gewone kieswet staat dat niet en zij wilde graag een stembureau. De kiezers wilde niet de volmacht afgeven want dat moeten ze dan aan een medewerker doen, dat vertrouwen ze niet. Een stembureau is dan niet openbaar. Dus nu kan dat niet.

T: Ja, nou ja, zij willen dus graag een stembureau in het in de tbs, maar ja, dan mogen de buurtbewoners daar ook stemmen.

I: En dat willen ze niet, nee, dus dat houdt dan op. Dus we zijn nog steeds in gesprek.

T: Ik vraag me ook af of je dat als bewoner moet willen en of je daar als stembureau lid wilt zitten. Mijn nichtje werkt in de tbs. Nou, er gebeurt echt heel veel in zo'n tbs hoor, ja.

I: Dus we zijn wel echt altijd kijken, ook wat de ontwikkelingen in Almere zijn. De Floriade bijvoorbeeld. Van kunnen de vorig jaar dan of iets leuk?

P: Ja.

I: Dat doen we, daar was het helaas niet open, maar het is natuurlijk leuk om daar te gaan zitten, maar omdat het terrein niet open was mochten we daar niet gaan zitten. Dat zijn natuurlijk wel de publiekstrekkingen. Gooi één dag die Floriade open, dan kunnen de mensen daar stemmen en even rondkijken, maar dat kan dan weer niet.

P: Want inderdaad, zo'n publiekstrekker. Er zijn ook mobiele stembureaus. Er zijn ook gemeentes die zo'n mobiel stembureau als busje helemaal opfleuren...

T: Ja, maar weet je, je zit zeker met zo'n mobiel stembureau met de toegankelijkheidseisen, want die voldoen totaal niet.

I: Een rollator, het zicht op het hokje, ja, dat is natuurlijk best wel lastig.

I: We hebben het wel in de coronatijd gehad over een mobiel stembureau maar die zouden hoppen van bijvoorbeeld van huis naar huis, buurthuis, verzorgingstehuis. En dan is het een auto die gewoon rijdt, dan staan daar spullen klaar en daar kunnen mensen dan stemmen. Maar een busje, dat zien wij niet zitten.

P: Dat snap ik inderdaad, kijk ook bij zo'n verzorgingstehuis, het kan dan misschien, nou zo'n verzorgingstehuis wil dat niet, maar je zegt nou: een mobiel stembureau komt langs van 1 tot 2 uur. Dan kunnen de bewoners die daar wonen stemmen. Er moet dan wel wat opgebouwd worden.

I: Je want je moet wel met de rollator naar binnen kunnen.

P: Er moet wel echt iets opgebouwd worden, want anders dan eh... inderdaad.

I: Je kan niet zo, wat je vroeger had. Je had vroeger inderdaad hele leuke bussen. Dat is leuk want met toeters en bellen kom je dan aanrijden, orkestje erbij, muziekje. Maar door die toegankelijkheid is er niks meer mogelijk.

T: Ja, we zijn natuurlijk, ja, unieke locaties, maar echt in Almere... We hadden de Floriade, hadden ze misschien ook leuke bezoekers gehad, maar we hebben niet heel veel echt leuke trekpleisters in Almere.

P: Haha nee.

T: We hebben nog wel geprobeerd op de middenstip van het voetbalstadion, maar ja. Gaan mensen daar heen? Kijk, als het nou in de ArenA is, dan heb je nog... oké. Maar bij Almere?

P: Ik denk wel dat het bepaalde mensen wel aantrekt.

T: Dat wel. Maar denk je echt dat mensen speciaal vanuit Almere-Poort dan naar FC Almere gaan om daar hun stem uit te brengen?

P: Nee, dat denk ik niet, ik denk wel dat mensen die daar dan zouden stemmen, zeg maar de Almere City fans, die ook het stemmen belangrijk vinden, die gaan daar dan stemmen.

T: Ja.

P: Maar die gaan anders ook stemmen.

T: Ja, ja, die zouden anders ook wel gaan stemmen. Ja, inderdaad.

P: Want ik denk alleen als je die twee dingen allebei belangrijk vindt, want als je één van de twee... Als je alleen het voetbal belangrijk vindt, dan bezoek je het stadion wel voor een wedstrijd.

T: Ja. Dat bedoel ik.

I: Nou, we wisten vanwege het landelijk onderzoek... Er is ook in Almere-Poort onderzoek gedaan vanwege de opkomst. Dan ben ik bij het gesprek geweest wat hier in de gemeente is gehouden. Ja, daar kwam toch wel naar boven dat het voornamelijk ligt aan het vertrouwen in de politiek en dat mensen die zich niet verbonden voelen aan de stad, omdat Poort weinig voorzieningen heeft om een buurt gevoel te krijgen.

T: Als je inderdaad die kaart zo ziet. Moet je kijken hoeveel in een wijk, hoe dicht bij elkaar. Dus mensen hoeven bij ons echt niet op Poort na, daar linksonder, maar als je ziet hoe geconcentreerd eigenlijk die stembureaus allemaal bij elkaar... Mensen hoeven echt over het algemeen niet ver te reizen.

I: Je hebt gewoon lastige wijken waar niks is. Noorderplassen is zo'n wijk, daar is helemaal niks. Twee scholen die naast elkaar zitten met een sporthal, ik midden van de wijk, ja.

T: Dan kunnen we, we hebben ook een tent. Wij plaatsen af en toe ook een tent, net zoals in muziekwijk, daar zit inderdaad een verzorgingshuis en daar mochten we niet in. Maar die wijk daar moet verder echt iets. Dus daar hebben we een grote evenementen tent geplaatst, maar dan krijgen we heel weinig stembureau leden. Want het wordt laat. Het is in maart over het algemeen. 15 Maart was het nu ook behoorlijk koud, het was rondom het vriespunt en als je dan s avonds ook nog moet tellen, is geen mens die op dat stembureau wil zitten, want het is gewoon niet aangenaam als je daar de hele dag zit en dan s avonds laat ook nog moet tellen en mogen niet eens een heater in de tent plaatsen. Want qua veiligheid mag je daar ook niet echt wat mee. Dus ja, dus het is heel lastig, gewoon daar dan weer. Dus dan hebben we wel een tent, maar het is een hele dure aangelegenheid en je krijgt de mensen er niet voor.

P: Ja, want financieel. In hoeverre zijn jullie daarin beperkt?

T: Ja, wij hebben natuurlijk geen oneindig budget.

P: Nee, ik heb bijvoorbeeld gelezen dat voor de laatste provinciale-statenverkiezingen was er volgens mij meer geld uitgetrokken voor toegankelijkheid. Afhankelijk van de grote van de gemeente.

T: We hebben daarvan bijvoorbeeld op ieder stembureau een breed hokje voor gekocht, dus op ieder stembureau; je hebt de normale hokjes maar we hebben nu op ieder stembureau een 1 meter brede, zodat mensen in een rolstoel ook makkelijk in het stembus komen. Dus daar hebben wij dat onder andere voor gebruikt.

P: Ja, want je hebt die site. Waar is mijn stembureau?

T: Ja, waar is mijn stemlokaal.

P: Ja, en volgens mij zijn daar nu alle stemlocaties in Almere daar toegankelijk?

T: Ja, daar streven wij wel naar. Behalve als we echt moeten. In Danslaan moeten we. Dan gaan we in de gymzaal, dat is dan echt de enige uitwijk die we dan hebben, maar die zit op de eerste verdieping, dus dan is dat een eigenlijk een niet 100 procent toegankelijke, want dan moeten we...

I: Ja, dat gaat alleen maar dat... Dan hebben ze hulp nodig om er te komen.

T: Ja, maar we proberen echt 100 procent alle stemlokalen toegankelijk te maken.

I: En we hebben één stemlokaal die voor mindervalide ook echt super geschikt is.

P: Ja, ook voor blinde en slechthorende?

T: Dus normaal: geleidenlijnen op de grond, gehoor, ondersteuning, een oefenruimte voor mensen met een lichtverstandelijke beperking, want die mogen geen hulp. Dus dat hebben we in Parkwijk. Daar hebben we zo'n stembureau die echt volledig uitgerust is. Ja, het zou natuurlijk mooi zijn als dat op ieder stembureau in ieder stadsdeel zou kunnen, maar dat is, dat zijn toch wel flinke kostenposten plus mensen.

I: Er zijn partijen komen elk jaar weer terug, van hè, die blinde man moet ook... Maar daar moet dan wel een budget voor komen, het kan niet anders.

P: Ja.

I: Ja.

P: Ja, ik zag wel dat de site: waar is mijn stemlokaal nog niet helemaal fantastisch werkt, want als je bijvoorbeeld aanklikt van: ja, ik wil wel een volledig toegankelijke en ja, ik wil ook een gehandicapt toilet, dat lukte nog niet helemaal. Want als het niet bekend was of er een gehandicapt toilet was, dan kwam er niks tevoorschijn. Het ziekenhuis ook niet.

T: Oh nee?

I: Misschien gaan we dat voor de volgende keer doen, want het is dit jaar voor het eerst. Een nieuw soort systeem waar wij mee werken.

T: Ja, moeten we bij onze extra vraag meenemen naar de locaties.

P: Even kijken, ja, de openingstijden. Staan deze altijd alvast voor de stembureaus? Is dat wel afhankelijk van het type stembureau?

I: Nou, we hebben in het verleden op stations gezeten, die gingen eerder open. Dus je hebt een vaste tijd die ze open moeten zijn, maar je mag daarvan afwijken als je dat maar communiceert.

T: Ja, dus van half acht tot negen zijn de verplichte tijden.

I: Maar je mag ook zeggen: ik heb een stembureau die is van zes tot twaalf open, maar dat moet je dan allemaal communiceren en allemaal besluiten over nemen.

T: Ja.

I: Maar we hebben bijvoorbeeld stemlokalen die hier op het stadhuis tellen en de drive-thru die telt op het stadhuis want die sluit een uur eerder, zodat ze hier naartoe kunnen komen en om negen uur kunnen gaan tellen. Dat moet je allemaal bekendmaken.

T: Ja, als je het maar openbaar maakt.

P: Maar na 21:00 open is denk ik nergens? Want dat is anders ook niet haalbaar voor het tellen?

T: Negen uur, dat is gewoon vast.

I: Zijn wel gemeentes die de avond daarvoor al opengaan. Bijvoorbeeld om twaalf uur s nachts.

P: Ja, want dat is ook landelijk hè? 21:00?

T: Ja, vanaf half acht tot negen.

I: De wet staat dat als tijd dat het open is en daar mag je van afwijken. In ieder geval daarvoor, maar daarna weet ik eigenlijk niet.

T: Nou, nee. Daarna niet. Negen uur gaan de bussen dicht.

I: En zou je nog gaan stemmen terwijl al mensen aan het tellen zijn, dan beïnvloed je de stemming.

P: En is daar nog heel streng in? Want ik was bij de laatste verkiezingen was ik om negen uur Utrecht Centraal, maar daar stond toch nog een gigantische rij. Ja...

T: Maar als je in de rij staat. Dus de rij die er staat om negen uur. Dus eigenlijk zou je achter in de rij staan als stembureau lid en iedereen die om negen uur in de rij stond, die moet nog kunnen stemmen. Dus dat is dan wel zo. Dat hebben wij dan hier bij ons, bij Aurora, één school, dat ze dan allemaal op het plein staan en dan moet om negen uur een stembureau lid achteraan staan en iedereen die daarna is niet meer. Maar alles wat nog staat moet afgehandeld worden.

I: Nee, dus dat.

P: Want kijk, zijn verkiezingen altijd op een vaste dag? Als in datum of dag van de week?

T: Nee wisselt.

I: Het is in dezelfde periode wel.

T: Behalve Europees parlement.

I: Ja.

I: Ja, het is sowieso al op woensdag behalve Europa en half maart.

T: Medio maart zijn normaal de verkiezingen. Alleen Europees parlement is normaal gesproken in mei en nu toevallig zes juni, maar die is altijd op een donderdag en de andere verkiezingen zijn allemaal op woensdag, medio maart.

P: Ja, want ik zat na te denken, koopavond is hier op een donderdag.

T: Ja, nee, je mag niet zeggen van: wij, wij gaan stemmen op donderdag.

P: Nee, dat snap ik. Misschien zijn er andere steden die bijvoorbeeld op die woensdag een koopavond hebben en daar wel bijvoorbeeld een positief effect van zien.

I: Ja, we hebben de markt hier op de woensdag bij het stadhuis.

T: Ja, dat merk je hier ook. De stadhuis locatie die is heel druk, maar dat komt puur door de markt. Als de markt er niet was geweest, was het lang niet zo druk geweest hierin op het stadhuis.

P: Ja, mooi meegenomen.

T: Even naar de markt, gelijk even stemmen. Dus zetten we hier twee stembureaus in.

P: En ik denk, als je zelf acties moet doen op de op de stemburg, dan wordt het denk ik te veel, zeg maar een markt organiseren op de stemburg gaat niet natuurlijk.

I: Maar dat is ook natuurlijk iets wat de politiek leuk kan bedenken van: Goh, we gaan een leuke evenementen ergens op het plein doen.

P: En bijvoorbeeld een koopavond van donderdagavond naar woensdagavond?

I: Mensen zijn wel gewoontedier hè, ze zijn gewend om altijd op donderdag naar een koopavond te gaan. Het is zelfs zo dat mensen zijn gewend om naar een bepaald stemlokaal te gaan. En al communiceer je op die vroegstemburg van deze dertien zijn open, de rest niet. Staan ze toch voor die dichte deur op maandag. "Ik kan niet stemmen hier".

T: "Dat klopt. Er zijn er maar dertien open".

P: Ik had ook een onderzoek gelezen: In Amerika hadden ze dus aan de hand van sociale/ geografische kenmerken qua verdeling zo optimaal mogelijk de stemlokalen neergezet. Maar dat hebben ze dus in één jaar gedaan, en de uitkomst was dat opkomst lager was. Maar dat was puur omdat dat niet goed genoeg was gecommuniceerd en mensen die gingen gewoon stemmen waar ze altijd gingen stemmen, maar daar was dan opeens geen stemlokaal.

I: Ik zou wel willen weten hoe je sommige dingen nog beter kan communiceren, want dat denken wij: We hebben het in een bijsluiting gezet, ook via Facebook, Twitter, wat dan ook.

T: Letterlijk op de brief op de mat.

I: In de krant komt het.

I: En nog zeggen mensen: Ja dat wist ik niet.

I: Maar goed, daar zijn we ook mee bezig, hè, om daar uit te zoeken hoe we dat beter kunnen doen.

T: Ja, maar we gebruiken alle social mediakanalen ja, de krant, we doen het, we, we doen het op papier en we doen we die getallen.

P: Ja, voor mij zegt de envelop zelf genoeg.

T: Ja, voor ons is het duidelijk, maar we zijn wel constant op zoek van: ja, hoe kunnen we het nog meer onder aandacht brengen, maar dat is eigenlijk niet onze taak. Dat hoort eigenlijk bij de partijen.

I: Niet dat je de openingstijden van de stembureaus aanpast.

T: Nee, dat niet. Maar meer ruchtbaarheid aan verkiezingen, dat is echt een dingetje vanuit de raad.

I: Dat doen ze niet voor andere verkiezingen. Alleen voor de gemeenteraad. Voor de Tweede Kamer moeten de Tweede Kamer zorgen.

T: Ja, ja, daarvoor krijg je ook de landelijke spotjes natuurlijk.

P: En je noemde het net al, een stemlokaal op het station. Waarom zijn jullie daar toen vanaf gestapt?

I: Omdat in corona mochten we dat niet meer trekken, en nu wordt die verbouwd. Hij werd verbouwd.

T: Verbouwing. Dus we hopen de aankomende keer wel weer...

I: En in muziekwijk hadden we een plek en die is verbouwd en daar passen we niet meer, maar daar zitten we nu in het Leger des Heils gebouw, vlakbij.

T: Maar het enige station waar het in Almere zou kunnen, is hier. De rest van de stations zijn gewoon... de hallen hebben geen ruimte. Dus maar vanwege de verbouwing. Dus ik ga ervan uit dat wij de aankomende verkiezing... We willen het wel en dan gaat ie om zes uur open. We hebben ook wel eens een portakabin ervoor gehad, maar ja dat hele plein ging op de schop. Maar anders zitten we er wel, hoor. NS wil trouwens ook graag, hè, die promoot, stuurt ons ook iedere keer mails van: jullie mogen er gebruik van maken. De NS wil dat zelf graag.

P: Maar wat is dan de motivatie voor de NS? Dat meer mensen gebruik maken van de trein?

T: Ja.

I: En dienstverlening, dat ze toch even het station oplopen, misschien even de kiosk zien. In plaats van in één keer door.

P: In Utrecht was het bijvoorbeeld ook echt heel druk.

T: Hier ook. Hier was het ook altijd wel een populair stembureau. We hebben ook vaak twee stembureaus daar gehad. Nou ja, heel mooi, effe voor het werk of na het werk. Nou, die was maar tot zes of zeven uur open. Die was vroeger dicht. Van zes uur 's morgens open, tot acht uur, omdat ze dan ook hier moesten tellen

I: Ja je kan daar niet openbaar gaan tellen.

T: Om acht uur zijn de meeste werkende mensen wel thuis.

I: Volgend jaar juni moet het wel weer kunnen.

P: Is er vanuit jullie ook nog behoefte aan bepaalde informatie over de bereikbaarheid?

I: Maar je praat ook met andere gemeentes? Want als daar goed tips uitkomen...

I: We hebben al met scholen bijvoorbeeld, hè, die dan negatief reageren. We proberen al aan te geven: Joh, we beginnen al in mei met het vragen voor de verkiezingen van volgend jaar. We zeggen: Joh, is het niet mogelijk, om een studiedag te plannen op die datum? Maar dat schijnt echt onmogelijk te zijn. En er zijn ook scholen heel enthousiast zijn en die zeggen: we gaan met de klas meteen kijken, maken er meteen een leuk thema van.

T: En de buurt komt bij ons dan binnen, vinden we belangrijk.

I: We hebben al gedacht van de minister moet eigenlijk gewoon, is ook wel sprake van geweest, dat het ministerie van onderwijs iets zou moeten doen. Van: joh, stel je school beschikbaar op de verkiezingsdag.

T: Ja, uit verplichting.

I: Ja, een soort verplichting.

T: Ja, eigenlijk zou dat perfect zijn. Als vanuit het ministerie de scholen zich beschikbaar moeten stellen. Dan dring je ze min of meer een studiedag te plannen op die dag. Want dan is het niet van: "Ja maar het is te druk, alle lokalen zijn vol".

I: Maar misschien dat andere gemeentes het ei van Columbus hebben uitgevonden.

T: Ja dan horen we het graag.

P: Hebben jullie inzicht van hoe andere gemeentes dit doen?

I: We praten af en toe, je hebt natuurlijk af en toe bijeenkomsten, het congres en af en toe met een waterschap. Maar ja, daar praat je er wel over, maar je komt niet altijd tot de finesses. Je bent als gemeente toch vaak op een eilandje waar je alles zit te regelen.

T: Maar iedereen loopt wel tegen hetzelfde probleem aan: te weinig locaties en te weinig stembureau leden, dus het is wel een landelijk probleem.

P: Ja, en qua toegankelijkheid. Loop je daar nog tegen dingen aan waarvan je je afvraagt: Hoe doen andere gemeentes dat?

T: Nou wat ik al zei: Wij hebben de mazzel dat we een jonge stad zijn, maar zelfs dan loop je nog tegen dingen aan hoor.

P: Maar merk je dat dan meer vanuit de richtlijnen die er zijn, of zijn er echt mensen die daar veel over klagen?

I: Nou ja, als je vastzit met je scootmobiel, dan wordt daar wel over geklaagd. Dan kunnen wij wel zeggen een scootmobiel hoeft niet naar binnen, maar die persoon zit wel op een scootmobiel en die kan dus niet lopen. Dat wringt wel eens.

T: Want hij is rolstoeltoegankelijk niet scootmobiel toegankelijk.

I: Als jij inderdaad niet met je rolstoel naar buiten kan. Maar dat zijn natuurlijk incidentele gevallen. Het is wel eens lastig, hè?

T: We hebben niet echt veel klachten over toegankelijkheid.

I: Niet veel, maar af en toe.

T: We hebben ook een tijdje die blaashal naast de topsporthal gehad, die had een sluis blijkbaar. Daar hebben we wel klachten over gehad, want die was blijkbaar zwaar. De ene deur moet dan weer dicht zijn voor de ander open mag. Ja dat is niet heel makkelijk natuurlijk.

I: Maar soms zijn de eisen ook wel erg extreem hoor. Dan zit je in gymzalen en dan moet verplicht iemand in een rolstoel zelf de deur open kunnen maken. Wij hadden belletjes gemaakt op die buitendeur, dan kunnen ze bellen en kan een stembureau lid even opendoen.

T: Maar nee, dat was niet zelfstandig, want dan moeten ze alsnog geholpen worden om de deur open te maken. Dus het gaat wel heel erg ver.

P: Ja, dat lijkt mij ook ja.

T: Zover gaat het dus.

P: Ja, dus dat zou jullie wel helpen als daar wat aan veranderd wordt?

T: Als daar iets meer balans in komt ja.

I: Gewoon wat haalbaar is in de praktijk ja.

T: Die stemmal. Daar maken één, twee mensen gebruik van. Deze hebben we nu een paar jaar al gehad en dan wil Partij voor de Dieren bijvoorbeeld dat in ieder stadsdeel, in iedere buurt en wijk, willen ze zo'n mal.

T: Zo'n ding? Dat kost 5000 euro bij elkaar, want je moet een audio box, moet ingesproken worden, dan moeten wij kijken of dat goed gaat. Dan moeten alle partijen moeten luisteren of het fonetisch... of de naam goed uitgesproken wordt. Het is bij mekaar nou vier, 5000 euro.

I: En het is niet eens volledig zelfstandig.

T: Nee, ze kunnen niet zelf het biljet in de mal... Voor hetzelfde geld we leggen ze het stembiljet op z'n kop in de mal. Dus er moet altijd hulp... Het is schijnzelfstandigheid. Natuurlijk kunnen ze zelf het hokje rood kleuren.

I: Nou ja, dan denk je soms hoe ver ga je door?

T: Hoever ga je door?

I: Ja, en je merkt dat de belangverenigingen zelf heel erg hun eigen belang/groep willen promoten en dan vergeten dat er nog anderen ook zijn. De blinde vereniging was boos dat er geen geleidenlijnen kwamen, die we vorig jaar hadden.

T: We hadden van die matten met van die ribbels dus die lagen door het stembureau, perfect, natuurlijk. Maar een rolstoelgebruiker blijft hangen op die matten. Maar dat was dan even niet belangrijk. Dus iedereen verdedigd zijn eigen belangen.

T: Nee, dus het is lastig om het voor iedereen goed te doen, maar we doen ons uiterste best. Maar als je een gouden tip hebt, we horen hem graag.

P: Volgens mij loopt het hier ook best wel graag. Ik heb nog een interview met kleinere gemeenten, die hebben wellicht ook wat meer te maken gehad met de staking van het streekvervoer.

T: Dus ja, kleine gemeenten hebben vaak geen beurt, want ik zat inderdaad gisteren bij de evaluatie van het waterschap, dus zaten we met de hele polder allemaal bij mekaar, maar dan realiseer je mensen uit de Noordoostpolder... Daar is dus helemaal geen tram, die moesten ook naar Utrecht. Sta je niet bij stil als je in de stad woont, waar gewoon de hele infrastructuur goed geregeld is.

I: Ja, dan moet je met zo'n taxibus, wat wij hadden met die taxivervoer, dat vrijwilliger vervoer. Dat hadden wij vorig jaar ook natuurlijk. Op expliciete stembureaus kon je dus afspraken maken voor de beltaxi/ de deeltaxi. Die hadden ze allemaal ingeseind dat die extra benaderd konden worden.

P: Oké.

I: Om mensen naar het stembureau te brengen.

P: En dat werd gefinancierd vanuit de gemeente?

I: Vaak werd het gefinancierd vanuit hun eigen zorgverzekering, maar er zijn ook gemeentes die dat financieren inderdaad, die dat gewoon huren en dan een mee laten rijden.

P: En weet je of daar veel gebruik van is gemaakt?

I: Van die taxi, dat was wel redelijk gebruikt ja. Ja, ze werden wel platgebeld. Dus er werd wel gebruik van gemaakt.

T: Ja, maar ja, dat hadden die mensen misschien sowieso wel gedaan. Kijk, want ze hebben natuurlijk dat recht, ze maken waarschijnlijk wel vaker gebruik van. Maar nu hebben we ook expres die bedrijven gebeld, van let op, er kan veel gebruik worden gemaakt van jullie diensten.

I: Maar je hebt ook in dorpen... Ik weet, mijn vader woont in Eemnes, die heeft ook zo'n buurtbus rondrijden. Die rijdt ook door al die wijken heen en dan naar het ziekenhuis toe. Dat je ook regelen dat die naar het stembureau rijdt. Dat kan je wel organiseren.

T: Wij zouden ook nog inderdaad in stadsdelen gewoon taxi's kunnen laten rijden. Busjes. Alleen puur voor vervoer.

T: Ja, zeker is het natuurlijk nu een hot item, hè. We hebben vanavond de politieke markt en daar staat ook wat over het landelijke onderzoek over de lagere opkomst. Vanavond, de politieke markstraat om zeven uur.

P: Oké, ik ga zeker kijken.

T: Nou, als je naar NotuBiz gaat, Almere, dan kom je bij de politieke markt, want die gaat juist over het landelijke onderzoek. Een stukje in Almere Poort was meegenomen, het was een landelijk o

P: Ja kwart voor zeven zie ik hier.

T: Je kan het terugkijken maar ook bijwonen.

I: Het is openbaar, dus je kan er ook gewoon naar toe.

T: Ja, je mag er ook heen, als je dat leuk vindt.

P: Ja, ik denk dat ik er wel... Ja ik ga er wel naartoe. Ik woon dichtbij dus.

T: Ja, maar dan is het wel leuk, dan maak je het wel mee.

P: Ja en ik denk dat ik het zo heb, dus dan wil ik jullie ontzettend bedanken.

I: Mooi!

T: Nou mocht je nog wat willen weten, je kan altijd naar verkiezingen@almere.nl. Die houden we altijd in de gaten. Dus mocht je nog een vraag hebben, bel of mail.

P: Ja ontzettend bedankt.

T: Ja succes, en we zien het resultaat.

I: Succes!

Bijlage 4

Transcript Interview Gemeente Maashorst

P = Pim Vonk

NC = Nelly Claassen: Adviseur beleid en kwaliteit, Team burgerzaken.

P: Ik doe dus onderzoek naar de bereikbaarheid van stembureaus, mijn hoofdvraag luidt: Hoe kunnen gemeentes de bereikbaarheid van stembureaus tijdens verkiezingen verbeteren ter bevordering van de opkomst? Ik heb nou interviews gehad met gemeente Almere en gemeente Utrecht en ik was ook benieuwd hoe het er bij een kleinere gemeente aan toe gaat. Gemeente Maashorst is ook interessant daarin, omdat het vorig jaar nog een stuk kleiner was dan nou bij de afgelopen verkiezingen. Dus ik was ook benieuwd hoe jullie daar mee om zijn gegaan en ook hoe jullie team eruit ziet. Bij gemeente Almere, die hadden een team die zijn dan zeg maar heel het jaar ermee bezig. Die gebruikt dan de zomer een beetje nieuwe dingen uit te proberen. En zijn de rest van het jaar bezig met het organiseren daarvan. Utrecht een beetje hetzelfde. Dus ik vroeg me af: hebben jullie ook mensen die daar de hele tijd mee bezig zijn? Of is het wel iets wat jullie alleen rondom de verkiezingen doen?

NC: Ja, dat laatste. Wij zijn inderdaad een hele kleine gemeente ten opzichte van Almere en Utrecht. Het maakt wel uiteraard onderdeel uit van onze functie en omdat we eigenlijk met twee adviseurs, beleid en kwaliteit burgerzaken benoemd zijn. En we zijn allebei belast met de verkiezingen. En het is absoluut niet zo dat wij hier het hele jaar mee bezig zijn. Nee, maar het is wel gebleken en dat komt door de herindelings... natuurlijk... Hoe zal ik dat zeggen? Wij zitten nu in de gemeente Maashorst, voorheen werkte ik in de gemeente Landerd, nog kleiner dus, en dan werkten we gewoon met een klein teamje verkiezingen op het moment dat de verkiezingen zich aangaan dienen, een maand of vier van tevoren dan krijgen we bericht van het ministerie, de verkiezingen zitten eraan te komen en dan gaan we eigenlijk een beetje alles weer oppakken. Ik moet heel eerlijk zeggen: we hebben toevallig vanochtend een evaluatie gehad omtrent de afgelopen verkiezingen en juist omdat we dus afgelopen keer eigenlijk voor de eerste keer begonnen, na de herindelingsverkiezingen, met een nieuwe verkiezing, heeft dat wel gemaakt dat we nou weten wat we moeten gaan veranderen. En dan is het onder andere inderdaad de stemlocaties die moeten we nu al onder de loep gaan nemen, omdat, ja ik denk, wij hadden in Landerd een aantal stemlocaties en in Uden had men een aantal locaties, die hebben wij eigenlijk samengevoegd. We hebben geredeneerd bij de herindelingsverkiezingen dat we echt veel locaties nodig hadden. Toen hebben we gewerkt met ik dacht 33 stemlocaties en met de afgelopen verkiezingen, provinciale Staten en het waterschap, hebben we in eerste instantie gemeend dat we met minder stemlocaties toekonden. Waarom? Omdat uit het verleden is gebleken dat de opkomstpercentage 50 procent wordt voor de verkiezingen. Zodoende hebben we 24 stemlocaties ingezet. We hebben er een paar locaties afgehaald en we hebben gekeken; waar zullen de locaties handhaven die we ook de afgelopen keren gebruikt hebben, maar we hebben er dus negen minder gebruikt. En door de drukte die eigenlijk niemand verwacht had, is gebleken dat we toch eigenlijk meer stemlocaties nodig hebben gehad. Wat we vanmorgen dus ook afgesproken hebben, we gaan de stemlocaties eens heel goed in beeld

brengen, want voor mij was het ook nieuw. Ik ken de locaties Uden niet. Mijn collega die is afkomstig van de gemeente Uden, die kent de locaties in gemeente Landerd niet. We moeten ook de voorwaarden heel goed onder de loep gaan nemen, hebben we gezegd van: willen we nog bepaalde locaties overeind houden?

P: Ja.

NC: Ja, we hebben echt heel goed moeten gaan kijken van voldoen die locaties nog wel aan de voorwaarden, kunnen we daar een mooi stembureau inrichten op de manier zoals dat vereist is, want daar zitten natuurlijk voorwaarden aan de inrichting.

P: Die voorwaarden hebben dan vooral te maken met toegankelijkheid denk ik?

NC: Niet alleen toegankelijkheid, maar ik heb het dan eigenlijk ook vooral over de ruimte dat bij binnenkomst meldt een kiezer zich eerst bij het stembureau, dan vervolgens gaat ie naar de stemhokjes, daar gaat ie zijn stem uitbrengen en daarna gaat hij zijn stembiljet in de stembus gooien, waar ook een waarnemer bij zit. Eigenlijk loopt men een soort u-vorm, hè, maar het stembureau moet zicht hebben op de stembus. Ze moeten eigenlijk kunnen communiceren hoeveel stembiljetten er uitgereikt zijn en hoeveel stembiljetten er in de bus gedeponerd worden. Het stembureau moet ook uitzicht hebben op de stemhokjes. Dus je kunt niet zeggen: we zetten hier een stembureau neer en hier ergens een stembus. Je kunt met een hele lange, smalle ruimte, daar kun je niks mee.

P: Nee, want er moet wel toezicht op zijn.

NC: Ja, precies, je moet wel het normale, het logische verloop, in kunnen richten en ik moet misschien toch zeggen dat er een paar locaties bij waren, waarvan we achteraf zeggen: dat had beter gekund. Ja, dus dat gaan we wel doen.

P: Ja, en met die samenvoeging van de gemeentes zijn locaties die er al waren overgenomen? Alleen in verband met de laatste verkiezingen zijn er een aantal geschrapt dan?

NC: Ja precies.

P: En met Tweede Kamerverkiezingen is natuurlijk de opkomst hoger. Dan wordt het weer uitgebreid gebreid. Doen jullie dan ook aan de hand van de laatste Tweede Kamerverkiezingen kijken hoe de opkomst toen was en dan kijken of er meer of minder nodig was?

NC: Ja, dat gaan we zeker doen, want dat is eigenlijk dus ook geweest naar aanleiding van wat we dus wel gedaan hebben, hebben we gezegd: de opkomst was vier jaar geleden 50 procent. We hebben die 33 stembureaus van de herindelingsverkiezingen, hebben we met 50 procent niet nodig. We kunnen volstaan met een lager aantal, maar op de dag zelf bleek dat de opkomst veel hoger was. Dus

pas toen bleek dat we eigenlijk wel beter af geweest waren met meer stembureaus. Maar ja, dat was toen te laat natuurlijk.

P: En hoe gaat dat proces? Als jullie een nieuw stembureau aanmelden?

NC: Ja, we gaan, dat is dus eigenlijk ook wel afgesproken in de evaluatie; we gaan met een werkgroep bekijken in welk gebied welke regio, hebben we een tekort aan stembureaus, dan gaan we daar kijken of er een algemene locatie is, bijvoorbeeld een gemeenschapshuis, een horecagelegenheid, een gymzaal, iets dergelijks, om een stembureau in te richten. En dan gaan we in overleg met die beheerder, met de eigenaar of bestuur of wat dan ook. We gaan het eerst bezoeken. Natuurlijk gaan we kijken van; kunnen we daar inderdaad een goed stembureau inrichten? Als we dan tot de overeenstemming komen van: oké, ja, dat kan. Nou, we hebben vervolgens alle stembureaus op een rijtje van; Oké, die zouden we eigenlijk graag aan willen wijzen, dan wordt er een adviesnota gemaakt richting het college van burgemeester en wethouders, want die zijn degenen die de stembureau aanwijzen.

P: En ja, de toegankelijkheidseisen die daar aanhangen, ja daar zijn richtlijnen voor. Moeten jullie daar dan heel streng aan voldoen? Of zeggen jullie van; ja, we hebben liever daar toch een stemlocaties ook al voldoet die misschien niet volledig aan de richtlijnen?

NC: We proberen wel zoveel mogelijk stemlocaties aan te wijzen die toegankelijk zijn voor mindervaliden. Ook daarvan hebben we afgelopen keren gemerkt: zijn er wel stembureau die niet goed ingericht waren of niet naar tevredenheid ingericht waren? Nou ja, daar hebben we dus een les uit geleerd, die gaan we de volgende keer anders inrichten.

P: En krijgen jullie daar dan feedback van bewoners bij, of klachten?

NC: Als we die krijgen, dan doen we daar zeker iets mee. Ja, maar we hebben het ook zelf geconstateerd natuurlijk, hè. Op de dag van de verkiezingen gaan we met ons groepje, met collega's... In de middag gaat er een groepje rond. Dan gaan we kijken: hoe loopt het op elk stembureau. Dan zie je wel of een stembureau voldoet of niet, of waar de problemen eigenlijk zitten.

P: Ja, en moeten jullie je daar nog aan wettelijke kaders houden; van zoveel stembureaus moeten rolstoeltoegankelijk zijn?

NC: Nee, volgens mij is het niet zo... Ik weet niet of er echt een percentage benoemd is, maar we moeten wel zorgen dat er zoveel mogelijk... Ja, kijk, we hebben nu van de 24 stembureau, ik denk dat er drie niet geschikt waren voor mindervalide, maar dat werd dan ook goed gecommuniceerd in de publicaties en op de website, zodat mensen wel weten waar ze wel of niet terecht kunnen.

P: Ja, en hebben jullie ook een stembureau voor mensen met een lichamelijk beperking zoals slechtzienden?

NC: Geen specifiek stembureau. We hebben wel een digitaal stembiljet waar de kiezer dan de kandidaten uit kan halen. Ja, die kopen we wel altijd of die kunnen we aanschaffen, dat doen we ook altijd en daar wordt ook gebruik van gemaakt.

P: Oké.

P: Hoe zit dat er precies uit? Die staan dan ergens?

NC: Nee, wij vragen, wij kopen die dus van onze leverancier en we kunnen hem op de website plaatsen, dat doen we dan ook en we sturen het nog eens toe aan degenen die daarom vragen.

P: Oké, en als je dan misschien in de toekomst dus nieuwe stemlocaties aan gaat wijzen, dat is dus eigenlijk afhankelijk van de drukte in dat gebied, bij de andere stemlokalen die er al waren bij de laatste verkiezingen. Maar kijken jullie dan ook naar hoe goed die te bereiken zijn, voor bepaalde mensen?

NC: Ja, dan streven we ernaar dat ze voor iedereen toegankelijk zijn.

P: Ja, en is dat ook voldoende parkeerplekken en is het te voet goed bereikbaar?

NC: Ja, kijken we allemaal naar.

P: De laatste verkiezingen was natuurlijk ook een staking van streekvervoer hebben jullie daar nog hinder van ondervonden?

NC: Nou we hebben er hier geen nadeel van ondervonden tenminste ik heb niet het idee gehad dat daardoor mensen thuis gebleven zijn. Juist de opkomst was beduidend hoger dan de afgelopen keer.

P: Ja, daar zijn natuurlijk altijd veel factoren van invloed op. Maar ja, ik kan me ook voorstellen als er iemand met de bus naar stembureau wou, dat die daardoor wel was gehinderd en of dat die daarom niet is gaan stemmen, of daar misschien iemand anders voor heeft laten stemmen.

NC: Ja, maar dat weten we dus eigenlijk niet. We hebben geen berichten ontvangen dat mensen om die reden niet zijn komen stemmen of dat ze daardoor een hun stem uit hebben laten brengen door een ander. Die geluiden hebben wij niet gehoord. Is dat in een grote gemeente gebeurd?

P: Ja, dat is vaak natuurlijk niet helemaal streekvervoer. Er zijn wel gemeentes, ik weet bijvoorbeeld Oss, die heeft daar wel iets meer mee te maken gehad, dus die hebben ook stemtaxi's ingeschakeld. Er waren nog een aantal gemeenten die dat meer hadden, dus dan konden mensen zich aanmelden

en werden mensen thuis opgehaald en naar het stembureau gebracht. Dat is wel iets. Ja, wat gemeentes hebben gedaan.

NC: Ja, ja.

P: En ik weet ook dat gemeente Oss ook toen met corona en grote gemeentes ook trouwens, een drive-thru stembureau gehad. Dus dat je er met de auto door kan rijden en kon stemmen. Hebben jullie dat hier ook gehad?

NC: Nee, ik weet wel, maar dat was nog voor de tijd van de herindelingsverkiezingen, maar daar zijn wij niet zo bij betrokken. Ja, natuurlijk zijn we er als burgerzaken wel bij betrokken geweest, maar bij de herindelingsverkiezingen is de grootste gemeente, die is de organisator van de herindelingsverkiezingen, dus op het moment dat Uden en Landerd samengingen, was Uden de aangewezen gemeente om de gemeenteverkiezingen/ herindelingsverkiezingen te organiseren, en die hebben toen wel een mobiel stembureau ingezet, maar daar hebben ze een Uden gedaan. In Landerd hebben we toen nog onze eigen stembureaus aangehouden.

P: Maar dat was een mobielstembureau, dus die stond ook op verschillende locaties?

NC: Ja die staat dan twee uurtjes op die locatie, dan, uurtje later, sta je op een andere locatie.

P: En weet je of daar veel gebruik van is gemaakt?

NC: Weet ik niet, nee, weet ik zo niet. Ik weet, ooit, in een gemeente waar ik een paar jaar geleden gewerkt heb, werd er eigenlijk behoorlijk wel gebruik van gemaakt, maar die ga je die wel inzetten op bepaalde locaties waarvan je ook wel de verwachting hebt dat er een hele groep kan centreren. Het nadeel van zoiets is wel dat, dat het voor niet iedereen toegankelijk is, hè, dat het niet voor iedereen geschikt is, zo'n bus.

P: Nee, nee, dat was ook wel iets waar andere, bijvoorbeeld gemeente Almere, tegenaan liep.

NC: Ja.

P: Want die hadden graag stembureaus op bejaardentehuizen gehad. Die mensen zijn sowieso natuurlijk minder ter been, dus die kunnen dan nog stemmen. Alleen die zaten er een beetje mee dat... Kijk, als je ergens een stembureau plaats, moet het natuurlijk voor ieder... Iedereen mag daar stemmen. Dus ja, ze wilden eigenlijk dat alleen de inwoners daar konden stemmen. Ja, dat mag natuurlijk niet. En om daar dan een mobiel stembureau te plaatsen, dat was dan weer niet toegankelijk. Dus dat was ook wel iets waar zij tegenaan niet.

NC: Maar je kunt als gemeente ook een bijzonder stembureau instellen.

P: Ze hadden er ook wel naar gekeken of ze iets met tenten konden doen.

NC: Oké, nee, met een bijzonder stembureau bedoel ik, die hebben wij de afgelopen verkiezingen ook twee ingesteld, dan ga je de openingstijden van de stembureaus beperken. Dat hebben we met twee stembureaus gedaan, bij twee verzorgingshuizen. Kijk, die mensen, met alle respect, die willen op tijd naar bed. Die zitten er niet op te wachten dat om negen uur 's avonds de verkiezingen afgelopen zijn en dat er om twaalf uur of om één uur 's nachts nog ergens in het huis stemmen geteld worden. Dus dan mag je een locatie aanwijzen als bijzondere stembureau, daar hebben we de openingstijden aangehouden van negen uur 's morgens tot vijf uur 's avonds. Dan ga je de spullen opruimen en dan vertrekt het stembureau. Dan mag ik wel iedereen komen stemmen, maar dan kunnen dus ook de mensen van het tehuis, die kunnen daar een stem uitbrengen.

P: Ja, dat is wel slim.

NC: Ja, en daar is wel veel gebruik van gemaakt en de mensen hebben geen last van het stemmen tellen. Stemmen tellen gebeurde hier op het gemeentehuis om negen uur 's avonds.

P: Ja, met een mobiel stembureau, dat zou ook hier worden geteld?

NC: Ja precies.

P: Want je mag een stembureau wel eerder openen, maar...

NC: Niet eerder openen, niet eerder dan half acht.

P: Oké.

NC: En ook niet later dan negen uur 's avonds. Maar je mag wel binnen die tijd, want wij begonnen dus in die verzorgingshuizen om negen uur 's morgens in plaats van half acht tot vijf uur 's avonds. Is gewoon een werkdag en dat ging goed.

P: Goed ja, in Uden is op vrijdagavond koopavond?

NC: In Uden is op vrijdag koopavond.

P: Ja ik dacht misschien als dat samenvalt dat je daar ook nog een effect van ziet.

NC: Ja, maar ik, ik weet eigenlijk niet anders dan dat de verkiezingen bijna altijd op een woensdag zijn. Ik heb één keer meegemaakt op donderdag. Volgens mij was dat een uitzondering. Volgens mij zijn de verkiezingen altijd op woensdag.

P: Volgens mij zijn alleen Europese verkiezingen op een donderdag?

NC: Ja, die zijn op donderdag.

P: Ik denk dan ook altijd, waarom eigenlijk een woensdag?

NC: Ja, wat heeft daarmee te maken?

P: Ja, en ik weet dat vorige week, is er een motie ingediend, of ja, over vergaderd. Om die meerdere stemdagen die ze hadden bij corona om die permanent te maken.

NC: Mm, hmm, het vervroegd stemmen?

P: Ja.

P: Ja, niet door iedereen even enthousiast op gereageerd.

NC: Nee, oh ik had verwacht dat het door zou gaan.

P: Oké, nee, het is nog niet klaar, maar niet in de vorm waarin het er nu lag.

NC: Oke, misschien heeft het geen kans van slagen?

P: Nou ik moet ook zeggen dat de andere gemeente waar ik mee heb gesproken, die hebben ook gezegd: ja, die twee dagen ervoor, om die permanent te maken, waren ze ook niet heel enthousiast over, maar ook vooral door de mensen die je nodig hebt.

NC: Ja, nee, wat dat betreft was het heel prettig dat het wel maar één dag was.

P: Ja, want hebben jullie nog moeite met mensen werven?

NC: Ja, want je hebt wel heel veel tellers nodig. Nou ja, het is natuurlijk ook dat nu hebben we de nieuwe procedure vaststelling verkiezingsuitslagen en die maakt dat je dus niet meer op de dag van de verkiezingen zelf de uitslagen in mag brengen in een systeem, dat je niet op dezelfde dag de uitslag kunt creëren. Dus dat moet je dus op de dag erna doen. Blijkt dan dat ergens een stembus verkeerd verteld is, dan moet je dat de donderdag daarna nog wel doen. Dan heb je dus ook die mensen nodig.

P: Ja, dat kan denk ik ook wel een rol spelen bij het aanwijzen van stembureaus. Dat je zegt van: ja, we kunnen er wel zoveel mogelijk neerzetten, maar qua budget of qua mensen...

NC: Ja, je hebt wel de mensen nodig, hè. We hebben nu wel de keuze om decentraal te tellen of centraal stemmen te tellen, of wel op de woensdag na afloop, en dan op de donderdag alles controleren en inbrengen of je gaat op de donderdag alle stemmen tellen. We hebben deze keer nog gekozen voor decentrale stemmentellen, alles op de woensdag. Ja dan heb je wel de mensen... Op de woensdag heb je heel veel mensen nodig om negen uur.

P: Ja.

NC: En daar bleek ook wel gedurende de dag, toen de opkomst op heel hoog was, hebben we ook nog wel bij twee stembureaus... Ja, we noemen dat een telstraat, waar ze om de één uur 's avonds mee gaan tellen met de mensen. Daar hebben we nog een telstraat extra bij benoemd, dus dat wil zeggen dat we per twee stemlocaties hebben we 20 tellers extra gevraagd. Dat was wel nog flink aanpoten moet ik zeggen hoor.

P: Ja, dat zal wel hard werken zijn?

NC: Ja, precies, het is echt ja, het is een hele drukke dag, ja. Die begint natuurlijk al zes uur 's morgens.

P: Ik denk ook wel drukke weken voor jullie?

NC: Ja drukke maanden, maar dat is wel het nadeel van een kleine gemeente, want ja, je zit er eigenlijk met een klein groepje voor. Je hebt natuurlijk wel de medewerking van andere collega's van communicatie, van faciliteren van daarbuiten, maar het grootste gedeelte van de organisatie van de verkiezingen komt toch bij ons. Ja, in ons geval, ligt die bij burgerzaken.

P: En bij het aanwijzen van stembureaus, speelt dan nog het aantal mensen wat daar wonen nog mee? Of kijken jullie echt puur naar de opkomst van de stembureaus daaromheen.

NC: Nee, we kijken wel echt van hoe dicht het gebied bevolkt is.

P: Ja en kijken jullie ook van wat voor mensen wonen daar? Wonen daar bijvoorbeeld veel ouderen? Hoe is de samenstelling van die wijk of straat?

NC: Nee, dat eigenlijk niet. We hebben dus wel met name met toename, die twee bijzondere stembureau aangewezen. Verder gaan we wel kijken van: oké, in die... In Uden Zuid bijvoorbeeld, dat is een dichtbevolkt gebied, dat we daar twee stembureaus centreren. Zo ga je echt per bevolkt

gebied, ga je eigenlijk kijken van; in dat gebied wonen ongeveer zoveel kiezers, daar moeten we dus een stembureau proberen aan te wijzen.

P: Ja, oké. Mensen die in Uden werken en wonen, die stemmen in Uden, maar mensen die misschien anders werken zouden misschien ook graag buiten Uden willen stemmen, maar dan moeten ze een kiezerspas aanvragen. Want in principe stem je binnen je eigen gemeente, alleen bij een provinciale staten of een Tweede Kamerverkiezing mag je ook buiten je gemeente stemmen als je dat aanvraagt.

NC: Maar je moet wel binnen het gebied...

P: Van waarvoor je stemt moet je stemmen, bijvoorbeeld voor de provincie moet je wel binnen de provincie blijven.

P: Haha ja, dat heb je helder.

P: Haha top, en wordt daar veel gebruik van gemaakt? Die stempas?

NC: Tenminste als ik zie hoeveel kiezers passen wij hier afgegeven hebben, nou, dan zijn dat er twintig ofzo. Misschien dat het in de grote steden meer is?

P: Ja, in verhouding komt dat wel redelijk overeen, volgens mij hadden ze er bij gemeente Almere iets boven de 100.

NC: Oké.

P: Ja, Almere heeft iets meer dan 200.000 inwoners, dus dan zit het volgens mij wel een beetje in verhouding.

NC: Oh ja, ja.

P: Voor de mensen die in Almere wonen en ergens anders werken of andersom daarvoor hebben ze ook wel die drive-thru gehouden.

NC: Ja.

P: Ja, die hebben ze eigenlijk met corona opgestart. Maar die hebben toen ook wel van de mensen teruggekregen van; ja, ik vind het wel fijn dat ik gewoon op weg naar werk of terug gewoon even kan gaan stemmen vanuit de auto, zeg maar. Dus ja, die houden dat er wel in.

NC: Ja, dat is wel iets meer voor de grote steden.

P: Ja je hebt daar ook op treinstations stembureaus. Vooral in Utrecht is het daar altijd gigantisch druk. Ja dat speelt hier niet, je hebt hier natuurlijk wel een busstation...

NC: Ja, ja, dat zou ook een optie kunnen zijn. Ja.

P: Ja, je vertelde dat je vanuit de vorige keer met de staking van het streekvervoer niet echt reactie had gehad dat daar mensen tegenaan problemen mee hadden. Ik kan me wel voorstellen als er de volgende keer een stembureau op het busstation is, dat mensen daar wel gebruik van maken. Er stappen natuurlijk in Uden ook mensen over met de bus.

NC: Ja, ja, dat is misschien wel een goeie tip. Ja, we zullen het meenemen, want we gaan toch de stembureaus onder de loep nemen.

P: Oké top.

P: Ik zit even kijken of ik nog iets heb... Ja de laatste verkiezingen waren drukker dan verwacht, maar kijken jullie van tevoren dan nog wat de geluiden zijn, of de verwachting is dat de opkomst hoog gaat worden.

NC: Ja, daar probeer je wel naar te kijken, maar de geluiden waren er eigenlijk niet.

P: Ja en bij de gemeenteraadsverkiezingen? Ofja, dat lag bij gemeente Uden wel anders vanwege de herindeling verkiezingen. Als we over het algemeen naar de gemeenteraadsverkiezingen kijken, dan loopt dat wel naar beneden omdat mensen niet zo goed weten waar ze voor kunnen stemmen.

NC: Normaal wel, maar van de andere kant bij de herindeling verkiezingen weet je wel dat het druk wordt. Het is wel een moeilijke. Ik kan mij ook voorstellen dat je voor je eigen gemeente probeert op te komen, dat je dat wel heel belangrijk vindt, misschien belangrijker nog dan de provincie, zou je verwachten. Maar ja, bij de provinciale was het nu juist druk. Het is denk ik ook maar net wat er op dat moment speelt en leeft.

P: Ja, het is altijd anders. Natuurlijk, ja, het heeft met zoveel factoren te maken.

NC: Ja, nu met stikstof beleid.

P: Ja, inderdaad. Is er eigenlijk vanuit jullie nog behoefte aan de bereikbaarheid van stembureaus?

NC: Jahoor, ik was ook wel benieuwd of jij in je onderzoek... Of je informatie hebt al?

P: Ja, al een beetje. Er is bijvoorbeeld ook wel een onderzoek, ook ergens anders in Brabant, die kijkt naar of het hebben van meer stembureau is, of dat een positief effect heeft op de opkomst.

NC: Oké, maar, maar die zijn nog niet afgerond. Die onderzoeken.

P: De onderzoeken zijn vaak wel afgerond. Alleen ik moet daar nog wat dieper induiken.

NC: Ja, en het onderzoek om meer stembureau in te stellen, om te kijken of de opkomst hoger wordt, heb je dat? Wil je dat doorsturen? Daar zou ik wel belangstelling in hebben.

P: Jahoor, geen probleem. Het komt er volgens mij ook vooral op neer dat het toevoegen van stembureaus, de nabijheid, het verkleinen van de afstand tot het stembureau, dat het een positief effect heeft.

NC: Ja, ja, dat is eigenlijk ook weer logisch, hè.

P: Ja.

NC: Oké.

P: Ja, en het komt er ook vaak wel op neer dat mensen vaak gaan stemmen op de locatie waar ze altijd stemmen, dus ze willen vaak ook dat hun stembureau in stand blijft.

NC: Ja, de mens is toch een gewoontedier en die willen toch blijven doen waar ze zich goed bij voelen, wat ze altijd gedaan hebben.

P: Wat ik ook vanuit gemeente Almere meekreeg, was dat bijvoorbeeld ook veel ouders, die dan hun kinderen afzetten bij school en dat ze daar in de buurt gaan stemmen. Dat die gezelligheid, de aanspraak die ze daar hebben, dat dat een grote rol speelt

NC: Ja.

P: Ohja, en nog een vraag: ja, hoe is het contact met andere gemeentes over dit onderwerp?

NC: Jawel, we hebben wel contact met de regiogemeenten hier, hoe hun het een en ander oppakken en ook in de voorbereidingen naar de verkiezingen toe hebben we regelmatig contact.

P: Oké, en dat is dan ook vragen van; ja, hoe ging het bij jullie? Zijn jullie nog ergens tegenaan gelopen?

NC: Ja, hoe pakken jullie dit op? Ja, advies, maar ook vragen. Als je ondersteuning nodig hebt van; kan hier even geholpen worden. Dan weten we elkaar heel gauw te vinden zijn.

P: Ja, dat zijn gewoon een omliggende gemeentes? Dat zijn ook wel een beetje vergelijkbare gemeentes?

NC: Ja, je kunt elkaar vinden en ja, je kent elkaar beter. Dus wij kunnen beter Land van Cuijk bellen of Meierijstad. Je weet wat voor demente kijk weken naar Amsterdam bellen of al meer, maar heeft eigenlijk zin. Hè, dus we kunnen beter op kijk bellen, of mijn reis dat of.

P: Ja, en andere vergelijkbare gemeentes in de regio, daar heb je dan natuurlijk toch minder mee.

NC: Ja, precies, dus dan houden we het toch in de regio hier.

P: Ja, zijn er vanuit de overheid nog kaders of dingen jullie waar tegenaan lopen? Waarvan je denkt: Ja als ze dat iets anders hadden gedaan, was het wel een stuk makkelijker of beter geweest.

NC: Jawel, nu zeker natuurlijker, want ja, er zijn natuurlijk vanuit het ministerie enquêtes gehouden de afgelopen keer. Maar ja, waar we wel tegenaanlopen, wat eigenlijk jammer is... Een beetje is de ervaring wel dat het ministerie elk jaar verkiezingen houdt en dat de resultaten, die laten zich er niet naar zien. Het duurt heel lang voor ze iets met de resultaten doen.

P: Ja.

NC: En dan kun je elke keer wel een enquête houden. Als je daar niks mee doet, dat schiet niet op natuurlijk, hè. Kijk en nu ook weer, ze hebben een enquête gehouden, fysiek, op verschillende plekken in het land. Die zijn goed bezocht. Er zijn heel veel opmerkingen gemaakt, maar wat krijg je dan te horen? "Ja, maar dat kunnen we niet veranderen. Dat moet eerst in de wet worden vastgelegd." En dan denk ik van ja, die tijdelijke wet in verband met corona die kon je wel heel gauw vaststellen. Dus waarom kan je een andere wet niet snel vaststellen? Ik bedoel, als de wil er is, lijkt mij dat er heel gauw iets geregeld moet kunnen zijn, zeker naar aanleiding van de klachten, die ze naar aanleiding van de Provinciale Staten verkiezingen gehad hebben, want ze hebben gewoon heel veel klachten gehad. Maar ik ben benieuwd wat er uit de evaluatie komt.

P: Maar wat was dan bijvoorbeeld iets wat in die enquête stond? Wat kwam er een beetje in voor?

NC: Ja, heb ik een specifiek voorbeeld? Nou ja, bijvoorbeeld de manier van het vaststellen van de processen-verbaal. We mochten pas de dag erna alle uitslagen inbrengen in het systeem. Maar klopte een proces-verbaal niet, dan moest een corrigendum opgemaakt worden. Ja, ik weet niet of je ooit een proces-verbaal hebt gezien van de verkiezingen? Maar ja, dat zijn meerdere A4'tjes daar staan alle kandidaten op die meegedaan hebben aan de verkiezingen, dus dat zijn er heel veel bij de

provinciale staten. Je moest, stel dat er iets klopt in het proces verbaal, dan moest je opnieuw gaan tellen en dan moest je daar een corrigendum op maken en dat is een soort correctie proces-verbaal. Heel veel administratieve handelingen. Dat had veel makkelijker gekund. Ja en dan kun je dat aangeven, maar ze doen eigenlijk niks en dat is jammer.

P: En in termen van het bereikbaar of toegankelijk maken van stembureaus is er daar nog iets waar jullie wettelijk tegenaanlopen?

NC: Nee-ja. We proberen er zo goed mogelijk naar te kijken.

P: En hoe is het in de spreiding van het aantal stembureaus in gemeente Maashorst? Jullie hebben verspreid nog wel genoeg ruimtes?

NC: Ja, er zijn er die verbeterd kunnen worden, maar dat is ook de reden dat we nou echt stemlocaties weer goed onder de loep gaan nemen.

P: Ja, want zijn er nog gebieden waarvan jullie denken: Ja, er wonen wel veel mensen, maar hebben we daar eigenlijk geen geschikte locatie?

NC: Ja, die zijn er nog wel, dus die moeten we nog wel in kaart brengen. Ja, we hebben ze wel een beetje in kaart, maar daar gaan we dus snel mee aan de slag.

P: Ja, dan eh, wil ik je nog ontzettend bedanken!

NC: Graag gedaan, jij bedankt!